

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**BİREYİN KONTROLÜ BAĞLAMINDA MİCHEL
FOUCAULT'NUN GÖZETİM TOPLUMU İLE JEAN
BAUDRILLARD'IN TÜKETİM TOPLUMU
KARŞILAŞTIRMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hamit TEMİZ

İstanbul
Nisan-2020

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

BİREYİN KONTROLÜ BAĞLAMINDA MİCHEL
FOUCAULT'NUN GÖZETİM TOPLUMU İLE JEAN
BAUDRILLARD'IN TÜKETİM TOPLUMU KARŞILAŞTIRMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hamit TEMİZ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Ömer TAŞGETİREN

İstanbul
Nisan-2020

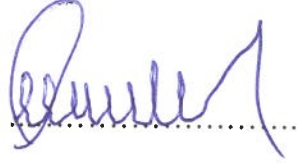
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Ömer TAŞGETİREN

Üye Prof. Dr. Ömer ÇAHA

Üye Doç. Dr. Lütfi SUNAR

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ömer ÇAHA

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Bireyin Kontrolü Bağlamında Michel Foucault’nun Gözetim Toplumu ile Jean Baudrillard’ın Tüketim Toplumu Karşılaştırması**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Hamit TEMİZ

ÖNSÖZ

Gözetim eski çağlardan itibaren insanları ve tüm toplumsal yaşamı kontrol eden bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel dönemden modern sonrası döneme kadar etkisini her alanda hissettiren gözetim gelişen teknolojiyle birlikte tüm hayatı derinlemesine kontrol görevini üstlenmiştir. Toplum içerisinde fikirleri ve etki alanlarıyla ortaya çıkan dönemler gözetim olgusunda da niteliksel bir değişimi zorunlu kılmıştır. Tam bu nokta da tezin niçin çalışılması gerektiği durumu ortaya çıkmaktadır. Toplumların yaşadığı değişimler insanların kontrol edilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. İnsanların toplum içerisinde aktif olarak yer almaları gözetiminde toplumsal yaşamın merkezine yerleşmesine neden olmuştur. Bu bağlamda gözetim olgusu toplumsal yaşamda gözetleme ve gözetlenme ihtiyacı üzerinden geleneksel dönemden günümüze kadar birçok değişim geçirmiştir. Bu tez bu konu üzerine yazılan literatürün önde gelen iki ismi Michel Foucault ve Jean Baudrillard'ın bu konudaki fikirlerini analiz ederek gözetim konusunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Tezimin danışmanı olan hocam Dr. Öğr. Gör. Ömer TAŞGETİREN'in tez süreci boyunca gerek bana verdiği tavsiyeler gerekse de dosthane bir tavırla yapmamam gerekenleri hatırlatması tezin bu noktaya ulaşmasında çok önemlidir. Bu açıdan Ömer TAŞGETİREN hocama bana sunduğu tüm fikirler ve yaptığı yardımlar sebebiyle minnettar olacağım. Ayrıca saygıdeğer kişiliği ve fikirleri ile teşekkürlerimi sunmam gereken bir diğer kişi Sayın hocam Prof. Dr. Ömer ÇAHA'dır. Gözetim üzerinden verdiği fikirler ve beni adeta bu çalışmaya sürekleyen pozitif yaklaşımlarıyla tezin yazılmasında önemli bir yere sahiptir. Yüksek Lisans'a başladığım andan itibaren gerek verdiği dersler gerekse de düşüncelerimi büyük bir sabırla dınleyen ve bana her türlü desteğini gösteren Sayın hocam Doç. Dr. Lütfi SUNAR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Son olarak, beni teşvik edici ve motive edici kelimeleri dolayısıyla Sayın hocam Prof. Dr. Kadir CANATAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek Lisans sürecim boyunca iyi ki var dediğim kişilerin başında Ali Aktaş gelmektedir. Kendisinin hoş sohbeti ve değerli fikirleri tez sürecim boyunca bunaldığım zamanlarda bana adeta ilaç gibi gelmiştir. Bu açıdan her zaman ben de yeri ve değeri farklı olacak olan ağabeyime saygı ve minnetlerimi sunarım.

Ayrıca bir kardeşten öte olan ablam Büşra TEMİZ'e, zaman zaman bana kızmaları da olsa verdiği katkılar dolayısıyla şükranlarımı sunarım. Ayrıca ne zaman istersem yanımda bulduğum ve yardımlarını benden asla esirgemeyen vazgeçilmez gölge babam ve uzman eğitici Hüseyin TEMİZ'e hayranlıklarımı sunarım.

Son olarak bana hayatımın bu anına kadar her zaman destek ve uyarılarda bulunan canım aileme tüm içtenliğimle teşekkürlerimi sunarım.

Hamit TEMİZ
İstanbul-2020

ÖZET

BİREYİN KONTROLÜ BAĞLAMINDA MİCHEL FOUCAULT’NUN GÖZETİM TOPLUMU İLE JEAN BAUDRILLARD’IN TÜKETİM TOPLUMU KARŞILAŞTIRMASI

Hamit Temiz

Yüksek Lisans, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Gör. Ömer TAŞGETİREN

Nisan 2020, 75 sayfa

Bu tez bireyin kontrolü bağlamında Michel Foucault’nun panoptikon kavramı üzerinden gözetim toplumu anlayışlarını ve Foucault’nun düşüncelerinin Baudrillard tarafından yapılan eleştirisini ele almakta ve hangi düşünürün çağdaş toplumlardaki gözetim olgusunu daha iyi kavramsallaştırdığını tartışmaktadır. Bu amaçla tez önce birinci bölümde gözetim olgusunun genel bir analizini yapmakta ve kavramın tarihsel gelişimini incelemektedir. İkinci bölümde Foucault’nun panoptikon kavramıyla gözetim toplumu anlayışının gözetim üzerine literatüre nasıl bir katkı yaptığını tartışmaktadır. Üçüncü bölümde Baudrillard’ın tüketim toplumu anlayışı ve gözetim olgusu noktasında Foucault’nun panoptikon kavramına getirdiği eleştiri anlatılmakta ve önerdiği alternatif sunulmaktadır. Son kısımda iki düşünürün analizlerinin genel bir karşılaştırılması yapılmaktadır. Tez Foucault’nun panoptikon kavramsallaştırmasının halen geçerli olduğu alanlar olduğunu kabul etmekle birlikte, Baudrillard’ın gözetim anlayışının yaşadığımız dünyayı açıklamakta daha yeterli olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Michel Foucault, Jean Baudrillard, Gözetim Toplumu, Tüketim Toplumu, Birey, İktidar, Panoptikon, Kontrol

ABSTRACT

COMPARISON OF MICHEL FOUCAULT'S SURVEILLANCE AND JEAN BAUDRILLARD'S CONSUMPTION SOCIETY IN THE CONTEXT OF INDIVIDUAL CONTROL

Hamit Temiz

Master, Sosyoloji Anabilim Dalı

Thesis Advisor: Dr. Öğr. Gör. Ömer TAŞGETİREN

April 2020, 75 Pages

This thesis compares Michel Foucault's concept of surveillance society and Jean Baudrillard's conception of consumer society and discusses which of these thinkers better conceptualizes the issue of surveillance in contemporary societies. To this aim, the first chapter offers a definition of the concept of surveillance and examines its historical development. The second chapter tackles Foucault's conception of panopticon and discusses his contribution to the literature on surveillance. The third chapter introduces Baudrillard's conception of consumer society and how he critiqued Foucault's concept of panopticon. And the last chapter offers a general comparison of these two thinkers' conceptualizations of the issue of surveillance. While acknowledging the validity of Foucault's conception of panopticon for understanding certain aspects of the issue of surveillance, the thesis claims that Baudrillard's theory on surveillance is a better guide for making sense of surveillance in contemporary societies.

Key Words: Michel Foucault, Jean Baudrillard, Surveillance Society, Consumer Society, Individual, Power, Panopticon, Control

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	viii
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	1
İKİNCİ BÖLÜM	
MICHEL FOUCAULT'NUN GÖZETİM TOPLUMU	
KAVRAMSALLAŞTIRMASI	10
2.1. Michel Foucault'nun Biyografisi, Eserleri ve Genel Düşünceleri	10
2.2. Foucault'nun Temel Kavramları ve Gözetim Toplumu Anlayışı	13
2.3. İktidar ve Panoptikon	22
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
JEAN BAUDRILLARD'IN TÜKETİM TOPLUMU	
KAVRAMSALLAŞTIRMASI	27
3.1. Jean Baudrillard'ın Biyografisi ve Eserleri.....	27
3.2. Baudrillard'ın Düşüncesinin Temel Kavramları	30
3.3. Baudrillard'ın Tüketim Toplumu Anlayışı	41
3.3.1. Teknoloji	47
3.4. Baudrillard'ın Foucault'ya Eleştirileri.....	50
SONUÇ	61
KAYNAKÇA	69
ÖZGEÇMİŞ	75

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGE	: Adı Geçen Eser
AVM	: AlışVeriş Merkezi
ÇEV	: Çeviren
EDT	: Editör
G.I.P	: Hapishaneler Üzerine Enformasyon Grubu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TV	: Televizyon
V.B	: Ve Benzeri
V.S	: Ve Saire
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Gözetim, eski çağlardan itibaren toplumsal hayatı kontrol eden ve bireylerin eylemlerini düzenleyen bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda gözetim, denetleyici ve düzenleyici rolüyle toplumlardaki yaşanan değişimlere rağmen sürekli var olagelmıştır. Bireylerin bir arada yaşama ihtiyaçları gözetim olgusunun da bir kontrol ve denetim aracı olarak işlev görmesini sağlamıştır. Genel olarak toplumsal yaşamı düzenleyen; aile, ekonomi, siyaset ve din gibi kurumlar ve dijital teknolojik gelişmeler üzerinden gözetim olgusu kuşatıcı ve disipline edici rolüyle bir realite konumuna gelmiştir.

“18. yüzyılda Fransızca surveiller kelimesinden türetilerek İngilizceye surveillance olarak geçen gözetim sözcüğü kelime anlamı olarak gözlemlemek anlamında kullanılmaktadır” (Akdağ, 2015:9). Soanes ve Stevenson’a (2005) göre 19. yüzyıl başlarında İngilizceye giren “Surveillance” sözcüğü Fransızca’da sur (izlemek), veiller (seyretmek) ve Latince vigilare (tutmak) sözcüklerinden gelmektedir” (A.g.e.:9).

Genel olarak gözetim, Türk Dil Kurumu’nun 2011 yılında güncellediği Türkçe Sözlük’ünde “gözetme işi, himaye ve nezaret” anlamlarına sahiptir (TDK,2011). Aynı sözlükte “gözetmek” ve “gözetlemek” kelimelerinin varlığı çalışmamızın ele aldığı konu bağlamında farklı tanımlamalar getirmesi açısından önemli ve dikkat çekicidir. Buna göre gözetmek; “korumak, bakmak, himaye etmek, özen göstermek, göz önünde bulundurmak, önem vermek, ayrı tutmak, kayırmak, dikkate almak” anlamlarına sahiptir. Gözetlemek ise; “birinin yaptıklarını belli etmeden izlemek” anlamına gelmektedir (TDK,2011). Bu anlamlar gözetim olgusunun günlük hayat içerisinde nasıl bir etki ve kontrol durumunu ortaya çıkardığını anlatır niteliktedir.

Genel hatlarıyla söylemek gerekirse gözetim, toplumsal hayatı düzenleyen kurumlarca, bireylerin verilerine ulaşarak tüm toplumsal yaşamı kontrol etmektedir. Bu bağlamda gündelik yaşamın her boyutunda varlığını göstermektedir. Ayrıca bireylerin kontrolünün sağlanması teknolojik gelişmelere paralel olarak kişisel verilere ulaşılması üzerinden gerçekleşmektedir. Gözetim olgusunun kavramsal olarak ele alınmasından sonra tezimizin konusu bağlamında sosyolojik temelde

gözetim ve gözetim olgusunun dönemseller olarak tarihini ele almak tezin diğere bölümleri için anahtar niteliğindedir.

Sosyolojik perspektiften baktığımızda gözetim, toplum içerisinde ilk çağlardan itibaren siyasi, sosyal, kültürel ve teknolojik alanlarda yaşanan dönüşümle birlikte günümüze kadar gelmiştir. Özellikle toplumların yaşadıkları Fransız ihtilali, Sanayi devrimi ve Bilişim teknolojilerindeki dönüşümler gözetim kavramının da bu durumlara uyum sağlayarak varlığını devam ettirmesini sağlamıştır. Gözetim olgusunun toplumsal hayat içerisindeki konumu ve tüm bireyleri etkileyen yapısıyla toplumlar sosyolojik perspektif üzerinden gözetimle bir arada bulunmaktadır. Tüm bu noktalar bağlamında gözetim olgusunu sosyolojik perspektif üzerinden ele almak tezimizin toplumsal açıdan bağlı bulunduğu teknoloji gibi odak noktalarının anlaşılması açısından önemli yere sahiptir.

Tarih öncesi dönemlerden beri insanlar birbirlerinin eylemlerini kontrol etmek için kendi dışındakileri gözetlemişlerdir. Sosyal kontrol açısından önemli bir yere sahip olan gözetim olgusu ilk dönemlerden itibaren farklılık gösterse de giderek toplumsal yaşamın içerisine tüm boyutlarıyla yerleşmiştir. İnsanlar nüfus sayımı, askerlik v.s gibi durumlarda gözetim pratiklerini kullanırken amaçları toplumsal hayatın düzenlenmesiydi. Modern öncesi dönemlerden itibaren devam eden bu amaç modern ve günümüz dünyasında giderek gelişerek geniş boyutlara ulaşmıştır. Toplumsal hayatı düzenleme ve denetleme durumu içerisinde sosyal kontrol kavramı dikkat çekicidir. Değişen toplumsal düzen içerisinde “sosyal kontrol” ile bireyler ve toplumsal yapılar gözetlene gelmiştir. Bu açıdan gözetim pratiği sosyal kontrol içerisinde önemli bir role sahiptir (Best, 2010:8). Gözetim pratikleri tarihsel olarak üç dönem içerisinde ele alınabilir.

Birincisi, yerleşik uygarlıklar, göçebe toplumlar, feodal devletler, ilkçağ toplumları olarak adlandırılan gözetim dönemidir. Bu dönemdeki gözetim türü genel olarak toplumsal hayatı kontrol eden ve denetleyen bir sistemin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Özellikle teknolojinin bu dönemde yetersiz kalması sebebiyle kültür, aile bağları ve din gibi maddi olmayan unsurlar üzerinden gözetim sağlanmıştır. Varolan iktidarı odak noktasına getirmek için askerlik, vergi toplamak ve işgücü sağlanması gibi eylemler bu dönemin genel amaçlarını ortaya koyabilir.

İkincisi ise, aydınlanma ve modernlik düşüncesinin etkisiyle ilerleyen sistematik ve bürokratik gözetim dönemidir. Bu dönemin en önemli amaçları içerisinde devletlerin süregelen iktidarını desteklemek ve toplumsal hayatı sistematik olarak gözetlemek yer almaktadır. Bu yönüyle gözetimin ilk döneminden farklılaşabilir. Ayrıca modernlik düşüncesinin toplumsal hayatın aktif katılımcısı olan “bireyler” üzerindeki etkisi gözetim pratiklerinin de farklı bir boyuta taşınmasını sağlamıştır. Bu dönemde gözetim, bürokrasi, iktidar, üretim ve işgücünü artırılması gibi unsurlar üzerinden sağlanmaktadır. Ayrıca bu dönemin odak noktası, toplumsal düzeni sağlayan üretimi yeniden gerçekleştirerek sistematik hale getirmektir.

Üçüncü ve son dönem ise, günümüz toplumları ve sonrasını ele alan gözetim dönemidir. Özellikle teknolojinin sınırsız gelişimi ve bilgi paylaşımı bu dönemin odak noktasını oluşturmaktadır. Bilgi- iktidar, bilgi-güç kavramlarının teknoloji ile ilişkili olarak gündelik hayattaki durumu denetlenmektedir. Bu dönemde bireylerde artık varolan gözetime eklenerek adeta filmin başrolü görevine gelmiştir. Teknolojik gelişmeler bireylerin kişisel bilgilerine ulaşarak iktidarlara sosyal kontrol ve gözetim için veri sunmaktadırlar. Tüm bu yönüyle gelecek toplumlar açısından da önemli bir dönem olarak kabul edilebilir.

Bu bağlamda geleneksel toplumlarda gözetim, yönetimdeki kişilerce gerçekleştirilen ve insanların yönetimdeki kişilerin kontrolünde oldukları bir pratiktir. Bu toplumlarda yönetici insanları denetim ve kontrol altında tutmaktadır (Güçyener, 2011:7). Geleneksel toplumlarda birincil ilişkiler kuvvetli olduğundan kendi aralarında içsel bir kontrol ve denetim mekanizması da işlev görmektedir. Geleneksel toplumlarda cemaatsel bağlar sebebiyle herkes birbirini izler ve takip eder. Şeffaflık bu toplumlarda sıradan bir durum olarak kabul edilir. Denetim ise daha çok “fiziki müdahale” üzerine kuruludur. (A.g.e.). Geleneksel toplumlarda nüfus idari yapının merkezi olan kentlerdeydi. Bu sebeple gündelik hayatın gözetimi zayıf kalmıştır. Geleneksel toplumlarda idari açıdan merkez toplumsal alanın gözetiminde zayıf kalmıştır (Kaspersen, 2000:71). Modern dönem öncesinde din, sosyal kontrolün sağlanmasında dikkate değer bir rol üstlenmekteydi. Dini birçok durum kültürel yaşantıyla özdeşleştirilirdi. Bu açıdan din geleneksel toplumlarda bir kültür halini almıştır. Özellikle teknolojik açıdan zayıf olan bu toplumlar kültürel bağlarla toplumsal yaşantıda bir gözetim ortaya koymaktaydı. Modern öncesi devletler siyasi merkezi denetleme ve kontrol konusunda yetersiz kalmışlardır.

Sonuç olarak, modern öncesi ya da geleneksel toplumlarda gündelik hayatta kontrol ve denetim var olmakla birlikte teknolojik ve sistemsal eksiklikler nedeniyle zayıf kalmıştır. Ayrıca kontrol ve denetim daha çok fiziksel şiddet ve işkence yöntemleriyle sağlanırdı. Modern öncesi dönem daha çok katı, görünen ve çıplak bir şiddet ve kontrol sağlayarak denetim altına almaktaydı. Geleneksel toplumların gözetim anlayışının anlaşılması açısından Foucault'nun "Hapishane'nin Doğuşu" adlı önemli eserinin başlangıcında anlatılan infaz sahnesi tam olarak modern dönem öncesi toplumların gerek yönetici gerekse de yönetilen açısından durumunu tüm gerçekliğiyle anlatmaktadır. Ancak belirtilmesi gereken nokta gözetim pratikleri ne kadar zayıf olursa olsun modern döneme kadar gözetim toplumsal hayatın içerisinde varlığını devam ettirmiştir. Farklı uygulamalara başvurması gözetim olgusunun tarihsel olarak değiştiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda modern toplumlarda özellikle modernlik düşüncesinin getirdiği yeni fikir ve ideolojiler, enformasyon teknolojilerinin ortaya çıkışı ve artan nüfus sayıları kontrol ve gözetim anlayışında da bir değişim yaratmıştır.

Modern toplumlarda gözetim olgusu denilince ilk olarak aklımıza gelen şey üretim ve kapitalizm kavramlarıdır. Bu dönem içerisinde üretimle bireyler kontrol edilmekte ve toplumsal hayat denetlenmektedir. Kapitalizm ise gözetimin daha geniş boyutlara hatta gündelik yaşamın tüm kısımlarına girdiğini göstermektedir. Gözetimin bu boyutu daha sonraki dönemlerde daha da genişleyerek ulus aşırı boyutlara ulaşabilir. Modern toplumlarda gözetim olgusunun geleneksel toplumlardaki gözetim olgusundan farkı çok daha geniş alanlara yayılarak teknolojinin etkisiyle sistematik bir gözetim sağlamasıdır. Bu açıdan modern toplumlar gözetimi daha teknik ve bürokratik bir zeminde yaşamaktadırlar. Geleneksel toplumlardaki sınırlar ve aile bağlarının yerine bu dönemde sınırların ortadan kalkması sonucunda gözetim hem mekansal hem de insan ilişkilerinde geniş boyutlara ulaşmıştır. Özellikle enformasyon teknolojilerindeki baş döndürücü ilerlemeler gözetimi kaçınılmaz kılmıştır. Günümüz toplumlarına gelene kadar teknoloji gelişimine devam ederek gözetimi bireylere bir nefes kadar içkin hale getirmiştir.

Gözetimin modern toplumlardaki gelişimini tezimizin ilişkili bölümleriyle ele almadan önce modernlik düşüncesinin kısaca ortaya koyduğu etkileri, bireylerdeki değişimleri ve toplumsal hayata yansımalarını incelemek gözetimin dönemsel olarak değişen bu boyutu için önem arz etmektedir. Modernite, 17. yüzyılda Avrupa'da

etkisini hissettiren ve günümüze gelene kadar özellikle 19. ve 20.yüzyıllarda sanayileşme ve teknolojik gelişmelerle değişen kurumsal yapılar ve bireylerin davranışları üzerinde farklılık oluşturan toplumsal bir yaşam biçimi olarak kabul edilebilir (Giddens, 2010: 28). Bu yönüyle modernite toplumları adeta çepeçevre sarmış ve ortaya koyduğu fikirlerle yeni bir zemin sağlamıştır. Bu konuda Giddens modernitenin geleneksel toplumlardan farkını ortaya koymuş ve bu farkları dört temelde ele almıştır. Bunlar, üretim sürecinin merkeze konduğu kapitalizm, makineleşme ve işgücünün merkeze konduğu sanayileşme, gündelik hayatın düzenlenmesinde sistematik gözetim pratikleri ve askeri güç olarak sıralanabilir (Giddens, 2004: 58-63; 2010:28-30). Modernitenin gözetim ve denetleme boyutu tezimizin konusunu oluşturduğundan dolayı bu noktaya daha geniş olarak odaklanmak gerekmektedir. Ancak kapitalizm ve sanayileşme ise modern dönemin gözetim anlayışını ortaya koymak noktasında anahtar kavramlar olarak dikkate değerdir.

Geleneksel toplumlarda siyasi yapı tam olarak oluşmadığından dolayı gözetimin siyasal ve bürokratik boyutu yetersiz ve eksik kalmıştır. Ancak modern toplumlarda aydınlanmanın ortaya koyduğu yeni fikirler ve ortaya çıkan yeni devletler teknolojinin de etkisiyle gözetim ve denetleme konusuna önem vermişlerdir. Fabrikalarda işgücü ve üretim, okul ve hastanelerdeki kişisel veriler ve iktidarın düzen sağlayıcı olması gibi etkenler modern toplumdaki gözetim anlayışını gerekli kılmıştır.

Modern toplumlarda gözetim, bürokrasi ekseninde ele alınabilir. Bu konuda “Dandeker’in (1994), modern devletleri bürokratik gözetim devleti” olarak ele alması dikkat çekicidir (Akdağ, 2015:23). Bu ilişkisel boyutta Bauman’a ayrıca bir yer verilmelidir. Bauman modern toplumların özelliklerini vererek modern toplum ve gözetim ilişkisini açıklamaya çalışmıştır. Ona göre modern toplumlar sistematik düzen ve kontrol için bir kişiye (iktidar, bürokrasi v.s) ihtiyaç duyar ve birer “tasarım toplumu”durlar (Bauman, 2000;27). Modernlik düşüncesinin ortaya koyduğu akıl, rasyonalite ve gerçeklik gibi kavramların bireyler üzerindeki etkisi gözetim pratikleri temelinde görülebilir.

Modernliğin toplumsal hayat içerisinde rasyonalite temelinde bireylere imkân vermesi, iktidarların denetim ve baskı araçları kullanarak bireyleri kontrol edilen konumuna dönüştürmesini sağlamıştır. Modernitenin ortaya koyduğu yeni

düşünceler sonucu bireyin konumu değişmiştir. Artık birey, kendisi üzerinde kullanılmak için kontrol ve denetim araçlarını da üretmiş ve bu sistemin etkileneni olmuştur (Gücüyener, 2011:13).

Modern toplumlarda gözetim, var olan düzeni devam ettirmek ve bireylerin eylemlerini düzenlemek ve kapitalist ekonomi doğrultusunda işgücü verimliliği ve üretkenliği gibi durumları denetlemek amacıyla; okul, hastane, fabrika gibi kurumlarda geleneksel toplumlardaki fiziki baskı, şiddet ve zorlamadan farklı olarak gündelik hayatın tüm sınırlarına yayılmıştır (A.g.e.). Modern toplumların ilk dönemlerinde gözetim olgusu toplumsal tabakalaşma, sosyal mücadele, bürokrasi, kapitalizm ve sömürü temelinde ele alınmıştır. Bu bağlamda Marx ve Weber gözetimi farklı açılardan ele almıştır. Marx'a göre gözetim, burjuvanın proletarya üzerindeki baskı ve denetimini ifade ederken Weber'e göre ise gözetim, bürokrasi ile kurulan ilişki üzerinden ele alınmalıdır (Akdağ, 2015:33). Gözetimin iktidar üzerinden gerçekleştirilmesini sağlayan modern toplumlar için Weber'in bürokrasi kavramı ön plana çıkmaktadır. Bürokrasinin akıl ve teknik olarak üstünlüğü yani teknolojiyi kullanması gözetim olgusundaki etkisi noktasında dikkate değerdir. Marx ise, Weber'den farklı olarak ekonomik temelden hareketle gözetimin burjuva ve proletarya arasındaki çatışma boyutuna odaklanmıştır. Sosyolojik perspektiften bakıldığında Weber ve Marx düşünceleriyle gözetimin toplumsal boyutu ve bireylerin bu duruma karşı geldiği noktayı ortaya koymaktadır.

Geleneksel, modern ve günümüz toplumları temelinde yaşanan yapısal dönüşümler (bireyin kontrolü) üzerinden Foucault'nun "Gözetim Toplumu" ve Baudrillard'ın "Tüketim Toplumu" anlayışlarını karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi hedefleyen bu çalışma, gözetimin dönüşümü ve kontrol (panoptikon-tüketim) kavramı üzerinden iki düşünürün günümüz dünyasında fikirlerinin nasıl anlaşılması gerektiğini ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel ilgisi, gözetim olgusunun bir yansıması olan iktidar ve teknoloji kavramları üzerinden kontrolün nasıl sağlandığı ve iki düşünürün fikirleri bağlamında gözetim olgusunun nasıl dönüştüğü üzerinedir. Bizim amacımız gözetim olgusu üzerinden Foucault ve Baudrillard'ın toplum anlayışları üzerine görüşlerini ele alarak günümüz dünyasında hangi düşünürün fikirlerinin gözetimi iyi kavramsallaştırdığını tartışmaktır. Bu nedenle çalışma kendi sorunsalı bağlamında üretim merkezli gözetim (Foucault-panoptikon) ve tüketim merkezli gözetim

(Baudrillard-omniption-sinoptikon) arasındaki farklılığı ilgili ayrımlar üzerinden okumaya çalışacak ve kontrol dinamiklerinin değişimini tartışacaktır.

Üretim merkezli gözetimin sanayileşmeyle birlikte etkisi artmıştır. Kapitalist sistemin devam edebilmesi çalışma ve üretim alanında kontrolün devam ettirilmesine bağlıdır. Michel Foucault bu kontrol mekanizmasını anlatmak için panoptikon kavramını geliştirmiştir. Tüketim merkezli gözetim de ise amaç insanların tüketimlerini artırmaktır. Bu gözetim tarzında insanlara ihtiyaçlar dayatılmakta ve sınırsızca tüketim özendirilmektedir. Tüketim merkezli gözetimle iktidarlar bu çerçevede toplumları kontrol etmekte ve istediği şekilde yönetmektedir.

Bu ayrım noktaları gerek kavramsal olarak gerekse de iki düşünür temelinde sosyal bilimler için önem arz etmektedir. Bu çalışmanın sosyal bilimler açısından gerekli olmasının temel sebebi bu konuda daha önce böyle bir çalışma yapılmamış olmasıdır. YÖK veri tabanı verilerine göre, Türkiye’de Foucault’nun iktidar kavramı üzerine birçok çalışma yapılmıştır ama bunlardan hiçbiri Foucault’yu Baudrillard’ın Foucault’ya getirdiği eleştirileriyle beraber değerlendirmemiştir.¹

Bu noktalar üzerinden yapılan çalışmalar genel olarak gözetimin tarihsel dönüşümü ve Foucault’nun iktidar kavramı üzerinden gözetim olgusunu ele alınmaktadır. Bunun dışında gözetimi detaylı tartışan bir doktora ve bir de master tezi bulunmaktadır. Ancak bu tezler de Baudrillard’ın eleştirilerine Foucault’nun cevap verip veremeyeceğini tartışmamıştır (Akdağ, 2015:12;Gücüyener,2011:22). Dolayısıyla bu çalışmanın en önemli katkısı bu alanın önde gelen iki düşünürü olan Foucault ve Baudrillard’ın fikirlerinin incelenmesinin yanında Baudrillard’ın Foucault eleştirilerini tartışması, değerlendirmesi, açıklaması ve Foucault’nun gözetim toplumu anlayışının halen geçerli olup olmadığını ele almasıdır. Tez Baudrillard’ın eleştirilerini önemsemekte ve bu çerçevede aşağıdaki sorulara cevap aramaktadır.

- 1.Tüketim toplumu bir gözetim toplumu olabilir mi?
- 2.Günümüz toplumları bir gözetim toplumu mudur?
- 3.Teknoloji gözetim olgusu için bir iktidar görevi görebilir mi?
- 4.Gözetim toplumu ve tüketim toplumu içerisindeki gözetim pratiklerinin benzerlikleri var mıdır?

¹ Yök veri tabanında yapılan taramaya dayanmaktadır.

5. Baudrillard'ın Foucault'ya getirdiği eleştiriler nelerdir?

6. Günümüz toplumlarında gözetim olgusunu tartışırken Baudrillard'ın mı yoksa Foucault'nun mu düşünceleri daha açıklayıcıdır? Başka bir deyişle, Baudrillard'ın dediği gibi Foucault unutulmalı mıdır?

Tez aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır ve bölümlerin içerikleri şöyledir:

Birinci bölümde Foucault'nun gözetim toplumu kavramsallaştırması anlatılacak ve düşüncesinin detayları verilecektir. Özellikle Foucault'nun “panoptikon” kavramı üzerinden gözetimin birey üzerindeki etkisi ve tarihsel dönüşümü ele alınacaktır. Bu bölüm bu çerçevede Foucault'nun gözetim anlayışını aktarmakta ve Baudrillard'ın eleştirilerini anlamlandırmak için bir zemin hazırlamaktadır.

İkinci bölümde Baudrillard'ın gözetimi nasıl kavramsallaştırdığı anlatılacak ve özellikle onun düşüncesinin temel taşları olan “tüketim toplumu”, “simülasyon”, “ayartma” ve “omniptikon-sinoptikon” gibi kavramlar açıklanacaktır. Sonrasında Baudrillard'ın Foucault'nun gözetim toplumu kavramsallaştırmasına getirdiği eleştirilerden bahsedilecektir.

Son bölümde Baudrillard'ın görüşlerinin geçerliliği ve Foucault'ya getirdiği eleştirilerin ikna ediciliği tartışılacak ve tezin bu noktalarda elde ettiği sonuçlar ortaya konacaktır. Tezin ulaştığı sonuçlar genel olarak şu şekildedir. Modern toplumlarda gözetim anlayışını sistematik olarak ele alan düşünürlerden Foucault, toplumsal kontrol mekanizmasının eylemini sağlayan iktidarın gözetim ile ilgili uygulamalarını ele almakta ve bu noktada modern toplumlar ve iktidarlarını eleştirmektedir. Foucault, kapitalist düşünceden hareketle bireylerin üretim temelinde kontrol edildiğini belirtmektedir. Modern toplumlarda gözetimin amacı iktidarların toplumsal düzenin sağlanması noktasında bireylerin kontrol edilmesi ve denetlenmesidir. Modern toplumların yaşadığı sanayi devrimi, Fransız ihtilali, teknolojinin gelişimi ve bireylerin düşüncelerinin ve özgürlüklerinin öne çıkması gibi durumlar iktidarın bireyleri gözetim altına almasını sağlamıştır. Değişen bu durumlar karşısında ilk çağlardan farklı olarak kurumsal bir gözetim ortaya çıkmıştır. Bu gözetimi uygulayan ise iktidarın kendisidir. Panoptikon kavramı üzerinden Foucault, iktidarın bütünü gözetlediğini ancak uygulamalarının eksikliği ve yanlışlığını açıkça ortaya koymaktadır. Sonuç itibarıyla modern toplumlarda bireylerin hastahane,

tımarhane, hapishane gibi iktidar merkezli kurumlara kapatılması gözetimin panoptik boyutunu ortaya çıkarmaktadır.

Modern toplumlar ve özellikle günümüz toplumlarındaki gözetim anlayışını açıklamaya çalışan Baudrillard Foucault'yu bu noktalarda eleştirmektedir. Foucault'nun düşüncelerinin ve yaptıklarının iktidarın aynası olmasını sağladığını belirten Baudrillard gözetime farklı bir boyuttan bakmıştır. Bireylerin tüketme eylemleri üzerinden gözetimi ele alan düşünür, günümüz dünyasının gerçekliği ortadan kaldırdığını ve gösterge, imaj ve marka üzerinden bireylerin nesneleştirildiğini açıklamaktadır. Foucault'da olduğu gibi gözetimin kurumsal olarak değil de bireylerin kendi istek ve arzularıyla teknolojinin de etkisiyle geniş bir alanda yaşandığını belirtmektedir. Sonuç olarak Foucault görüşleriyle Baudrillard'a göre günümüz toplumundaki gözetim anlayışını açıklama noktasında geri planda kalmasına rağmen gözetimin bu denli sistematik ve kavramlar üzerinden açıklanmasında başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Öyle ki bu durum, Foucault'nun Baudrillard'ın söylediği gibi unutulması gerektiğini değil görüşlerinin günümüzde de etkisinin olduğunu göstermektedir. Günümüz dünyasında her ne kadar tüketim temelli ve simülasyon yani sahte durumların varlığı söz konusuysa da Foucault Baudrillard'ı etkilemiştir. Baudrillard'ın eleştirileri Foucault'nun gerçekten gözetim ile ilgili çalışmalarda önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Bu eleştiriler üzerinden literatürde bir çalışma yapılmaması da Foucault'nun tam olarak anlaşılmadığını bizlere göstermektedir. Unutmayalım ki sosyal bilimlerdeki düşünceler birbirlerini etkileyerek değişim yaşamıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi bu karşılaştırma önem taşımaktadır zira Türkiye'de gözetim üzerine akademik literatür bu iki düşünürü karşılaştırmalı incelememiştir.

Çalışmamızın kapsam ve sınırlılıkları ise şöyledir; gözetim olgusu gerek kavramsal gerekse de tarihsel boyutu üzerinden çok geniş bir perspektif üzerine kurulan bir durumdadır. Bundan dolayı konuyu sınırlamak için iki düşünür üzerinden ve belirli kavramlarla birlikte gözetim olgusu ele alınmaya çalışılacaktır. Gözetimin sosyal bilimlerdeki içerisinde siyasi, sosyal ve ekonomi başta olmak üzere birçok boyutu bulunmaktadır. Bu noktada çalışmamız bireylerin ve toplumun kontrolü üzerinden iki düşünür temelinde hareket edecektir. Çalışmada yöntem olarak ise "literatür taraması" ve "betimsel analiz" kullanılacaktır. Özellikle iki düşünürün karşılaştırılmasında betimsel analiz büyük öneme sahiptir.

İKİNCİ BÖLÜM

MİCHEL FOUCAULT'NUN GÖZETİM TOPLUMU KAVRAMSALLAŞTIRMASI

20.yüzyılın önde gelen düşünürlerinden olan Michel Foucault gerek hayatı gerekse de ortaya koyduğu düşüncelerle akademik literatüre önemli katkılar sağlamıştır. Michel Foucault çalışmalarında gözetim kavramının nasıl anlaşılması gerektiğine dair önemli katkılarda bulunmuştur. Özellikle modern toplumlar içerisinde iktidarın ilişkiselliği ve bireyler üzerinden gözetim kavramının modern toplumlardaki niteliğini ele almaya çalışmıştır. Bu bölüm Foucault'nun gözetim toplumunu anlatırken kullandığı panoptikon kavramını açıklamayı ve böylece Baudrillard'ın eleştirisini anlamlandırabilmek için bir zemin hazırlamayı amaçlamaktadır.

2.1. Michel Foucault'nun Biyografisi, Eserleri ve Genel Düşünceleri

20. yüzyılda ortaya attığı fikirlerle sosyal bilimler alanını tümüyle etkileyen Michel Foucault modern toplumların yapısı ve işleyişi üzerinden yaptığı incelemelerle eleştirel bir kişi olarak bilinmektedir. Foucault çalıştığı alanlar ve konular itibariyle sosyoloji literatürüne yeni perspektifler getirmiştir. Buradaki asıl amacı, modern toplumlar içerisinde varolan teorileri tartışmaya açmaktır (Demir, 2009:2). Teorilerin düşünce ve uygulamaları yerine bireyin özgür ve özel yapısını ön plana çıkarmıştır. Bu noktalardan hareketle Foucault var olan teorilerin sistemli bir eleştirisini ortaya koymaktadır. Özellikle “iktidar” kavramı üzerinden toplumun disipline edilişi ve iktidarın ilişkiselliğini vurgulamaya çalışarak iktidarı farklı bir perspektiften ele almaya çalışmıştır. Foucault'nun düşünce yapısının şekillenmesinde ailesinin ve babasının mesleğinin (cerrah) büyük bir etkisi olmuştur (Foucault, 2011:7). Gençlik dönemlerinde içerisinde bulunduğu parti, grup, dernek v.s gibi yerler de onun fikirselleşmesinde etkili olmuştur. Özellikle o dönemlerde etkili olan düşünceleri yakından takip etmiş ve düşüncelerinde anlam aramaya çalışmıştır (A.g.e.:7).

Genel olarak bakıldığında; 1926'da doğan Foucault Fransa'da eğitim gördükten sonra felsefe ve psikoloji bölümlerini bitirdi. Bu zamanlarda Althusser gibi önemli düşünürlerin öğrencisi olan Foucault felsefe, psikoloji asistanlığı gibi birçok meslekte görev yaptı. Foucault okul yıllarında eşcinsel olduğunu fark etti. Bu durum

onun psikoloji üzerine daha çok yoğunlaşmasını sağladı (A.g.e.). Foucault eğitimini tamamladıktan sonra birçok alanda çalışma ve düşünceler ortaya koyarak yaşadığı dönemde etkisini gösterdi. Sonuç olarak Foucault hayatı boyunca sürekli araştıran, farklı grup ve fikirleri gören ve bunları aynı zamanda tartışabilen yapısıyla modern toplumlar içerisinde bir model olarak kabul edilmiştir. Foucault'nun eserleri ise yaşamı boyunca karşılaştığı birçok durum karşısında ortaya koyduğu çok önemli fikirlerinin barındıran bir nitelik taşımaktadır. Foucault'ya eserleri açısından bakacak olursak; İlk önemli eseri “Delilik ve Medeniyet” kitabıyla modern toplumların politik ve toplumsal yapısını inceleyerek akademik alanda ön plana çıkmıştır (A.g.e.). Foucault'nun ikinci önemli eseri olan “Şeylerin Düzeni” modern toplumlardaki ekonomi, doğa ve söylem analizinin bir tartışmasının ortaya koymaktadır. Foucault bu eseriyle kendisini sosyal bilimler alanında ön plana çıkarmıştır. Psikoloji alanındaki çalışmalarıyla bireylerin modern toplumlardaki durumunu ele alan Foucault, bu konuda “Klasik Çağda Deliliğin tarihi” ve “Kliniğin Doğuşu” adlı eserlerini yayınladı. Bu eserler Modern öncesi ve özellikle Orta Çağın delilik düşüncesi üzerinden modern toplumların psikolojisini ortaya koyması açısından dikkate değerdir (A.g.e.). Foucault için büyük tartışmalara yol açan ve etkisini özellikle onun diğer eserlerinde de gördüğümüz “Kelimeler ve Şeyler” adlı eseri, modern toplumların düşünce ve fikirlerinin anlaşılmasında büyük rol oynadı.

Foucault için belki de modern toplumların gözetim anlayışının tüm noktalarıyla açıklanması ve gözetimin etkilerinin günümüz toplumlarında ortaya çıkardığı değişimin anlaşılmasında ele alınacak en önemli eseri “Hapishanenin Doğuşu” dur. Bu eser aynı zamanda Foucault'nun düşüncelerinden ziyade tezimizin önemli bir kısmını oluşturan gözetim toplumu anlayışının da temellerini ortaya koymaktadır. Foucault bu eserinde iktidar kavramı üzerinden modern toplumların gözetim uygulamalarını eleştirmekte ve yeniden tartışmaya sunmaktadır (Foucault, 2011:8). Foucault'nun bu eserde asıl amacı modern toplumlarda iktidar kavramının kendisi ve tezahürleri üzerinden gözetim uygulamalarını tartışmaktır. Modern toplumlarda aklın ve özgür iradenin ön plana çıkmasıyla gözetim günlük hayatın tüm alanlarına kadar genişlemiştir. Foucault'da ilk olarak tarihsel süreç içerisinde modern öncesi dönemler ve modern toplumların gözetim ve disiplin anlayışlarını analiz ettikten sonra iktidar kavramı gibi gözetim olgusunun anahtar kavramları üzerinden modern toplumları tartışmıştır. Foucault'nun gerçek anlamda isminin ön plana çıkmasında bu

eseri büyük önem taşımaktadır. İktidar ilişkileri ve uygulamalarının analizini ele aldığı bu eseri modern toplumlarda bireyler üzerinden öznelliği kurma düşüncesinin ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bu eser üzerinden günümüz toplumlarının gözetim anlayışı hakkında bir temel hareket noktası oluşturmakta önem arz etmektedir. Foucault'nun düşünceleri içerisinde diğer önemli eserleri olan, “Cinselliğin Tarihi” (1976), “Bilginin Arkeolojisi” (1969) gibi eserleri ise felsefeden edebiyat ve siyasete kadar tüm bilimsel disiplinlerindeki birçok düşünce ve eser için kaynak oluşturmuştur. Foucault'nun 20. yüzyıl içerisinde bu kadar derin etkiler bırakmasında bu eserlerinin yanı sıra dönemin önde gelen düşünürleri için de tartışmaları yeniden ortaya koymaya çalışması önem arz etmektedir. Bu noktalar üzerinden tezimizin temel düşüncelerinden olan “gözetim toplumu” anlayışına geçmeden önce Foucault'nun fikirleri, düşüncelerinin temel hareket noktaları ve Foucault'nun yöntemi üzerinden tartışma açmak gözetim olgusunun modern dönemdeki durumunu anlamak noktasında dikkat çekicidir. Ayrıca Foucault'nun ortaya attığı fikirlerin tarihsel süreç içerisindeki yeri de önemlidir.

Foucault, özellikle modern toplumlarda gözetim uygulamalarını tartışırken kendine has yaklaşımı ve eleştirel tavrıyla düşüncelerinin anlaşılabilirliğini sağlamıştır. Görüşleri itibariyle Foucault birçok entelektüelin örnek aldığı bir düşünür olmuştur. Foucault'nun “bir filozofun düşündüğü şeyleri pratiğe dönüştürmesi” anlayışını savunması görüşlerinin kendisinde de bıraktığı etkiyi yansıtmaktadır (Yüksel,2013:25). AIDS sebebiyle hayatını kaybeden Foucault'nun bu görüşlerini yaşantısının her anına ve ölüm sebebine de yansıtabiliriz. Çünkü; doğum kontrol uygulamasını iktidarın, bireylerin özel yaşantılarına bir müdahalesi olarak değerlendiren Foucault bu görüşüyle modern toplumların teorilerini eleştirmiş ve düşüncelerini günlük hayattaki uygulamalarla ortaya koymuştur (A.g.e.:26).

Foucault'nun çalışmalarını ve düşüncelerini üç farklı perspektiften ele alabiliriz: Bu bağlamda Arı'ya göre, “Şeylerin Düzeni”, “Kliniğin Doğuşu” ve “Bilimin Arkeolojisi” adlı eserleri Foucault'nun ilk çalışmalarını oluşturmaktadır. Foucault, bu çalışmalarında temel olarak disiplin olgusu üzerinden hareket etmiş ve insanlığın disiplin olgusunu nasıl bulduğunu ve ilerlettiğini ele almıştır. Foucault'nun ikinci tür yaklaşımları “ikili ilişkiler” üzerinden el alınabilir. Bu bağlamda akıllı/deli, iyi/kötü(hasta), suçlu-suçsuz, doğru-yanlış gibi ayrımlar üzerinden ortaya konulan düşünceleri bu yaklaşımları açıklamada dikkat çekicidir. Foucault'nun üçüncü tür

yaklaşımının temelini ise “Cinselliğin Tarihi” ve “Hapishanenin Doğuşu” adlı çalışmaları oluşturabilir. Foucault özellikle bu çalışmalarında gözetim pratikleri ve disiplin etme yollarının toplum ve bireyler tarafından nasıl içselleştirildiğini ve içkin bir hale getirildiğini ortaya çıkarmaktadır (Arı, 2013:489).

Foucault, felsefi düşüncelerinin temelini ortaya koyarken “Arkeolojik Çözümleme” yöntemini kullanmaktadır. Foucault, bu kavramı insan bilimlerini araştırmada tarihsel özelliği ifade etmek için kullanmaktadır. Bu temelde arkeoloji, sıradan bir tarih araştırması yöntemi değil, olgular üzerinden onların nasıl, hangi koşullarda ortaya çıktığını gösteren araştırma yöntemidir (A.g.e.:490). Düşüncelerini “söylem” anlayışı üzerine kuran Foucault için önemli olan her durum ya da eylemin söylem temelinde bir ilişkisinin olmasıdır. Bu açıdan söylem kavramı Foucault’nun düşüncelerinin temelini oluşturmaktadır. Ona göre söylem, ilişkisel bağlamda ikilikler üzerinden ele alınmalıdır. Sonuç itibariyle Foucault gerek eserleri gerekse de çalışmalarıyla çağdaş sosyal bilimlerin içerisinde bir köprü görevi oluşturmaktadır. Bu bağlamda Foucault’nun düşünceleri ilerleyen bölümlerde daha geniş boyutuyla ele alınacaktır.

2.2. Michel Foucault’nun Temel Kavramları ve Gözetim Toplumu Anlayışı

Modern toplumlarda ortaya çıkan yeni ideoloji ve düşüncelerin, gözetim olgusunda da bir değişikliğe yol açması Foucault’nun düşüncelerinin özellikle 20. yüzyılda ön plana çıkmasını sağlamıştır. Foucault, Fransa’da Ecole Normale’da eğitimini tamamladığı sırada dönemin düşünceleri üzerine de çalışmalar ortaya koymuş ve düşüncelerini belirtmiştir. Foucault’nun Fransa’daki kariyeri, Fransız düşüncesinde birçok benzer soruya farklı perspektiflerden bakan iki geleneğin etkisini derinlemesine ortaya koyduğu bir döneme rastlamaktadır. Bir tarafta yorum bilgisi ve fenomenoloji yani hermönetik, diğer tarafta ise tarihsel materyalizm üzerinden hareket eden marksist gelenek Foucault’nun düşüncelerini derinden etkilemiştir (Eroğlu, 2016:3). Bu dönem içerisinde Fransa ve birçok üniversitede etkinliğini yoğun olarak hissettiren bu iki gelenek Foucault’nun temel kavramlarını oluşturmasında da bir yol gösterici olmuştur. Foucault bir süre sonra bu geleneklerin düşüncelerinden ayrılarak kendi felsefesini ve fikirlerini ortaya koymuştur.

Tüm bu noktalar üzerinden Foucault’nun temel kavramları “söylem”, “iktidar”, “özne”, “panoptikon”, “güç”, “bilgi” ve “gerçeklik (hakikat)” olarak sıralanabilir. Bu

kavramların Foucault düşüncesinin temel hareket noktalarını ortaya koymakta ve modern toplumların gözetim uygulamalarını Foucault'nun nasıl eleştirdiğini anlamamızı sağlamaktadır. Foucault için önemli olan bu kavramların ilişkisel boyutudur. Bu ilişkisel boyut, Foucault felsefesinin ortaya çıkış süreci, etkileri ve değerlendirmelerini ortaya koymaktadır. Bu açıdan Foucault'nun kavramlarının sosyal bilimler literatürüne en önemli katkısının modern toplumları ele alırken sağladığı bütünlük ve uyum olduğu söylenebilir.

Foucault'nun düşüncelerinin çıkış noktasını oluşturan ilk önemli kavramı “söylem” dir. Foucault'nun sosyal bilim disiplinleri içerisinde kendine has üslubunun ön plana çıkışında bu kavramının etkisi büyüktür. Söylem, Foucault'nun felsefesi içerisinde kullandığı yöntemler (Arkeoloji-soybilim) üzerinden ele alınarak tartışılmıştır. Foucault'nun “Söylemin Düzeni” üzerine yaptığı konuşmalar bu kavramını açıklar niteliktedir (Güneş, 2013:56). Genel olarak söylem, farklı disiplinler üzerinden de kullanılabilen, ancak ortak bir ilişki boyutuna sahip ifadeler bütünü göstermektedir. Foucault felsefesinde söylem karşıtlıklar üzerinden bir ilişkisel durum ortaya koymaktadır (A.g.e.:56). Bu ilişkisellik birbirini etkileyen ve birbirine bağlı bir sistem olarak görülebilir. Söylem fikri, Michel Foucault'nun bütün eserlerinin merkezinde yer alır ve bu fikir Foucault kavramları içerisinde o kadar rahatlıkla benimsenmiştir ki günümüzde bile “Foucaultcu Söylem Analizi” başlı başına bir akademik alan meydana getirmiştir (Foucault,1969:135-140). Foucault, tarih olgusunun temellendirdiği bilgiyle ilişkili bir sistem ortaya koyabilmek için bu fikri kullanmıştır. Ona göre söylem, başlı başına maddeye dayalı bir şekilde etkilediği nesneyi üretmektedir. Yani, toplumun kontrolü ve bireylerin durumunu ilişkisel olarak yeniden ortaya koymaktadır (A.g.e.:135-140). Söylemin görevi, geniş perspektiften hareketle iktidarın ya da diğer öznel yapıların toplumda varolan teori ve düşüncelerini eleştirerek iktidar ve iktidarın uygulamalarını farklı yollar üzerinden yeniden dönüştürüp iktidar ve söylemin ilişkisel boyutunu ortaya çıkarmaktır. Söylem, iktidarın gözetim uygulamaları üzerinden nasıl ve ne şekilde anlaşılacağı noktasında ise kendisini gerçekler, toplumsal düzenin sağlanması, marjinalleştirme, baskı ve kontrol gibi disipline etme yollarıyla ortaya koymaktadır (Açıkalın, 2017:20).

Foucault, “Söylemin düzeni” de söylem fikrinin temel varsayımlarını ortaya koymuş ve modern toplumlar açısından endişeli olduğu noktaları açıklamıştır. Foucault'ya

göre söylem tekil olarak değil, bütünsel olarak üretim ile birlikte çözümlenebilir. Üretimin rolü ise modern toplumlarda üretim merkezli bir düşünce temelinde açıklanabilir. Söylemin anlaşılabilirliğinin sağlanması ise söylemi ortaya çıkaran, genişleten ve devamlılığını sağlayan iktidar ve kurumları aracılığıyla mümkün olabilir (Güneş ,2013:57; Foucault, 1993:9-10). Tüm bu açıklamalar üzerinden Foucault için söylemin modern toplumlarda özne ve nesneyi ortaya koymada ve bireyleri analiz etmede nasıl bir etkisinin olduğunu ortaya koyabiliriz. Modern toplumların iktidar ve araçları ile bu söylemi nasıl ve ne şekilde sağladığı aslında gözetim toplumunun da temel varsayımlarını ortaya koyacak niteliktedir. Şöyle ki iktidar modern toplumların “büyük biraderi” olarak kabul edilen ve ortaya koyduğu tüm pratikleriyle toplumsal hayatı kontrol altına alan bir sistemin parçasıdır. Foucault açısından söylem, iktidarın kendisi ile sağlanabilir. Çünkü; Foucault’ya göre, söylemin ortaya çıkarılması ve anlaşılması iktidarın varlığı üzerinden ele alınabilir.

İktidar, modern toplumlarda söylemin gerçekleştirilmesi için kullanılan bir yansıma olarak görülmektedir. Bu bağlamda söylem kavramından sonra Foucault için bir başka temel kavram olan iktidar kavramı kendisini fazlasıyla söylem içerisinde hissettirmiştir.

İktidar modern toplumların ortaya çıkışından günümüze kadar toplumsal hayatın her alanında tüm yönleriyle kontrol ve disiplini sağlayan bir olgudur. Farklı disiplinler içerisinde çeşitli tanımlamalarla karşımıza çıkan iktidar kavramı, Foucault’nun gözetim toplumu ile ilgili düşüncelerinin merkezinde yer almaktadır. Gözetimin sağlanması modern toplumlarda bürokrasi ve sistematik bir gözetim üzerinden yürütülmektedir. Bu bağlamda iktidar kavramı hem Foucault’nun düşüncelerinin anlaşılması hem de modern toplumlardaki kontrol olgusunu sağlaması üzerinden iki uçlu bir etki ortaya çıkarmaktadır. Bu noktalar üzerinden genel olarak iktidar kavramını tanımlayacak olursak işleyişi ve etki alanları üzerinden bir kontrol mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk Dil Kurumu’nun 2011 yılındaki güncel sözlüğüne göre; iktidar, “bir işi yapabilme gücü, erk, kudret”, “bir işi başarabilme yetki ve yeteneği”, “Devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi” ve “Devlet gücünü kullanma yetkisini elinde bulunduran kişi ve kuruluşlar” olarak birçok farklı anlama sahiptir (TDK, 2011). Oxford sözlükte ise iktidar; “güç”, “kudret”, “yönetim”, “yetki” anlamlarına gelmektedir.

Gözetim toplumu içerisinde iktidarın durumu ise bilgi-güç-hakikat kavramları üzerinden ele alınabilir. Foucault temelinde iktidar tüm pratikleri ve işleyişiyle toplumsal hayatı çevrelemiş ve disiplin altına almaya çalışmıştır. İktidar kavramı sosyal bilim disiplinlerinde farklı tanımlamalara sahip olsa da iktidarın olduğu her yerde bir toplumsal kontrol varolmaktadır. Siyasetten ekonomiye, kültürden edebiyata kadar tüm alanlar toplumla içi içe olduğundan iktidar kavramının merkezi toplumsal hayat yani bireylerin kendisidir. Bu noktalar üzerinden iktidar, modern toplumların denetim ve uygulamalarını kapsayan bir kontrol mekanizmasıdır. Modern toplumlar gibi farklı toplum biçimlerinde başka perspektifler üzerinden ortaya çıkan iktidar kavramı Foucault'ya göre gözetim toplumu içerisinde "panoptikon" üzerinden açıklanmaktadır. Ancak panoptikon iktidarın bir yansıması olduğundan dolayı bu kısımda yer vermek konunun odaklandığı tartışma açısından elzem görülmemektedir. Bu noktada ilk olarak iktidar kavramı ele alınarak Foucault'nun düşüncelerindeki yeri ve modern toplumlar için ortaya çıkardığı sonuçları ele almak önemlidir. İktidar kavramı çeşitli alanlarda farklı tanımlamalar getirirse de yapısı ve işlevi itibarıyla tüm olguların temelinde yer almaktadır.

Foucault'nun iktidar kavramına yaklaşımı klasik anlamda iktidar anlayışından farklılık göstermektedir (Işık, 2012:105). Ona göre iktidar, gücün merkezi olarak devlet ve bu gücü kullanan bürokrasi üzerinden ele alınamaz. Foucault, iktidarın yukarıdan aşağıya doğru işleyen, baskıcı bir yapıda olduğunu düşüncesine katılmamaktadır (A.g.e.:105). İktidarı baskıdan farklı olarak olumlu bir anlamda ele alan Foucault varolan iktidar kuramlarını ters yüz etmiştir. Klasik siyaset teorilerini eleştiren Foucault bu konudaki farklı düşünceleriyle iktidar kavramını derinlemesine dile getirmiştir. Onun iktidar olgusu üzerine tartışmasının amaçlarından biri de yukarıdan aşağıya doğru gelen baskıcı durumu siyaset düşüncelerinin merkezinden ayrıştırmaktır (A.g.e.). Liberalizm ve Marksizm gibi modern teorileri iktidarı yapısı ve varolan düşünceleri üzerinden ele alması ve iktidarı işleyiş, uygulama ve tekniklerin üzerinden de ele almaması sebebiyle eleştirmiştir (A.g.e.). Foucault için iktidarın içsel durumu, uygulama ve teknikleri bu olgunun anlaşılması için önem arz etmektedir. İktidarın ilişkisel bir durum üzerinden ele alınması gerektiğini söyleyen Foucault'ya göre, iktidar her zaman ve her yerdedir, tek merkezli değil çok merkezli bir işleyiş üzerine tanımlanmalıdır (A.g.e.:106).

İktidarın, doğası gereği baskıcı ve yönetim merkezli olması Foucault için kabul edilemez bir durumdur. O, iktidarı geniş alanlara ulaşabilme özelliği nedeniyle bireylerin yaşantıları üzerinde üretken ve pozitif bir yapı olarak tanımlamıştır (Best ve Kellner, 1998:69). Foucault'ya göre, iktidar ilişkisel yönüyle toplumsal hayatı çevreleyen bir yapıdadır. Bu nokta iktidarın toplumsal yaşantıda her alanı kontrol eden bir “gerçeklik” olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır (Demir, 2009;6). Genel olarak Foucault'nun iktidarın nasıl anlaşılması ve tartışılması gerektiğine dair görüşlerini dört noktada toplamak mümkündür. İlk olarak, Foucault'ya göre, iktidar, merkezi tek bir nokta üzerinden ele alınan stratejilere başvurarak değil, kendisini dönüştüren ve sınırlandıran kurallardan çıkararak, değiştiği ve teknikler üzerinde somutlaştığı yerel ve mikro temelli kurumlarda ele alınarak tartışılmalıdır. İkinci olarak, iktidar özneler (tek merkezli-bürokrasi-devlet) temelinde değil, uygulama ve işleyiş temelinde ele alınmalıdır. Üçüncü olarak iktidar, yukarıdan aşağıya doğru baskıcı ve tümel olarak değil aşağıdan yukarı doğru ilişkisel olarak ele alınmalıdır. Dördüncü olarak, iktidar varolan düşünce ideolojiler üzerinden değil iktidarın bilgi araçları (teknoloji, reklam, internet v.s) üzerinden ele alınmalıdır (Işık, 2012:106).

Foucault, iktidar kavramını açıklarken iktidarı kurumlar üzerinden ele alarak modern toplumlarda kontrolün nasıl sağlandığını tartışmıştır. Bunu yaparken söylem kavramı bağlamında hareket eden Foucault için iktidarın anlaşılması söylem ile kurduğu ilişkiden ortaya çıkmaktadır. Bu noktadan hareketle iktidar-söylem ilişkisini ele alarak Foucault'nun iktidar ve uygulamalarının modern toplumdaki yansımalarını ortaya koyabiliriz. Foucault'da söylemin, teorik temelde ele alınmasının yanında toplumsal bir uygulama olarak da ele alınması, bilgi kadar iktidar kavramını da ilgilendirmekte ve yeniden üretmektedir. İktidar, “söylem yoluyla kontrol edilmek istenen güç olarak karşımıza çıkmaktadır” (Güneş ,2013:61). Söylem sahibi bir birey üretimi yeniden sağlayarak iktidarın sahibi olmaktadır. Bu noktada bireyden kastedilen yönetici konumunda olması değil ilişkisel boyutta bir bireydir. Toplumsal hayatta aktif olarak rol oynayan bir birey anlatılmaktadır. Bu bağlamda bahsedilen birey Foucault'nun düşüncelerinde özne-iktidar ilişkisini ortaya çıkarmaktadır.

Özne kavramı iktidar ile ilişkili bir durum ortaya çıkarmakta ve özneye yüklenen anlamlar, iktidarın farklılıklarına işaret etmektedir. Bu farklılık, iktidarın farklı şekillerde yaptığı uygulamalardır. İktidar, öznenin kendi varlığını ortaya çıkarmasında bir açıklama unsuru olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla

Foucault'da özne iktidar ilişkileri bağlamında ortaya çıkmaktadır (A.g.e.:61). Foucault “özneyi, birisine denetim üzerinden bağlı olarak ortaya çıkan bir ilişkiler ağı olarak görmektedir.” (A.g.e.). Bu noktalar üzerinden Foucault için hakikat söylemin kendisidir. Bu durumun Foucault iktidarın çok sayıda oluşunda değil ilişkişel oluşunda aranacağını belirtmektedir. Son olarak Foucault'nun bu kavramları için bir sıralama yapacak olursak; söylem olmadan iktidar olmaz, iktidar söylemin yansımasıdır, özne iktidarı ilişkişel olarak söyleme bağlayan noktadır ve hakikat ise söylemin kendisi ve yeniden ürettikleridir diyebiliriz.

Bilgi kavramı, Foucault'nun iktidar analizinde önemli bir yere sahiptir. Söylemin ortaya çıkardığı üretim bilgi ve bilginin merkezi bir konuma ulaşmasıyla sağlanmaktadır. Foucault için bilgi, sadece toplumsal hayat içerisinde bireylerin var olan konularını belirtmesi noktasında değil aynı zamanda ilişkişel olarak iktidarın da bireyler üzerindeki uygulamalarını ortaya koyma noktasında dikkat çekicidir. Bu noktalardan hareketle Foucault'nun en önemli düşüncelerinden birisi de “bilgi-iktidar” analizidir. Modernizm, bilimsel çalışmalarda nesnel bilgiye ulaşmak için iktidar-güç ilişkilerinin ele alınmaması gerektiğini belirtmektedir (Yüksel, 2013:40). Foucault için ise bilgi nesnel ve genel-geçer kabul edilen bir durumdan farklı olarak bir ilişkişellik ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Foucault, bilgi ile iktidar arasında bir ilişki kurulması gerektiğini belirtmektedir. Foucault ve postmodern düşünce bilginin ortaya çıkarılmasını önemli bir sorun olarak görmüş ve tartışmışlardır. Çünkü; onlara göre bilgi yapısı itibariyle iktidardan ayrı değildir ve bağımsız düşünülemez (A.g.e.:40).

Modern toplumların “bilginin aklın bir ürünü” olduğu düşüncesini eleştiren Foucault için iktidar bilgiyle var olur yani gücünü ondan almaktadır (A.g.e.). Bu noktada iktidar aynı zamanda bir “güç”tür denilebilir. Foucault iktidarın tek bir merkezde toplanarak ortaya çıkması yerine iktidarın geniş çerçevede her yerde etkisinin olduğunu belirterek bilgi kavramını ön plana çıkarmıştır. Foucault'nun bu düşünceleri onun “Disiplin ve Ceza” adlı çalışmasında ortaya konulur niteliktedir. Foucault, bu eserinde “suç” ve “ceza” kavramlarını iktidar ile ilişkişel olarak açıklamıştır. Ona göre ceza, kitleleri disipline etmek için kullanılan bir kavramdır. Bu noktada iktidarın teknik ve stratejileri ön plana çıkmaktadır (A.g.e.).

Modern toplumlarla birlikte gözetim pratiklerinin değişmesi iktidarın da uygulamalarında görülmüş ve teknolojinin etkisiyle ceza yöntemleri de değişiklik

göstermiştir. Foucault bu düşünceleri iktidarın farklı bir perspektifi olan “biyopolitika” üzerinden açıklamaktadır. Biyopolitika, modern toplumlardaki gözetim uygulamalarının iktidar temelinde değiştiği yeni bir biçimdir. Bu kavram üzerinden Foucault’nun amacı, değişen ceza yöntemleriyle kitlelerin nasıl yeniden toplumsal hayata dönüşünün sağlandığını ve kontrole tabi tutulduğunu göstermektir. Foucault, tüm bu söz konusu noktalar üzerinden iktidar ve yöntemleri ve bilgi araçlarının toplumsal yaşamın bütününe tesir etkide bulunduğunu belirterek bilgi-iktidar ilişkisini merkeze koymaktadır.

Özetle Foucault, iktidarın sadece bir güç olarak ortaya çıkmadığına, yaşamın tüm alanlarına derinlemesine yansımalarının olduğuna işaret etmektedir. İktidar bu sayede tek merkezli ya da merkezi olmamakta, gündelik yaşamın her alanında (eğitim ve bilim v.s) rehber olarak konumlanmaktadır. Bu sayede tüm bireyler, iktidarın kontrolündeki farklı araçlar ve kurumlar üzerinden denetlenmektedir (A.g.e.).

Foucault’nun temel kavramları üzerinden modern toplumlardaki gözetim uygulamalarını ortaya koyarak asıl önemli nokta olan iktidarın yansıması olarak kabul edilebilecek “panoptikon” kavramının temel hareket noktalarını açıklamak tezimizin amacı bağlamında dikkat çekicidir. Panoptikon’nun iktidar ilişkileri içerisindeki görünümü Foucault’nun iktidar analizini anlamak noktasında ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Baudrillard’ın ele alınması noktasında da yönlendirici görevi görmesi tezimizin ana kısmını tüm yönleriyle ortaya koyacak niteliktedir. Bu bağlamda panoptikon Foucault için modern toplumların anlaşılmasının bir haritası konumundadır. İktidarların toplumsal hayatı kontrolü ve bireylerin cezalandırılması noktasında panoptikon metaforu bir kurumsal ve bürokratik kontrol anlayışını ortaya çıkarmaktadır.

Sosyolojik bağlamda gözetim olgusu, çalışmanın odak noktaları olan iktidar, panoptikon ve tüketim kavramları üzerinden ele alınarak tarihsel süreç içerisinde üretim anlayışının ön plana çıkmasını sağlamıştır. Modern öncesi toplumlardan günümüze gelinceye kadar gözetim olgusu üretim temelinde ortaya çıkmaktadır. Toplumlarda kontrol ve denetlenmesinde üretim anlayışı iktidarların bireyleri disipline etme noktasında önemlidir. Modern toplumlarda gözetimin sistematik bir yapıya dönüşmesi ve günümüzde bilişim teknolojileri ve kitle iletişim araçları ile sınırsız bir şekilde genişlemesi ile üretim gözetim olgusunu ele alırken gerekli bir

noktayı bizlere sunmaktadır (Saf, 2016:234). Toplumların tarihsel olarak bir değişime uğraması çalışmanın temelinde üretim anlayışında değişmesine ve bireylerin kontrolü noktasında iki önemli anlayışın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunlardan ilki, modern toplumlarda gözetimin teknik ve sistematik bir hale dönüşmesi ile kontrol mekanizması rolünde olan iktidarların bireyleri daha geniş çerçevede gözetlemesidir. Sosyolojik açıdan, bu nokta modern dönemde üretimin kapitalist anlayış ile birlikte bireylerin daha geniş bir denetlemeye maruz kalmasını sağlayan “Fordist üretim” anlayışdır. Bu anlayış, kapitalizmin bireyleri kontrol etmesi ve toplumu disiplin altında tutmasında üretim üzerindeki önemini ortaya çıkarmaktadır (A.g.e.:238).

İkincisi ise, değişen ve genişleyen gözetim pratiklerinin özellikle kitle iletişim araçları ve bilişim teknolojilerinin etkisiyle ortaya çıktığı postfordist üretim anlayışdır. Bu anlayış günümüz toplumlarındaki gözetim olgusunun anlaşılması noktasında önemlidir. Tüketim kavramı üzerinden üretimin bireylerin kontrolü noktasında önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu iki anlayış tarihsel ve sosyolojik bağlamda gözetimin değerlendirilmesi noktasında elzem durumdadır. İktidarın kontrol ettiği bireylerin fabrika, okul ve hastane gibi kurumlar üzerinden üretim temelinde disipline edilmesi modern toplumlar için iktidarın “göz” anlayışının olduğunun bir göstergesidir. Günümüz toplumları için ise bireylerin gelişen teknolojinin de etkisiyle geniş bir kontrole maruz kalmasında tüketimin ortaya çıkardığı bir sınırsızlığın yarattığı üretim temelli bir anlayış ön plana çıkmaktadır. Foucault ve Baudrillard’ın temel kavramları üzerinden bu iki anlayış gözetim olgusu ve iktidarların bireyler üzerindeki kontrolünü tüm gerçekliğiyle ortaya çıkarmaktadır (A.g.e.).

Kapitalizmin, modern toplumlar ve günümüz toplumları için gözetim noktasında önemli bir etken olduğunu unutmamak gerekir. Kapitalizmin olduğu bir gözetim anlayışında toplumun disipline edilmesi ve bireylerin kontrolünün en önemli parçası üretim tarzları, üretim süreci ve üretimin kendisi üzerinden sağlanabilir. Bu anlamda iki üretim anlayışı da gözetim olgusunun değerlendirilmesinde elzem bir durumdadır.

Genel olarak bu iki anlayış temel noktalar üzerinden şöyle ele alınabilir: Çalışan bireylerin doğası itibarıyla eksik ve yeteneksiz olduğunu savunan Fordist üretim anlayışı 1900’lü yıllarda Henry Ford tarafından geliştirilmiştir. Temel olarak üretim sürecinde çalışanların emeğinin standart hale getirilerek önemli olanın üretimin

kendisi olduğu anlayışını savunmaktadır. Teknik gözetimin yoğun olarak görüldüğü modern toplumlar ve fabrikalar özelinde etkisini göstermektedir. Bu anlayışta önemli olan emek değil ortaya çıkarılan üretimdir (A.g.e.:239). Gözetimin iktidarlar tarafından sağlandığı bu toplumlarda kapitalist anlayışın merkezi bir yer tuttuğu bir gerçektir. Gözetim ile bireyler kontrol edilirken hem de üretim sürecinde yabancılaşarak ikinci plana düşmektedir. Bireyler, gözetimin tüm noktalarının etkisini yaşarken emeklerinin önemli olmadığı bir anlayışı da kabul etmek zorunda kalmaktadır. Sosyolojik olarak özellikle Marx'ın emek, üretim ve işçi sınıfı, Weberin ise bürokrasi, demir kafes gibi düşünceleri modern toplumlarda gözetim olgusu için fordist üretim anlayışının etkisini ortaya koymaktadır.

“Teknik anlamda Fordizm; sanayi üretiminin çoğunlukla kitlesel üretim biçiminde gerçekleştirildiği, işbölümünün ve iş tanımlarının katı bir şekilde yapıldığı, emeğin ve ürün standartlaştırmasının yaşandığı ve bunların verimliliği artırdığı bir üretim biçimidir” (Eraydın, 1992). Denetim ve gözetim pratikleri ilk kez Fordist üretim anlayışı ile işin küçük parçalara ayrılarak, emeğin sınırlandırıldığı ve artan üretim verimliliğın gözetim ve kontrol ile sağlanabileceği noktasında ortaya çıkmıştır. Bu denetim kapitalist anlayış üzerinden iktidarların tüm toplumsal yapıyı da kontrol etmesinin temel parçalarından birisidir (A.g.e.:240). Bu noktada Foucault'nun panoptikon metaforu iktidarların gözü aracılığıyla toplumu ve bireyleri disipline ederek fordist üretim anlayışının etkilerini ortaya çıkarmaktadır.

Postfordist üretim anlayışı ise, gelişen teknoloji ile birlikte üretimin genişleyerek esnek bir hale dönüşmesine yol açmıştır. Üretim sürecinde uzmanlaşma ve üretimin farklı bölgelere kadar gitmesi gözetim olgusunun da değiştiğini göstermektedir (A.g.e.:241). Postfordizm; “Tüketim taleplerini karşılayabilmek için üretimin esnek bir modelde yerine getirildiği, işgücü ve makineleşmede esnek uzmanlaşmanın sağlandığı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin üretimde yaygın olarak kullanıldığı bir üretim ve birikim rejimidir” (Saklı, 2007).

Günümüz toplumu için gelişen bilişim teknolojileri ve uzmanlaşma gözetim olgusu için bir kırılma noktası oluşturmaktadır. Tüketimin üretim üzerinden esnekleştirilmesi ve genişleyerek farklı bölgelere ulaşması gözetim pratiklerinin de fordist üretim anlayışından farklılaştığını bizlere sunmaktadır. Bu bağlamda bireylerin kişisel verilerine ulaşmak gözetimin günümüz için geldiği noktayı ortaya çıkarmada örnek olarak verilebilir. Fordist ve postfordist üretim anlayışları Foucault

ve Baudrillard'ın kavramları üzerinden çalışmanın sosyolojik açıdan temelini ortaya koymaktadır. Fordist ve postfordist üretim anlayışları özet olarak ise; üretim süreci, üretim durumu, üretim zamanı ve boyutu, işgücü ve işbölümü, ürün niteliği noktasında farklılaşmaktadırlar (A.g.e.:243). Üretim, kapitalist süreçle birlikte varlığını yoğun olarak hissettirmiştir. Modern toplumlar ve günümüz toplumlarında bireylerin kontrolü noktasında gözetimi ele alırken üretim kavramı asla unutulmamalıdır. Üretimin olmadığı bir yerde gözetim olgusu belirli noktalarda eksik kalabilir. Bu bağlamda iki anlayış açıklanarak düşünürlerin temel kavramlarına bir zemin oluşturulmuştur.

2.3.İktidar ve Panoptikon

Gözetim araştırmaları konusunda en fazla araştırmayı yapan Foucault Bentham'ın tasarladığı panoptikon modelini gözetim araştırmalarının merkezine yerleştirerek ön plana çıkmış bir düşünürdür. Modern toplumlarda gözetim uygulamaları ve iktidar ilişkilerinin anlaşılmasında Foucault'nun “panoptikon” metaforu önemlidir. Bu kavramda Foucault iktidar ilişkilerinin değişen gözetim anlayışıyla birlikte ortaya çıkardığı yeni durumu tartışmaktadır. Gözetimin modern toplumlardaki değişimi ile ilgilenen birçok düşünür panoptikon metaforunun bilgisine sahip olmasına karşın panoptikonun tezimizin de temel noktası bağlamında yaygınlık kazanması, Foucault'nun çalışmalarından sonra kendisini göstermiştir. Klasik dönem tek merkezli iktidarların disiplin merkezli iktidara dönüşüm sürecini tartışmak için panoptikon modelini kullanan Foucault için bu metafor, gözetimin kapitalist modern devletlerde yaygınlaşması konusunu tam olarak sağlayan bir benzetme olarak kabul edilebilir (Gücüyener , 2011:14). Kelimenin kökenine bakacak olursak; 1785 yılında Bentham tarafından tasarlanan bu yapı “pan” ve “opticon” olarak iki farklı sözcükten türetilmiştir. Pan “bütün” anlamına gelirken opticon ise “gözlemlemek” anlamında kullanılmıştır. Bu bağlamda kelime “bütünü gözlemlemek” olarak panoptikon adıyla Foucault'nun düşüncesinin merkezine yerleşmiştir (Özdel ,2012:23).

Foucault'nun 1992 'de Türkçe'ye “Hapishanenin Doğuşu” olarak çevrilen eserinin yayımlanmasından sonra gözetim olgusu birçok düşünür tarafından ele alınmıştır. Bu düşünürlerden David Lyon, “Michel Foucault'nun bu çalışmasının geniş ve karışık olduğunu söylemesine rağmen birçok araştırmacıyı yönlendirdiğini belirtmiştir” (Lyon, 1997: 20-21). David Murakami Wood ise (2003: 230) “gözetim araştırmalarının Foucault ile birlikte başladığı ve Foucault'nun Hapishanenin Doğuşu

adlı eserinin gözetim araştırmaları için önemli olduğunu belirtmiştir” (Akdağ , 2015:50).

Foucault modern toplumları “disiplin toplumu” olarak görmüş ve iktidar kavramı üzerinden gözetim olgusunu ön plana çıkarmıştır. Panoptikon, modern toplumların geçirdiği bu dönüşümü açıklayan önemli bir metafor olarak kabul edilebilir (A.g.e.:51). Panoptikon genel olarak, ortasında bir gözetleme kulesinin olduğu açık bir alan çevresinde hücrelerden oluşmaktadır. Kulede sürekli hücreleri gözetleyen bir görevli bulunmakta ancak hücredekiler görevliyi asla görememektedirler. Bu durum hücredeki kişiler ve yardımcı görevlilerinde ne zaman gözetleneceğinin belli olmadığının bir göstergesidir. Dolayısıyla kulede bir gözetleyeninin bulunması ya da böyle bir durum yaratılması, genel olarak bir gözetim olgusu olduğunu göstermesinin yanında gözetlenenler için de psikolojik bir durum ortaya çıkarmaktadır. Panoptikonun bu yönü iktidar olgusunun uygulamalarını göstermekte ve aralarındaki ilişki durumunu ortaya koymaktadır. Foucault, modern toplumlardaki gözetim uygulamaları üzerinden panoptikon metaforunu niçin kullandığını şu şekilde açıklamaktadır:

“Feodal tipteki bir toplumda siyasi iktidar esas olarak yoksulların senyöre ve zaten zengin insanlara vergi ödediği, aynı zamanda onlar için askerlik hizmeti yaptığı bir iktidardı. Fakat kişilerin ne yaptığıyla hiç ilgilenilmiyordu, siyasi iktidar buna, sonuç itibarıyla, ilgisizdi. Bir senyörün gözünde varolan şey, toprak, köyü, köyünde oturanlardı, ailelerdi, fakat bireyler, somut olarak, iktidarın gözüne gözüküyordu. Bir an geldi ki, herkesin iktidarın gözü tarafından fiilen algılanması gerekli oldu, kapitalist türde bir toplum olsun istendi, yani mümkün olduğunda yaygınlaştırılmış, mümkün olduğunca verimli bir üretimle birlikte; işbölümünde kimilerinin şu işi, kimilerinin bu işi yapmasına ihtiyaç olduğunda, halkın direniş hareketlerinin, ataletin ya da isyanın, doğmakta olan tüm bu kapitalist düzeni altüst etmesinden korkulduğunda, o zaman, her bireyin somut ve keskin gözetlenmesi gerekli oldu...” (Özdel akt, 2012:24, Foucault M. , 1992).

Bu durum modern toplumlarda kapitalizmin gelişmesiyle birlikte gözetim uygulamalarının gerekliliğini ve geniş çerçevede bir disiplin toplumu ortaya çıkarıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Foucault'nun panoptikon çözümlemesi bir gözetim toplumu anlayışını ortaya çıkarmış ve bu bağlamda gözetim temelli iktidar anlayışını tüm yönleriyle ele alan bir niteliğe dönüşmüştür. Foucault, Bentham'ın hapishane metaforundan etkilenerek iktidarın bakmaya ve görmeye odaklı uygulamalarının nasıl bir kontrol mekanizmasına dönüştüğünü ele almıştır. Bu açıdan panoptikon metaforunu modern gözetim uygulamalarına uyarlayarak iktidarın ilişkiselliğini ele alan Foucault'ya göre; iktidarlar ortaya koydukları göz tekniği üzerinden bireyleri ve onların bedenlerini kontrol ederek disipline etmektedir. Bu durum iktidarların artık bir gözünün de olduğunu ortaya koymaktadır. Bu göz, tüm hayatı kontrol eden ve iktidarların çıkarları doğrultusunda disipline eden bir göz olarak tanımlanabilir. Foucault'ya göre, görünürlük durumu bir yanıltmacadır. Amaç gözetlenen kişilerde devamlı bir görünürlük hissi yaratılmasıdır. Yani, gözetlemek hem somut hem de içsel olarak sağlanmaktadır (Tümurtürkan , 2010:8). Bu noktada bireyler nesne konumunda merkezi bir rol oynarken özne konumunda pasifize edilmişlerdir. Çünkü; bireyleri her an ve her yerde kontrol eden iktidar ortaya çıkardığı bu gözetleme bilinciyle toplumsal hayatı adeta disipline etmiştir. Bu açıdan bakıldığında panoptikon, iktidarın kontrolünü gayet teknolojik olarak kullanan önemli bir model olarak kabul edilebilir (A.g.e.: 8).

Panoptikon modelini bireyleri kontrol etme noktasında son derece etkili bir “disiplin yöntemi” olarak anlayan Foucault bu metaforu sadece hapishane de kullanmayıp diğer kurumlara da aktararak “kurumsal panoptikon” ya da “kurumsal gözetim” anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu sayede artık iktidarlar tüm toplumsal yaşamı kurumlar yoluyla her yönden denetleyerek disiplin altına almıştır (A.g.e.: 9). Bu yolla iktidar tüm toplumu en basit ve verimli yoldan tüm yönleriyle kontrol altına almaktadır. Panoptikon modeli içerisinde iktidarın kim ya da kimler ya da nerden izlediği noktası önemli değildir. Foucault için önemli olan geniş alanları içine alan ilişkiyel bir iktidar stratejisidir. İktidarın teknik ve uygulamaları panoptikon metaforunun Foucault'daki karşılığını özetlemektedir (A.g.e.: 10).

Panoptikon metaforu asimetric bir durumu ortaya koymaktadır. Bu asimetriclik üzerinden tek taraflı bir gözetleme mantığı ortaya çıkarılarak modern toplumlarda değişmez bir disiplin toplumu meydana çıkarılmıştır (Bauman , 2003:59). İktidarlar bu sayede genişleyen ve değişen niteliksel yapıları daha kolayca kontrol altına almışlardır. Bu modelin iktidarlar açısından en önemli tarafı direnme olmadan bir

gözetlenen grubu oluşturmaktadır. Bireyler sadece gözetlenen ve pasif konumda bırakılan bir noktaya gelmişlerdir. Panoptikon temelli gözetimin en önemli sonucu, bireylerin davranışları ve yaşam tarzlarının şekillendirilmesi, kontrol altına alınması ve bedenlerinin istenilen kalıba sokularak disipline edilmesidir. İkinci önemli sonucu ise, izlenenlerin toplumsal durumunu tek yapıya dönüştürmesidir. Bu noktada modern toplumlara “disiplin toplumu”, “gözetim toplumu” gibi tek tip bir konum atfedilmektedir (Tümurturkan , 2010:9).

Panoptikon, görünüşte suçluları gözetlemesi açısından pragmatist bir fayda vermesinin çok daha ötesinde geniş bir perspektiften bakılması gereken bir kontrol mekanizmasıdır (Bozoviç akt. , 1995:17, Akdağ , 2015:54). İktidarın gücü el de etmesinde “akıl akla üstünlüğünü” ortaya koymaktadır. Bu bağlamda modern toplumlardaki sosyal kontrol anlayışını daha geniş bir çerçeveye taşıyarak güncel bir hale getirmiştir (A.g.e.:54). Panoptikon anlayışı gözetim olgusu üzerinden hareketle iktidarın uygulamalarını ele almakta ve kontrolün sağlanması noktasında eylemi yani iktidarın yaptıklarını ortaya çıkarması açısından dikkate değerdir.

Panoptikon aynı zamanda bireylerin geniş alanda kontrolünü sağlarken bedenlerini de kontrol altına alarak disipline etmektedir. Bu noktada, bedenin cezalandırılan bir konumdan farklı olarak toplumsal hayat içerisinde disipline edilerek toplumsal düzen içerisine dönüşü panoptikon metaforunun modern toplumlardaki gözetim uygulamalarında bireyleri ne şekilde dönüştürdükleri göstermesi açısından önemlidir. Modern dönemde iktidarların teknik ve stratejilerini kullanacak kişilere ihtiyaç duyması bilgi-iktidar ilişkisini de ortaya çıkarmıştır (Tümurturkan , 2010:10). Bu durumu panoptikon anlayışında bireylerin kurumlar içerisinde kontrol sırasında onlar ile ilgili bilgilerin toplanıp kullanılmasında ortaya çıkmaktadır. Bu noktalardan hareketle panoptikon, yalnızca hapisane ortamında değil okul ve hastane gibi diğer kurumlarda da yaygınca kullanılan bir iktidar yansıması olarak modern toplumlar içerisinde önemli bir yer tutmaktadır (A.g.e.: 10). Bu sınırlarını aşmış olan durum kurumlardaki gözetim üzerinden, bedenlerin ve bireylerin özel hayatlarının gözetimine kadar ulaşmıştır. Çünkü; Foucault, “panoptizmin egemen olduğu bir toplumda yaşadığımızı belirtmektedir.” (A.g.e.).

Son olarak Foucault'nun bu düşünceleri iktidar ve güç ilişkisi üzerinden iktidarın direnme mekanizmalarını ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda “güç ya da iktidar, klasik anlamda elinde bulundurulmuş bir şey olarak görülmektedir. Bireyler ya da

iktidarların güce hakim olabilmesi güç kavramının doğası gereği mümkün olabilmektedir (Arı akt, 2013:493-494, Yüksel , 2013:39). Ancak Foucault, gücün belli odaklar temelinde elinde bulundurulan bir durum olmaktan farklı olarak güç kavramını ilişki bağlamında ortaya çıkarılan bir durum olarak görmektedir. Bundan dolayı güç üretilen bir kavram olarak kabul edilmektedir. Foucault'ya göre, güç iktidar temelinde ele alınan bir ilişkisellik üzerinden açıklanabilir. Foucault'ya göre güç ilişkisine meydan okumak için “direnmekten” vazgeçilmesi gerekmektedir. Çünkü; güç (iktidar), direnmeden (karşı koymak) farklı olmayıp onunla iç içe bir durum sergilemektedir (A.g.m.:39). Burada ikili(düalist) durumlar karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda güç için direnme olması gerekmektedir. Yani direnme yoksa güç de yoktur. Bu son noktada Foucault'ya göre eğer bir karşı koyma ya da direnme söz konusu değilse o zaman ortada bir iktidar/güç de yoktur” (A.g.e.).

Sonuç itibariyle, bu bölümde Foucault'nun düşünceleri ve temel kavramları üzerinden onun panoptikon anlayışı açıklanarak modern toplumlardaki gözetim kavramsallaştırması ortaya konulmuştur. Buna göre, iktidarın kontrol ve disiplin yöntemlerini eleştiren Foucault bireylerin modern toplumlardaki kontrolünü kurumsal ve bürokrasi temelinde açıklayarak gözetimi sistemli bir yapıda ele almıştır. Foucault'nun gözetim kavramsallaştırmasının temelini iktidarın varlığı ve bireyler üzerindeki kontrol ile toplumsal yaşantı üzerinde gerçekleştirdiği gözetim uygulamaları oluşturmaktadır. Modern toplumların gözetimi anlayışı denilince ilk akla gelen kavramlar iktidar, kapitalizm, bürokrasi ve üretim gibi kavramlardır. Bunlar, gözetimi sistemli bir şekilde açıklayarak modern toplumlardaki gözetim anlayışını ve özellikle Foucault'nun bu kavramlara karşı düşüncelerini önemli hale getirmiştir. Panoptikon üzerinden iktidarın gözetim uygulamalarını açıklayan Foucault, gözetim olgusuna modern öncesi dönemlerden farklı bir boyutta bakmıştır. Gözetimi, birbirleriyle ilişkili kavramlar üzerinden düalist olarak açıklayan Foucault için bu durum gözetimin geldiği noktayı ve modern dönemde gözetimden ne anlamamız gerektiğini bizlere sunmaktadır. Son olarak, Foucault bu bölümdeki görüşleriyle Baudrillard'ın gözetim ile ilgili günümüz dünyasında da halen etkisinin sürdüğü fikirlerinin başlangıç noktası olmuştur. Ayrıca Baudrillard'ın gözetim ile ilgili kendisine yaptığı eleştirilerde gözetimin ne olduğundan ziyade ne olmadığı ve nasıl anlaşılacağını da bizlere göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JEAN BAUDRILLARD'IN TÜKETİM TOPLUMU

KAVRAMSALLAŞTIRMASI

3.1. Jean Baudrillard'ın Biyografisi ve Eserleri

Tarih boyunca toplumların varlığının ve yaşantılarının bir yansımasını bizlere gösteren düşünce ve anlayışlar sosyal bilimler içerisinde birçok noktada ortaya çıkarılabilir. Özellikle düşünürlerin fikirleri üzerinden dönemlerin yapısını anlamak önemlidir. Bu bağlamdan hareketle düşünürlerin yaşadıkları dönemi ve yapısını bilmek onların ortaya koydukları fikirleri anlamak açısından dikkate değerdir. Bu nokta üzerinden 20. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar toplumsal hayatı tüm noktalarıyla açıklamaya çalışan Jean Baudrillard düşünceleriyle önemli bir mihenk taşı olmuştur. Modern toplumların ortaya koyduğu fikirleri ele alarak bu noktaları eleştirel bir gözle değerlendiren Baudrillard önemli fikirleriyle günümüz toplumlarının haritasını bizlere sunmaktadır.

“Kendisi ne kadar kabul etmese de” düşünceleriyle postmodern bir düşünür olan Baudrillard, 27 Temmuz 1929'da Fransa'nın Reims kasabasında doğmuştur (Baudrillard,1993:19). Babası memur olan Baudrillard yaşadığı bölgenin entelektüel zayıflığından dolayı ilerleyen eğitim dönemlerinde (Ortaokul) derin bir okuma sürecine girmiştir (A.g.e.,19). İlk zamanlardan beri düşünsel olarak kendisini geliştirmeye odaklanan Baudrillard ailesi içerisinde de yüksek öğrenim gören tek kişi olmuştur. Bu durumunu “ben, tabiri caizse kabilenin bir şeyler okuyan ilk üyesiydim” (Baudrillard, 1993, s. 19)” sözleriyle açıklamaktadır.

Ortaokula 1930'ların sonlarına da Reims Lisesinde başlayan Baudrillard'ın , o dönemde gerçekleşen Almanya'nın Fransa'yı işgal etmesi durumuyla siyasi görünüşü şekillenmiştir (Canyılmaz, 2019:30). Orta öğrenimi sırasında Almanca dili öğrenmeye çalışan Baudrillard'ın ilk başta çelişkili gibi görünmesine karşın bunu yapmasının altında önemli bir sebep yatmaktadır. Bu sebep, Fransız düşüncesinin genel yapısıdır. Özellikle 1930 ve 40'lı yıllarda Alman düşüncesinin etkisi altında olan Fransız düşüncesi, fikirselden bir direniş ortaya koymaya çalışmıştır. Baudrillard ise bu noktada Alman düşünürleri takip ederek onların fikirlerinden yararlanmıştır (Altun, 2006:153-154).

Lise yıllarında Almanya'nın önde gelen düşünürlerinden Nietzsche'nin fikirleri Baudrillard'ın düşünce dünyasında derin etkiler bırakmıştır ((Baudrillard, 2004a:2). Lisedeki felsefe hocası aracılığıyla patafizik alanıyla ilgilenen Baudrillard pozitivist düşünceye karşı eleştirel bir tavır takınmıştır. Patafizik, fizik ya da metafiziğin genel geçer perspektiflerinin dışında bıraktığı konulara odaklanan bir alandır. Bu açıdan pozitivism de deneysel ve maddi gerçeklere dayanan bir bilim olması sebebiyle Baudrillard tarafından eleştirilmiştir (A.g.e, 4). “Patafizik alanın Baudrillard açısından en önemli etkisi temele imge anlayışını koymasıdır. İmge, 20. yüzyılın toplumsal hayatının anlamlandırılmasında dilbilimsel (retorik) olarak ele alınan bir kavramdır. Bu durum Baudrillard'ın düşünce dünyasında özellikle sosyal ve insan bilimlerinde sistemlerin varolan yapısal analizi yerine dilbilimsel göstergeleri (imge gibi) temele alacağını gösterir niteliktedir” (Canyılmaz, 2019:31).

Üniversite yıllarına “Paris Nanterre Üniversitesi Sosyoloji bölümüne girerek başlayan Baudrillard patafizik ile ilişkisini sürdürdü ve bu ilişki durumu onu Varoluşçu düşünce anlayışı ve Jean Paul Sartre'nin ünlü eseri “Bulantı” ile karşılaştırdı” (Baudrillard, 2005a:18). Modernliğin, rasyonalite ve birey gibi birçok düşüncesine eleştiri getiren Sartre'nin düşünceleri Baudrillard'ı derinden etkilemiştir. Ayrıca Cezayir Bağımsızlık Savaşı da Baudrillard'ın etkilendiği önemli bir olaydır (Canyılmaz, 2019:31).

Almanca eğitimini Sorbonne de sürdüren Baudrillard; Kant, Nietzsche gibi birçok düşünür üzerinden Alman düşüncesiyle ciddi ilişkiler kurmuştur. Bu düşünürlerin birçok eserini okuyan Baudrillard için bazı yazarlar onun Alman romantizmine kapıldığını söylemişlerdir. Baudrillard ise Alman romantizminin öznel ve duygusal olduğunu belirtmiştir (Baudrillard, 1993:21). 1950'li yıllarla birlikte Almandan Fransızca'ya çeviri düzeyine gelen Baudrillard Pariste adından sıklıkla söz ettirmiştir. 1960'lı yıllarla beraber ise etkisi azalan varoluşçu anlayış Baudrillard'ın düşüncelerinde de farklılıkları ortaya çıkarmıştır (Canyılmaz, 2019:32).

Hayatı ve yaşadığı dönemin derin olaylarıyla adından sıklıkla söz ettiren Baudrillard düşünceleriyle de tartışılması gereken bir düşünür olmuştur. Eleştirel tavrı ile gerek yaşadığı dönem ve sonrasındaki düşünceleri gerekse de ortaya koyduğu eserleriyle modern dönemin durumunu ele almış ve günümüz toplumlarının incelemesini yapmıştır. Tüm bu noktalar üzerinden sosyal bilimler içerisinde önemli bir yere sahip olan Baudrillard 2007 yılında ölmüştür (A.g.e.: 33-34). Bugün ise sosyal bilimlerde

ortaya koyduğu çalışmalarıyla birçok düşünce yapısı ve düşünür için bir çıkış noktası olmuştur. Bu noktalar üzerinden Baudrillard'ın eserleri üzerinden düşünce yapısını ele almak hem tezimizin odaklandığı probleme temel oluşturması hem de çarpıcı fikirleriyle dikkate değerdir. Baudrillard'ın eserleri ve düşüncesi genel hatlarıyla şöyle özetlenebilir.

Baudrillard 1962 yılında doktora tezi olarak çalıştığı “Nesneler Sistemi” adlı eserinde tezimizin analizinin temel noktalarından biri olan tüketim toplumu anlayışının işleyişi ve buna bağlı olarak nesnelere odaklanmıştır. Çünkü; Baudrillard açısından bu durumun önemi günümüz toplumlarında tüketim olgusunun anlaşılmasının bireyler ve bireylere ait olan nesnelere aralarındaki ilişkilerin açıklanması temelinde yatmaktadır. Dolayısıyla insanların tüketme eylemini gerçekleştirmesi hangi nesnelere ne açıdan tükettiğiyle ilişkili bir durumdur. Tüketim olgusu ise, sadece ekonomik temeli değil aynı zamanda kültürel temeli de etkilemektedir. Nesnelere tüketimi mantığı, bu açıdan insanlarda ve toplumsal yapıda da değişimi beraberinde getirmiştir. Bu açıdan eser, nesne tüketimi üzerinden toplumdaki değişimi ele almaktadır. Bireylerin kontrolünün nesnelere tüketimi üzerinden sağlanması toplumsal açıdan da bir gözetimi ortaya çıkarmıştır (Okullu, 2019:6).

Baudrillard'ın belki de düşünce dünyasının en önemli noktasını oluşturan iki önemli eseri ise “Tüketim Toplumu” ve “Simülakrlar ve Simülasyon”dur. Tüketim toplumu eserinde, tüketim, tüketim toplumu, kitle, boş zaman ve nesnelere ilişkileri üzerinde duran Baudrillard, göstergelerin isteklerimizi ortaya çıkardığını ve bunun bireyleri tüketime çağırdığını belirtmektedir. Bu noktada kitle iletişim araçları, televizyon ve reklamların insanların nesnelere yönelişi ve tüketimin nesnesi haline alması temelinde etkisi büyüktür. Bu nedenle eser tüketim olgusunu temel hareket noktası olarak alıp değişen toplum biçimine odaklanmaktadır (A.g.e., 6).

“Simülakrlar ve Simülasyon” adlı eserinde ise Baudrillard simülakr ve simülasyon kavramlarını açıklayarak günlük hayattaki değişen gerçekliğin durumunu ele almaktadır. “Medya”, “kültür” ve “Disneyland” gerçekliğin yeniden üretilmesinde önemli bir yere sahiptir. Baudrillard, günümüz toplumlarında gerçekliğin ortadan kalkarak yerine simülasyonların geldiğini belirtmiştir. Simülasyon, gerçeğin “hipergerçek” bir duruma dönüşerek yeniden üretimini sağlamaktadır. Tezimizin

karşılaştırmalı analiz bölümünde bu kavram bireyin kontrolünün toplumlar içerisinde gösterdiği değişime odaklanarak yeni bir durum ortaya çıkaracaktır (Okullu, 2019:7).

“Baştan Çıkarma Üzerine” adlı kitabında ise Baudrillard ayartma kavramı üzerinde durmaktadır. Ayartma, gerçekliğin ortadan kaldırılmasına yol açmaktadır. Gerçeklik kavramı değişerek yerini simülakrlar ve simülasyonlara bırakmaktadır. Ayartma özellikle tüketim olgusu üzerinden bireylerin isteklerini ortaya çıkartmakta adeta onları kontrol etmektedir. Bu noktada tezimizin ulaşacağı sonuçlarda simülasyon ve ayartma kavramları önemli rol oynamaktadır (A.g.e.:7).

“Amerika” eserinde ise, simülasyon kavramının en önemli uygulama alanı olan Amerikayı ele alarak göstergelere odaklanmaktadır. Amerika’nın “gerçekliğin ve anlamın ortadan kalktığı bir gösteri toplumu halini aldığı” belirten Baudrillard, gösterge ve simülakrların Amerikanın toplumsal hayatının merkezinde olduğu söylemektedir (A.g.e.:8).

“Foucault’yu Unutmak” adlı eseri ise bu tezin asıl noktasını ortaya çıkarmaktadır. Foucault’nun düşüncelerini ve iktidar olgusunu simülasyon kavramı temelinde açıklayan Baudrillard Foucault’ya eleştirilerini sıralamaktadır. Bu eser Foucault ve Baudrillard’ın karşılaştırılması noktasında referans alınacak kaynakların başında gelmektedir.

Baudrillard’ın bu eserleri dışında birçok eseri bulunmaktadır: “Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm”, “Üretimin Aynası”, “Çaresiz Stratejiler”, “İlahi Sol”, “Kötülüğün Şeffaflığı’nda”, “Kusursuz Cinayet”, “Tam Ekran”, “İmkansız Takas”, Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği”, “Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri”, “Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu” eserleri verilebilir. Bu eserler kendi içerisinde farklı kavramlar ve açılardan ele alınsa da genel olarak hipergerçeklik, gösterge, simülasyon, kitle iletişim araçlarının değişimi, bireylerin tepkisiz kalışı ve iktidar yerine teknoloji olgusu gibi noktalara odaklanarak Baudrillard’ın düşüncelerini ortaya koymaktadır (Okullu , 2019:7-10).

3.2.Baudrillard’ın Düşüncesinin Temel Kavramları

Modern toplumların ortaya koyduğu düşünceleri birçok temel kavram üzerinden ele almak modern dönemin önemli noktalarının ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. Baudrillard, modern dönemi keskin bir dille eleştiren bir düşünür olmasıyla bu noktada ön plana çıkmaktadır. Özellikle Baudrillard’ın düşüncesini anlamak için

tezimizin odaklandığı noktalar bağlamında onun temel kavramlarını anlamak gereklidir. Sosyal bilimler içerisindeki birçok düşünür ortaya koyduğu temel kavramlarla anlaşılakta ve fikirleri tartışılmaktadır. Bu bağlamda tüketim toplumu anlayışı ve Baudrillard'ın düşüncelerini anlamak onun felsefi kavramlarını anlamaktan geçmektedir.

Modern dönemin yaklaşımlarını kendi kavramsallaştırması üzerinden ele alan Baudrillard içinde yaşadığı toplumun düşünce ve anlayışlarından hareketle görüşlerini açıklamıştır. Bu noktada “şu an içinde bulunduğumuz hayatı nitelemek gerekirse buna en uygun durum modernliğin yaşadığı patlama anı olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Baudrillard, 2016:9). Görüşleri ile modernliğin günümüz koşulları üzerinden tartışılan noktalarını eleştiren Baudrillard kullandığı temel kavramları da bu noktalar üzerinden açıklamıştır. Baudrillard'ın düşüncesi içerisinde bilim ve teknoloji gibi alanlarda yaşanan değişimler “kültür” üzerinden toplumsal durumu da derinden etkilemiştir. Günümüz toplumlarının gerçeklikten uzak bir durumda olduğunu söyleyen Baudrillard gerçekliğin yerine başka bir kavramın geçtiğini belirtmektedir (Okullu, 2019:16).

Tüm bu noktalar üzerinden Baudrillard'ın düşüncelerini ve özellikle tezin odaklandığı tüketim toplumu anlayışının mantığını anlamak için onun temel kavramlarını ele almak önemlidir. Baudrillard'ın modern toplumları tartıştığı ve günümüz toplumlarındaki yansımalarını ortaya koymasında ilk önemli kavramı “simülakr” dır. Bu kavram odaklandığı noktalar üzerinden Baudrillard'ın uzun soluklu düşüncelerini ortaya çıkarması konusunda dikkate değerdir. Simülakr kavramını, daha önce varolan “bir orjinalin kopyası” olarak tanımlayan Baudrillard bu kavram ile ilgili tespitlerini “bir gerçeklik olarak algılanmak istenen görünüm” şeklinde devam ettirmiştir (Okullu, 2019:18).

Simülakr, sözlük tanımı olarak Latince “simulare” ve ”simil” kelimelerinden gelmektedir. Simülakr'ın çoğul hali olan “simulakrum” ise yine aynı kökten türeyen ancak odak noktası olarak daha genel bir durum ifade eden bir kavramdır (Canyılmaz,2019:39). Genel itibariyle simülakr “kendisi de dahil kopya olan her şeyin bir kopyasını” anlatan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır (Cevizci, 2010:1401). Baudrillard simülakr kavramını gerçeklik anlayışının yeniden bir üretimi ya da oluşturulması olarak görmektedir. Ona göre simülakr gerçekliğin algılanmak istenen görünümü ya da yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır (Baudrillard,

2014b:7). İçinde yaşadığımız zamanın simülakrlar tarafından çevrelendiğini ve artık onların zamanı olduğunu belirten Baudrillard'a göre gerçeklik bu durumda ortadan kalkmıştır (Canyılmaz, 2019:39).

Baudrillard'ın, gerçeklik ve simülakr kavramlarının anlaşılması noktasında “Lascaux mağarası” örneği önemlidir (A.g.e.:39). Bu tasvir gerçekliğin nasıl yok olduğunu ve yapay ortamların yaşanılan dünyada varlığını göstermektedir. Bu açıdan, Fransa'nın doğusunda yer alan mağara, eski çağlara ait figürlerin olduğu ve insanlar tarafından ziyaret edilen bir mağaradır. İnsanların çok aşırı ziyareti sonucu ortaya çıkan yüksek oranda karbondioksit sonucu mağara ziyarete kapatılarak yerine bir benzeri yani kopyası yapılmıştır. Yapılan yeni kopya mağarada delikten gerçek mağarayı izleyen insanlar kopya mağarayı ise tamamen ziyaret edebilmektedirler. Yeni yapılan mağara iki mağaranın da yapay bir durum almasını ve gerçek mağaranın yerini kopya olanın almasını sağlamıştır (Baudrillard, 2014b:23). Bu betimsel anlatımın temel amacı Baudrillard'ın simülakr ve simülasyon kavramlarını anlamının yanında kendisinin düşüncelerinin ortaya çıkarılmasını sağlamaktır. Artık gerçekliğin yerini alan kopya anlamsızlaştırma durumunu da ortaya çıkarmıştır.

Bu noktada Baudrillard'ın mağara betimlemesi üzerinden Platon'un mağara metaforu da aynı noktada değerlendirilmektedir. İki betimleme için de durum farklı değildir. Bu iki betimleme kopyalarının ortaya çıkışıyla gerçek olanın ortadan kayboluşu ve yeni bir anlamsızlık durumunun ortaya çıkışını açıklamaktadır. Anlamsızlık ise Baudrillard'ın belirttiği yeni simülakr çağın yarattığı karmaşa ve gerçeklikten uzak bir yaşam dünyasıdır (Canyılmaz , 2019:39).

Simülakr kavramı yaşadığımız çağ içerisinde bireylere gerçek bir durummuş gibi gelmektedir. Ancak sadece bir kopya ve yanılısamadan ibaret olan bu durum bireylerin yaşantılarını şekillendirmektedir. İnsanlar simülakrların istediği gibi yaşamlarını sürdürerek bu yeni durumun toplumsal bir nesnesi haline gelmişlerdir. Baudrillard'ın simülakr kavramı tanımlamasından sonra “simülasyon” kavramı ortaya çıkmaktadır. Bu kavram simülakr'ın ortaya çıkardığı kopya üzerinden gerçekliğin yeniden üretilmesinin kendisidir (Canyılmaz, 2019:40).

Günümüz toplumlarının tamamı ise bir simülasyon olarak kabul edilebilir. Yani gerçekliği yeniden üreterek toplumsal değerleri dönüştürmüştür. Bu iki kavram Baudrillard'ın düşüncesinde iç içe geçmiş olarak görünmektedir. Simülakr

gerçekliğin bir kopyası konumunda bilinirken simülasyon daha genel olarak bu kopya konumu üzerinden gerçekliği yeniden üreterek anlamlandırabilir. Simülakr olmadan simülasyonun gerçekleşmesi olanaksızdır. Çünkü; bir şeyin simülasyonu demek onun göstergesi ya da yansımalarının ta kendisidir. Yansıma ya da gösterge olması için ise gerçek ya da orijinalinin yerine geçecek bir kopyası olmalıdır. Bu noktada simülasyonun varlığı simülakrların varlığıyla doğrudan ilişkilidir (Canyılmaz, 2019:41). Bu noktada günlük yaşamda ya da tarihte yaşanmış olaylardan örnekler verilebilir. Baudrillard ise bu konuda günümüz toplumlarının bir yansıma olarak bize sunduğu “Disneyland” örneğini vermektedir. Ona göre, simülakrların içi içe geçtiği bir model olan Disneyland tüm noktalarıyla simülasyon kavramını bize açıklamaktadır. Baudrillard nesne konumuna gelen insanlar ve buna benzer şeyleri anlatan Disneyland’ı Amerika olarak tanımlamaktadır. Amerika’nın varolan yapısını ve gerçeklik durumunu yansıma yoluyla ele alan Disneyland onun bir simülasyon olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Baudrillard, 2014b:26).

Baudrillard, simülakrları gerçekliğin yok oluşu ve yeniden üretilmesi noktasında 3 temelde ele almaktadır. Birincisi; taklit ve kopya temelinde ele alınan doğal simülakrlar, ikincisi, güç, enerji ve yönetim üzerine kurulu üretici simülakrlar ve üçüncüsü ise, teknoloji üzerinden bilgi, model ve bilişsel bağlamda geniş bir perspektiften kesin bir kontrol ya da denetimi ele alan simülasyon simülakrlardır (Canyılmaz, 2019:41). Baudrillard, doğal simülakrlara toplumsal yaşantıda varolan yansımaları üzerinden opera örneğini verirken üretici simülakrlara robotları ve simülasyon simülakrlara ise bilgisayar ya da bilgi temelli makineleri örnek vermektedir. Baudrillard için önemli aşama son aşamadır. Çünkü; günümüz toplumları artık geniş perspektif üzerinden yani gerçek üstü (hipergerçek) bir model olarak sunulmakta ve tüm yaşamı kapsamaktadır (A.g.e.:41). Tezin odaklandığı kontrol ve gözetim olgusu üzerinden ise ikinci ve üçüncü aşama Baudrillard’ın temel aldığı noktalardır. Bu bağlamda Foucault üzerine eleştirilerini bu noktalardan yapacak olan Baudrillard Foucault’nun modern toplumlardaki gözetim uygulamaları ile ilgili düşüncelerini ele almaktadır.

Tüm bu noktalar Baudrillard’ın üç aşamanın sonucunda kendi kendine ortaya çıkan geniş temelli, her şeyin hızla büyüdüğü ve yayıldığı bir gelecek olarak ele aldığı dördüncü aşamada değerlendirilir. Bu aşama daha çok günümüz toplumlarının gelecekteki yaşayacakları üzerine kurulu bir aşamadır (Canyılmaz, 2019:44).

Baudrillard'ın simülakr kavramı sonrası simülasyon kavramı daha açık bir şekilde ele alınabilir. Günümüz toplumlarının imaj, gösterge, kopya ve yansımalarla örülü bir şekilde gerçeklikten uzak bir toplum olduğunu söyleyen Baudrillard simülasyonla adeta modern medeniyetin son noktasına geldiğini belirtmektedir. Gelişen teknoloji ve sınırsız elde edilen bilgiler simülasyonla birlikte modern dönemi altüst etmiştir (Cevizci, 2011:751). Baudrillard'ın simülasyon kavramı gerçekliğin yeniden üretimi olan hipergerçeklikle aynı noktada anlamlandırılabilir. Çünkü; simülasyon gerçeğin bir başka boyutunu bizlere sunmaktadır (Baudrillard, 2014b:13). Bu nedenle Baudrillard'ın simülasyon ve hipergerçeklik kavramlarını bir arada ele almak tezin Baudrillard'ın düşünceleri ekseninde odaklandığı noktaya daha açık bir şekilde ulaşmamızı sağlayabilir.

Simülasyon kavramı'nın Baudrillard'ın düşünceleri içerisinde önemli olmasının en önemli sebebi günümüz toplumları üzerinden yaşanan değişimlerin simülasyon üzerinde gerçekleşmesinden ileri gelmesidir. Simülasyon, özellikle günümüz toplumları açısından gerçekliğin yeniden üretilmesi noktasında önemli bir kavramdır. Çünkü; Baudrillard için gerçeklik, simülasyonla sağlanabilir. Bunun temel noktası ise günümüz toplumlarında gerçeklik dışında bir gerçeğin varolma durumudur (Canyılmaz, 2019:44-45). Baudrillard'ın simülasyon kavramı “gerçeklik olgusu dışında bir gerçeklik olduğu” düşüncesinden hareketle toplumların durumunu ele almaktadır. Baudrillard simülasyon kavramı ile birlikte bireylerinde artık bir “taklit” ya da “yansıma” üzerinden ele alınabileceğini ortaya koymaktadır (A.g.e.:45).

Simülasyon kavramı günümüz toplumlarının açıklanması noktasında dikkate değerdir. Teknolojinin hızlı gelişimi karşısında gerçek ve somut olan olguların yerini imaj ve simgelerin alması günümüz toplumlarının yapısını ortaya koymaktadır. Baudrillard'ın simülasyon anlayışı, imaj ve simge kavramları üzerinden sanal bir gerçeklik anlayışı ortaya koyarak yapay bir toplum modeli oluşturmuştur (A.g.e.). Baudrillard'ın düşünce sisteminin de temelini açıklayan bu kavramlar modern toplumların gerçeklik, birey, toplum, özne gibi varolan yönlerini tartışırken günümüz toplumları içerisindeki durumlarını da ele almaktadır.

Simülasyon kavramıyla Batı'nın ya da modern toplumların (batı üzerinden) adeta son noktaya geldiğini belirten Baudrillard, tarih içerisinde o zamana kadar diğer toplumlar için bir model olan Batı'nın kendi içerisinde bir çöküş yaşadığını ortaya koymaktadır (A.g.e.). Baudrillard'ın son nokta dediği şey, batının bireylerin kontrolü

noktasında gerçeklikten farklı bir durumu açıklamasıdır. Simülasyon, gerçekliği yok ederek yeniden ürettiği için modern toplumlardaki gerçeklik anlayışının da temeli sarsılmıştır. Çünkü; Simülasyon kavramı modern toplumlardaki gerçeklik anlayışından daha farklı bir anlayış sunduğu için bireylerin daha ön planda olduğu tüketim gibi olgular ön plana çıkmıştır. Bu durum modern toplumların gerçeklik anlayışının son bulduğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda Baudrillard'a göre simülasyon, "bir araç, bir makine, bir sistem, bir olguya özgü işleyiş biçiminin, incelenme, gösterilme ya da açıklanma amacıyla bir maket ya da bir bilgisayar programı aracılığıyla yapay bir şekilde yeniden üretilmesi" (Baudrillard, 2014b:7) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımlama Baudrillard'ın günümüz toplumlarını da değerlendirme şeklini ortaya koymaktadır. Günümüz toplumlarında artık gerçeklik sınırsız bir boyuta ulaşarak sanal bir hale gelmiştir. Bireylerin kişisel verileri üzerinden oluşturulan bu sanal ortam günümüzü anlamak noktasında dikkat çekicidir. Tezin Baudrillard noktasında ele aldığı düşünceler bu kavramların günümüz toplumlarına yansımalarını ortaya çıkararak Baudrillard'ın görüşlerinin geçerliliğini tartışmaktadır. Tez içerisinde bu noktada önemi ortaya çıkan simülasyon kavramı toplumsal hayatı dönüştürerek gerçekliğin bile bilgisayar gibi makineler üzerinden ele alındığı bir durumu açıklamaktadır.

Simülakrlar ve Simülasyon eserinde (2001:15), Baudrillard, gerçekliğin sınırsız bir şekilde üretilerek sanal bir ortam oluştuğunu ve gerçekliğin artık gösterge, imaj ve simge noktasında ortaya çıktığını belirtmektedir. Ona göre, simülasyon tanımda da bahsettiği üzere sınırsız ve yansıma boyutuyla dünyanın her yerindedir ve ordu, tıp, okul gibi her alana da uygulanabilir (A.g.e.,15). Bundan dolayı artık gerçek ile simülasyon'un ayrımını yapamadığımız bir dünyada yaşamaktayız. Çünkü, simülasyon gerçek ve onun sahesi arasındaki ayrımı ortadan kaldıran bir yapıdadır (Baudrillard, 2001:16).

Bu noktalar üzerinden Baudrillard simülasyon ve hipergerçeklik kavramlarını aynı temelde kullanmaktadır. Simülasyon, gerçeği ortadan kaldırarak imaj ve simgelerle gerçekliği yeniden üretmektedir. Baudrillard'ın ortadan kaldırdığı gerçeklik somut olgular üzerinde temellenirken kendisinin yeniden ürettiği gerçeklik ise simge ve yansımalar üzerinden gerçekliğin sınırsız bir boyutu üzerinde temellenmektedir. Baudrillard bu noktada bu yeni gerçeklik anlayışına simülasyon ya da hipergerçek demektedir (Canyılmaz, 2019:44). İlk olarak simülasyon kavramını kullanan

Baudrillard sonrasında 90'lı yıllarla birlikte gerçekliğin sınırsız ve sanal bir boyutu olan hipergerçeklik kavramını kullanmıştır (A.g.e.:44). “Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm” adlı eseriyle beraber simülasyon ve hipergerçeklik kavramlarını aynı temelde ele alan Baudrillard, yaptığı tanımlamayla bu noktayı açıklamaktadır. Simülasyon ya da hipergerçeklik ona göre, “gerçeklikten yoksun olan gerçeklik durumunun model ya da makineler aracılığıyla üretilmesidir.” (Baudrillard, 2014b:13).

Simülasyon kuramı açısından, gerçekliğin yok oluşuyla onun yerini göstergeler almıştır. Artık gerçek ve sahte ayrımının ortadan kaldırıldığı gösterge, imaj ve simgeler aracılığıyla simülasyonun ortaya çıkarıldığı bir hipergerçekten söz edebiliriz. Hipergerçek gerçeğin yeniden üretilmesinin bir ifadesiyken bunu sağlayan ya da yansımaları ortaya çıkaran ise simülasyondur (A.g.e.:14). Anlam olarak aynı temele dayanan bu iki kavramın en önemli farklılığı neden-sonuç ilişkisinde yatmaktadır. Simülasyon ortaya koyduğu gösterge, imaj ve simgelerle model olan ve sanal bir ortam yaratan iken sonucunda yeni gerçeklik olarak ortaya çıkan ise hipergerçekliktir. Günümüzde gerçekliğin sınırsız ve farklı boyutta ele alınması olarak ta değerlendirilebilen hipergerçeklik kavramıyla Baudrillard modern toplumların anlaşılmasında bir açılım getirmiştir.

Simülasyon kavramı gerçek ile sahte arasındaki ayrımı ortadan kaldırdığından dolayı üretilen simülasyon modeller varolan kurumlardan daha gerçekçi bir hale dönüşmüştür. Bu durumun ortaya çıkışında simülasyon kavramının sağladığı “yansıma” önemli rol oynamaktadır (Canyılmaz, 2019:46). Son olarak, simülasyon kavramının günümüz toplumlarını belirlediği durumda gerçek olan, modellerin ve sanal olanın kendisidir (A.g.e.:46). Simülasyon, modeller aracılığıyla gerçeği ortaya çıkarmakta ve kontrol etmektedir. Tezin bu noktasında simülasyon üzerinden günümüz dünyasında kurumlarda bireylerin nasıl kontrol edildiği anlaşılabilir. Özellikle simülasyon modeller, ortaya koyduğu yeni gerçeklikle bireylerde bir etkilenme ve kontrol etme durumunu açığa çıkarmaktadır. Bu noktada bireylerin gelişen teknolojiyle birlikte dönüşüme maruz kalmaları kaçınılmazdır. Baudrillard için bu durum günümüz dünyasının durumunu nitelemektedir.

Simülasyon gerçekliği yeniden oluşturarak bireylerdeki gerçeklik algısını da etkilemektedir. Bu noktada bireylerin tercihleri, istekleri ve arzuları üzerinden bir etkileme yapan simülasyon bireyleri gerçekliğin bu yeni durumuna alıştırmaktadır. Bu noktada Baudrillard'ın bir başka kavramı olan “ayartma” ya da “baştan çıkarma”

ön plana çıkmaktadır. Özellikle bu kavramlar üzerinden değişim sağlayan simülasyon için ayartma ve baştan çıkartma bireyler üzerindeki uygulama alanının kendisidir. Bu kavramlarla bireylerin arzuları ve istekleri harekete geçirilerek simülasyon dünyasına uyumu sağlanmaktadır.

Ayartma kavramı, Baudrillard'ın düşüncesi içerisinde bireylerin hangi noktalar üzerinden simülasyon dünyasına uyumlu hale getirilmesi noktasında önemlidir. Bu noktada gerçekliğin tam olarak ifade edilmediği ya da sanal hale dönüştüğü bir simülasyon dünyasında belirlenen imaj ya da göstergelerin bireyler temelinde çekici bir yapıya dönüştürülmesi durumu ayartma kavramının temel noktasını oluşturur (Canyılmaz, 2019:54). Bireyler bu simülasyon düzeni içerisinde istek ve arzularıyla ayartılma ya da baştan çıkarılma durumuna getirilmiştir. Bu noktada Hegarty'e göre, Baudrillard'ın bireyleri etkileyen dünyasını (simülasyon) en açık biçimde ortaya koyan kavram baştan çıkarılmadır (Hegarty, 2004:68). Genel olarak baştan çıkarılma, yansıma ya da yanılısamları harekete geçiren güç olarak tanımlanabilir (Canyılmaz, 2019:54).

Baudrillard'ın düşüncesi içerisinde simülasyon, teknoloji ve bilişim teknikleri üzerinden göstergelerin bireyleri dönüştürdüğü bir sanal dünya olarak gösterilebilir. Bu noktada ayartma ya da baştan çıkarılma ise bireylerin varolan durumlarından başka bir duruma dönüştürme de anahtar güç olarak kabul edilebilir (A.g.e., 54). Simülasyon dünyasında amaç modern toplumlarda görülen “şeylerin” üretilmesi değil baştan çıkarılmasıdır. Bu noktada ayartma kavramı bireylerin tüm alanlarına ulaşarak bir çekicilik oluşturmaktadır (Baudrillard, 2005a:35-36).

Göstergeler üzerinden bireyler temelinde etkisini gösteren ayartma kavramı orijinalin anlamını kaybetmesine ve gerçekliğin tüm alanlarının ele geçirilmesine neden olmuştur (Baudrillard, 2011:48). Gerçeklik, simülasyon düzeninde gösterge, yanılısama ve imaj üzerinden yeniden ortaya çıkarılmıştır. Bu noktada tezin tüketim toplumu başlığında ayartma kavramının bireylerde “tüketim çılgınlığı” üzerinden ortaya çıkardığı yeni durum ele alınacaktır. Ayartma kavramının bireyler üzerinde sağladığı kontrol anlayışı da bu bağlamda ortaya konulacaktır. Baudrillard açısından ayartma gerçekliği yeniden sağlayarak bireyler üzerinden tüm alanlara ulaşmasıyla zamanın ya da yerin önemini olmadığını ortaya çıkarmaktadır. Ona göre, “ayartma kendine has bir ritmiyle tek hareket ya da etkilemeyle ortaya çıkmaktadır” (Baudrillard, 2005b:100). Baudrillard'a göre ayartma, “her alanda kullanılan

bireylerin iktidarlar tarafından ayartılması üzerinden de okunabileceği gibi asıl olarak simge ya da göstergeler üzerinden etkileme ve kontrol durumunu ortaya çıkarmaktadır” (Baudrillard, 2005a:39). Sınırsız bir şekilde geniş alanda ilerleyen teknolojik gelişmelerle göstergeler daha gerçekçi hale getirilerek ayartma kavramı ön plana çıkarılmaktadır. Reklam ve medya gibi iletişim ağları da ayartma kavramının bu etkisini ortaya koymaktadır (Canyılmaz, 2019:55).

Baudrillard’ın “Foucault’yu Unutmak” eseri ayartma kavramının simülasyon dünyasında gerçekliğin yeniden dönüştürülmesi ve özne-nesne ikiliği üzerinden kontrol anlayışını açıklamaktadır (A.g.e.:56). Bu eseriyle Baudrillard günümüz dünyasının durumunu ele alarak ilk çağ toplumları ve modern toplumlardan farkını ortaya koymuştur. Bu eser aynı zamanda Baudrillard’ın ayartma kavramı üzerinden Foucault’nun düşüncelerini eleştirdiği noktaları ön plana çıkararak tezin odak noktasına ışık tutmaktadır.

Simülasyon dünyasında baştan çıkarma ya da ayartma yaşamın her alanına yayılarak bir istek ön plana çıkarmıştır. Bireyler artık ayartılmayı isteyen ve talep eden bir duruma dönüşmüştür. Bu noktada ayartma tüketim toplumu üzerinden kendisini ön plana çıkarmaktadır. Bilişim teknolojilerinin de etkisiyle bireyler ayartılarak simülasyon içerisinde bir gösterge ve imaj dünyası ortaya konulmuştur. Baudrillard açısından ayartma sadece bireyleri baştan çıkaran bir olgu değil aynı zamanda teknolojik araçlar yoluyla simge ve sanal dünyanın merkeze yerleştirildiği bir durumu göstermektedir.

Genel olarak ayartma kavramı, insanlık tarihiyle ilişkilidir. Bu noktada “kutsal metinler üzerinden anlatılan yasak meyve ve cennetten kovulma olayı” Baudrillard’ın ayartma kavramının kendisidir (Okuyan ve Taslaman , 2018:6). Yapısı itibariyle sanal dünya üzerinde temellenen ayartma kavramı kötü üzerine kuruludur (A.g.e.:6). Bu noktada Baudrillard, “ayartma kavramını şeytana dayandırır. Ayartma şeytanın stratejisi olarak ortaya çıkmıştır” (Baudrillard, 2014:7).

Sembolik olan şeyleri göstergelerden ayırmaya çalışan Baudrillard ayartma kavramını kullanmıştır. Ayartma kavramıyla simülasyon ve sanal olanı açıklamaya çalışan Baudrillard, toplumsal ilişkiler temelinde ayartmanın bireyleri ve toplumları marjinalleştirdiğini söylemektedir (Okuyan ve Taslaman, 2018:6). Bu

marjinalleşmeden kastedilen ayartmanın sanal gerçekleri ortaya çıkararak bireyleri yeni duruma alıştıırma ve onları etkilemesidir.

Baudrillard ayartma kavramını Soren Kierkegaard'ın “baştan çıkarma” kavramına dayandırarak toplumsal yaşamdaki olgular üzerinden ele almıştır (A.g.e.: 6). Baştan çıkarma kavramı genel olarak karşıtlıklar ve ilişkiler üzerinde temellenir. Bu karşıtlık Baudrillard açısından gerçeğin sanal olan ile değişerek yeni biçime dönüşmesi üzerinden ortaya konulabilir. Baudrillard'ın düşünceleri içerisinde ayartma üç türde ele alınabilir. “Birincisi düello durumu üzerinden karşıtlıkla ortaya çıkarılırken ikincisi diyalektik ikili yapılar üzerinden incelenebilir. Üçüncü biçim ise Baudrillard'ın simülasyon ve tüketim toplumu anlayışlarının da temelini oluşturan teknolojik ve dijital bir durumda ele alınabilir” (Okuyan ve Taslamam, 2018:7). Bu son biçim kopya ya da yansımanın da kendisini ayartması durumudur. Bu ayartma sanal olanın artık gerçekliği yeniden dönüştürmesi ve göstergelerin ön plana çıkmasıdır. Bu noktada ayartma, özellikle günümüz toplumlarının medya, reklam, tüketim v.b gibi kavramlar üzerinden ortaya konulabilir.

Ayartma kavramı, simülasyon dünyasında şeylerin ya da nesnelerin sanal dünyada dönüşmesinde önemlidir. Simülakr üzerinden dönüşen nesnelere ayartma kavramıyla hem bireyleri etkilemekte hem de kendisini yeniden gerçeklik içerisinde ortaya çıkarmaktadır. Modern toplumlarda şeylerin, imgelerin ve göstergelerin tam olarak karşılığının olmaması günümüz toplumlarında Baudrillard'ın ayartma kavramıyla ön plana çıkmasını sağlamıştır. Baudrillard kendinden önceki düşüncelerden farklı olarak ayartma kavramına yeni bir boyut ya da bir düzen olarak bakmış ve bu noktada fikirlerini öne çıkarmıştır. Bireylere çekici gelen ya da onları harekete geçiren şeyin ayartma olduğu noktasında önemli düşünceleri olan Baudrillard simülasyon dünyasında ayartma kavramını merkeze yerleştirir. Günümüz toplumları açısından ayartma kavramını açıklayacak en önemli örneklerin başında reklamların içerikleri, sosyal medya ve reklam üzerinden tüketimin artışı ve ABD gibi ülkelerin gündelik yaşamları söylenebilir. Ayartma simülasyon dünyasında imaj ve göstergeler üzerinden zorunlu bir hal almaktadır. Çünkü; ayartma, imaj ve göstergeler üzerinden bireylerde bir karşılık bularak onları harekete geçirmektedir. Günümüz toplumlarının tüketim anlayışı ve tüketim çılgınlığı üzerinden ortaya çıkan “tüketim toplumu” biçimi de bu noktada ayartma kavramının zorunluluk boyutunu açıklamaktadır.

Ayrıca ayartma kavramı bireyler üzerinden toplumsal alanın tüm boyutlarına ulaşarak sanal bir dünya ve kitle ortaya çıkarmıştır.

Bu noktalar üzerinden ayartma kavramını ele aldıktan sonra Baudrillard için sanal, imge gibi kavramları ele almak önemlidir. İmgenin ve sanal olanın Baudrillard ve tüketim toplumu için yeri ve karşılığı tezin gidişatı için de ayrıca dikkate değerdir. Sanal kavramı Baudrillard'ın düşüncesinde ortaya çıkarılan yeni dünyanın profilini yansıtırken imge ise bu profil içerisindeki nesnelere bireyler üzerinde harekete geçişini sağlayan bir durumdur.

Baudrillard, günümüz dünyası içerisinde yaşanan durumu ortaya koymak için simülasyon, simülasyon, hipergerçeklik, ayartma kavramlarını kullanmasının yanında bu kavramlar içerisinde temel noktaların açıklanmasında sanal kavramını da kullanmıştır. Genel olarak sanal kavramı “gerçeklik alanında yeri olmayan, zihindeki süreçlerde tasarlanan, tahmini anlamlarına gelen olarak” tanımlanabilir. (Baudrillard, 2015b:9). Ona göre, “sanal olan önce hazır bulunan nesnelere açıklayan ve sonra yok ederek yeniden dönüştüren bir şekilde karşımıza çıkmaktadır” (A.g.e.:9). Bu kavramı betimlerken Baudrillard, “hiperbol kavramını kullanarak kendi içerisinde gerçek olmayan sanal olan durumu belirtir” (Baudrillard, 2005a:53). Bu kavram Baudrillard'ın düşünceleri içerisinde sanal bir gerçeklik dünyası ortaya çıkararak simülasyon dünyasını açıklamaktadır. Bu düşüncelerden yola çıkılacak olursa, sanal dünya günümüz toplumlarında bireylerin kontrolü noktasında yeni bir boyut ortaya çıkardığı için önemlidir. Bu boyut imge ve göstergelerin üzerinden sanal gerçekliğin ortaya koyduğu simülasyon ya da gerçekliğin yeni boyutu olarak hipergerçekliktir. Sanal kavramı modern toplumdaki ikili yapılardan (diyalektiklerden) farklı olarak iç içe geçen bir düzeni ön plana çıkarmaktadır (A.g.e.:54).

Bu kavram üzerinden günümüzde gerçek zihinden tasarlanan hayali bir durum olduğu için “tarih, siyaset ve toplumsal olanın yalnızca sanalı geçerli olmaktadır. Sanalından kastedilen ortaya çıkarılan hipergerçeklik boyutudur” (Canyılmaz, 2019:52). Bu noktalar üzerinden sanal evren tanımlanacak olursa, “simüle edilmiş öznenin ve nesnenin içerisinde patlamayı ve simüle hale getirilmiş gerçekliği parçalamayı bekleyen, adeta mağlup bir düşmanı gizleyen aynadır” (A.g.e.: 52). Sanal, gerçek olarak kabul edilen bir olayın yeniden üretimini sağlayarak varolan gerçekliği yok edip hipergerçekliği ortaya çıkarmaktadır. Baudrillard açısından sanal olan ya da simülasyon olanın karşılığı olmadığından kontrol ve denetimi de yoktur.

Bu bağlamda insanlık, tarih gibi makro olgular ortadan kalkmıştır (Canyılmaz, 2019:53). Sanal kavramı, modern toplumların, günümüz toplumlarının ve modern insanların içinde yaşadığı dünyayı anlamalarında önemli bir noktayı oluşturmaktadır (A.g.e.: 53).

Baudrillard'ın bu düşüncelerinin tez ile bağlantısı ise şu noktada ortaya çıkmaktadır. Gözetim olgusu üzerinden bireylerin kontrolünün sağlanması tüketim toplumu içerisinde ayartma kavramıyla sağlanmaktadır. Günümüz toplumları içerisinde değerlendirilebilecek olan tüketim toplumu biçimi sanal gerçeklik, imge ve göstergeler yoluyla simülasyon dünyasının durumunu ortaya çıkarmaktadır. Günümüzdeki tüketim anlayışı da sanal ve varolan gerçeklikten kopmuş bir şekilde sanal olanı ön plana çıkarmaktadır. Bu sanal dünyada bireylerin kontrolünün sağlanması ve denetlenmesi durumu Baudrillard'ın düşüncelerinin önemini ortaya koymaktadır. Tüketim ile insanlar artık sanal bir dünyaya uyarlanmış ve teknolojinin yardımıyla hipergerçek bir duruma uygun hale getirilmiştir. Tüm bu noktalar Baudrillard'ın kavramlar, tüketim toplumuna getirdiği düşünceler ve bireyleri etkilemesi üzerinden tezin odak noktasında önemlidir. Kontrol sadece varolan gerçek üzerinden değil yeniden üretilen ya da etkiledikleri bireyler üzerinden yeniden şekillenen bir durumda da yapılabilir. Baudrillard düşünceleriyle teze bu noktada önemli katkılar sunmuştur.

Baudrillard'ın temel kavramları ve onun düşüncesindeki yerini açıkladıktan sonra günümüz toplumlarının bir profilini bizlere tüketim olgusu üzerinden anlatan düşüncelerine geçerek tezin temel argümanlarını açıklayabiliriz. Bu noktada ilk olarak tüketim toplumu olarak tanımlanan durumun ortaya çıkışı ve Baudrillard'ın düşünceleri ele alınarak genel bir değerlendirme yapılacaktır.

3.3. Baudrillard'ın Tüketim Toplumu Anlayışı

Tüketim toplumu, Baudrillard'ın düşünce sisteminde bireyin önceki toplumlardan farklı olarak özne konumundan nesne konumuna dönüştüğü zemini açıklamaktadır. Tüketim toplumu bu yapıyla, günümüzde bireyleri nesne konumu üzerinden merkeze yerleştirerek bireylerin etkilenmesini ve kontrolünü sağlamaktadır. Baudrillard'ın düşüncelerinde tüketim toplumu, önceki dönemlerden farklı bir durumda ele alınmaktadır. Bireylerin toplumsal işleyiş açısından üretim üzerinden edilgen bir yapıda olmasının yerine nesne konumunda tüketim merkezli etkin bir

yapıya dönüşmesi tüketim toplumunun temel noktasını ortaya çıkarmaktadır. Baudrillard, tüketim olgusunun günümüz toplumlarında sanal dünyanın yarattığı göstergeler üzerinden ele alınacağını belirtmektedir (Baudrillard, 2005a:17). Bu durum tüketim olgusunun toplumsal yaşantıda tüketmek ve ihtiyaç gibi basit gereksinimlerden farklı bir boyutta ele alındığını göstermektedir. Baudrillard için tüketim toplumu, bireylerin nesne konumuna geldiği bir durumun toplumsal değerler (kültür v.b) gibi temeller üzerinden açıklandığı farklı bir kimliği ortaya çıkarmaktadır (A.g.e.: 17).

Baudrillard'ın tüketim toplumu düşüncelerini ele almadan önce tüketim olgusunun genel olarak tanımlanması hem tüketim toplumunun günümüzdeki durumunu ortaya koyma noktasında hem de tezin odaklandığı noktaları ortaya çıkarması açısından önemlidir. Bu bağlamda tüketim olgusu insanlık tarihi boyunca varlığını devam ettiren bir olgudur. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için tüketmelerinin gerekliliği tüketim olgusunun sadece ihtiyaç dışında değil toplumsal bir durumu açıklamasında da ön plana çıkmasının sağlamaktadır.

Genel olarak tüketim olgusu, ekonomik, toplumsal, kültürel ve psikolojik yönleriyle günümüz dünyasının en önemli olgularından birisidir. Tüketimin bu denli geniş çerçevede ele alınmasının sebebi ise bireysel ve spesifik bir eylem olmasının yanı sıra toplumsal yönünün de ele alınması gereken bir olgu olmasından ileri gelmektedir. İnsanlar için ihtiyaç, istek ve gereksinim gibi kavramlar tüketim olgusunun temelinde yer alan önemli unsurlardır (Dal, 2017:2). Bu kavramlar tüketime toplumsal bir zemin hazırlanması noktasında tarih boyunca özellikle günümüz toplumları için önayak olmuşlardır. Tüketim olgusu, modern toplumlar içerisinde kapitalizm ile birlikte ele alınabilir. Kapitalizmin bireylerin özellikle tüketime özendirilmesi noktasında ortaya koyduğu düşünceler, tüketim olgusunun günümüze gelinceye kadar toplumlar için önemli bir yer teşkil ettiğini göstermektedir. Kapitalizm, bireylerin tüketimi üzerinden modern toplumlar içerisinde baskın hale gelmektedir. Bu durum bireylerin toplumsal yaşamındaki tüm eylemlerinin kontrol edildiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü; bireylerin yaptıkları tüketim, onların yaşayışları, kültürleri, davranışları ve düşüncelerini bizlere göstermektedir. Bu bağlamda kapitalizm de bireylerin tüketim olgusunu harekete geçiren bir olgu olması sebebiyle günümüz toplumları için dikkate değerdir (A.g.e.: 2).

Birçok düşünür'e göre tüketim, farklı açılardan ele alınmaktadır. Genel anlamıyla tüketim, "israf etmek, harcamak ve bitirmek" anlamlarında kullanılabilir (A.g.e.: 3). Bu kavramlar üzerinden tüketim, kapitalist toplumlarda bireylerin denetlenmesi ve kontrol edilmesi noktasında gerekli bir eylemdir. Bireyler tüketimi sadece ihtiyaçlarını karşılamak için değil sosyal ihtiyaçlarını da gidermek için yapmaktadır (Bakır ve Çelik, 2013:47). Bu sosyal ihtiyaçlar bireylerin günümüz toplumları açısından farklı bir boyutta değerlendirilmesini sağlamıştır. Bu noktada Baudrillard' göre tüketim, "toplumsal bir faaliyet ve davranış olmasının yanında bir değerler sistemidir" (Baudrillard, 2017:95). Bu noktada tüketim sadece varolan şeylerin istenmesi ya da arzu edilmesi değil işaret ve imgelerinde tüketilmesi açısından önemlidir.

Baudrillard, bu açıdan günümüz toplumlarında tüketimin nesnelere farklı olarak gösterge ve fikirleri de tüketmek anlamına geldiğini söylemektedir (Baudrillard, 1997:74). Tüketim olgusu son olarak toplumların ve bireylerin yaşantıları üzerinde temel unsurlarıyla yeni bir zemin oluşturmuştur. Bu zemin bireylerin artık günümüz toplumlarının sanal dünyası içerisinde bir hipergerçeklik modeli olması noktasında açıklanmaktadır. Tüketim içerisinde arzu ya da istenilen şey toplumsal koşullarla ilişkili olduğundan bireyler günümüz toplumlarındaki simülasyon dünyasında sahte ya da yanılsama üzerinden bir tüketimle karşı karşıyadır. Bu durum bireylerin bu sahte dünya içerisinde arzularının da gerçekliğini yitirerek sahte bir hal almasını sağlamıştır (Dal, 2017:5).

Tüketim olgusu içerisinde aranan istekler ya da arzular üzerinde durulması gereken kavramlardır. Bireyler istek ve arzularıyla gereksinimleri olan nesnelere alarak ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Burada önemli nokta ise bireylerin ihtiyaçlarını karşılaması değil bu ihtiyaçları günümüz toplumlarındaki gerçeklik ve göstergeler üzerinden toplumsal ilişkilerle ele almalarıdır. Baudrillard, bireylerin ihtiyacı olan nesneyi toplumsal ilişkiler üzerinden açıklaması durumuna nesnelleştirme demektedir. Bu noktada günümüz toplumlarının tüketim olgusuna bakışı durumu açıklamaktadır. Günümüz toplumları açısından tüketim, bireylerin artık ihtiyaçları veya arzularını olmadan bir nesneye sahip olabildiği sahte ya da sanal bir dünyayı açıklamaktadır. Bu bağlamda Baudrillard düşünceleriyle tüketim olgusuna farklı bir boyut katmıştır. Simülasyon, ayartma, hipergerçek, sanal, gösterge ve imgeler üzerinden bireylerin tüketiminde toplumsal değerlerinde etkisi olduğunu belirten

Baudrillard, tüketim toplumu anlayışıyla tüketime günümüz dünyası içerisinde önemli bir alan açmıştır (Baudrillard, 2017:95).

Tüketim toplumu genel itibariyle, “yeni ihtiyaçlar aracılığıyla günlük yaşamdaki mutsuz, stresli bir ortamın düzenleyicisi olarak alışveriş gibi sosyal aktivitelerin sağladığı haz üzerinden açıklanmaktadır” (Kaban Kadioğlu, 2014:43). Bu yeni durum günümüz toplumlarındaki tüketim anlayışının bir toplum anlayışına dönüşerek ihtiyaç ya da isteklerden farklı olarak okunmasını sağlamıştır. Temel olarak kapitalizme dayanan tüketim toplumu, mal ve hizmetlerin üretilmesinden farklı olarak reklam, boş zaman gibi günlük hayatın içerisinde yer alan alanların aracılığıyla tüketim üzerinden ele alınmaktadır. Modern toplumların bir yerden sonra bireyleri tüketime teşvik etmesi günümüz toplumlarında tüketimin merkeze yerleşmesini sağlamıştır. Tüketim toplumu, günümüz açısından istek ve eylemlerle değil düşünce, gösterge ve sahte bir durum üzerinden ele alınmaktadır. Bu farklı ele alınma şekliyle tüketim toplumu Baudrillard için önemlidir. Çünkü; ona göre; bireyler, modern toplumların temelindeki özne konumundan çıkarak nesne konumuna yerleşmiş ve toplumsal değerlerle tüketime özendirilerek yeniden ele alınmıştır (Canyılmaz, 2019:72). Bireylerin bu yeni durumları Baudrillard’ın tüketim toplumu ve bireylerin kontrolü fikirleri açısından önemlidir. Günlük hayatta bireyler tükettikleri sürece toplumla iç içe olduğundan kontrolü kolaylaşmıştır. Teknolojinin bu noktada etkisi tartışılmazdır.

Tüketim toplumu kavramı, teknolojinin de gelişimiyle birlikte 1980’li yıllarla birlikte günlük hayatın içerisinde fazlasıyla yer tutmuştur (Canyılmaz, 2019:74). Bu noktada tüketim toplumu, üretimin bilinmeyen gücü ve bireyler üzerinden tüketim odaklı bir kontrol anlayışını ön plana çıkarmıştır. Bu konuda Baudrillard’ın, tüketim toplumunu tüketime zemin hazırlanan bir “alıştırma toplumu” ve tüketimin özellikle bireyler üzerinden yeniden ortaya konmasını sağlayan bir toplum olduğunu belirtmesi önemlidir (Baudrillard, 2016:87). Tüketim toplumu, üretim üzerinden yola çıkılarak ekonomi, tüketim ve bireyin düzenlenmesi ve yeniden ortaya çıkarılmasını sağlayan bir toplumsal modeldir (Canyılmaz, 2019:74). Günümüzde ise model olmaktan ziyade tüm yönleriyle toplumsal hayat içerisinde varlığını hissettirmesi tüketim toplumunun bir model, şekil ya da stil olmasından çok daha önemli bir durumu ortaya çıkaran bir gerçektir.

Kapitalizmin “üretim araçlarına hakimiyeti” ve “üretimde kar amacı” taşıması gibi özellikleriyle ilişkili olan tüketim toplumu, kapitalizm ile birlikte ihtiyaç ve isteklerden çok daha ötede bir tüketimi ortaya koymaktadır (A.g.e.: 74). Bu noktada kapitalizm, tüketim olgusunu ihtiyaç merkezli bir anlayıştan uzaklaştırarak bireylerin baştan çıkarıldığı ve tükettikleriyle toplumsal yaşantıda bir yer edinmelerini sağlayan bir duruma getirmiştir. 1980’li yıllarda tüketim yalnızca “satın alınan ya da tüketilen nesnelere üzerinden değil nesnelere gösterge ve imgeleri üzerinden” anlaşılmaya başlanmıştır. (A.g.e.: 75) Bu noktada tüketimin 80 sonrası teknoloji ile birlikte değişen yapısı etkilidir. Tüketim toplumu adıyla anılan bu durum tüketimin toplumsal yaşantıda konum, statü, ekonomi gibi alanlar üzerinden bireylerdeki değişimlerini ortaya koymuştur. Bireyler tükettikleriyle konumlanmış ve tükettikleri üzerinden bir toplumsal yaşantı sağlanmıştır (Baudrillard, 2016:64-65).

Tüketim toplumu anlayışı, Baudrillard’ın “Tüketim Toplumu” eseri üzerinden ortaya konulabilir. Baudrillard, bu eserinde alışveriş merkezi, markalar gibi örnekler üzerinden toplumların tüketime özendirilmesini açıklamaktadır. Reklam ve sosyal medya gibi unsurların nesnelere bireylere bir oksijen maskesi gibi sunmaları ve bireylerin bu durum karşısındaki değişimlerini açıklamaktadır (Canyılmaz, 2019:75). Baudrillard, bu düşünceleriyle bireylerin nesnelere tüketmesinden ziyade “tüketimin tüketilmesi” anlayışı üzerinden tüketim toplumunu açıklamaktadır. Tüketimin tüketilmesi düşüncesi, Baudrillard’ın tüketim toplumunu anlamada önemli bir noktadır. Bireyler, tüketim olgusunun kendisini de tüketerek her seferinde tüketiminde yeniden ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. Bu noktada tüketim olgusu bireylerin özne konumlarını (satın alma ve ihtiyaç) parçalayarak yeni nesne durumunu (bireylerin ayartılmasını) ön plana çıkarmıştır. Tüketimin toplumsal durumunun yeni bir söylemini sağlayan bu düşünce günümüz dünyasının anlaşılmasının temel noktasını bizlere sunmaktadır.

Baudrillard’ın tüketim olgusunu ele almasındaki önemli noktalardan biri de nesnelere yüklediği anlamdan kaynaklanmaktadır. Baudrillard, nesnelere maddi ya da gereksinim üzerinden değil bir işaret ya da imge üzerinden bakmaktadır (Baudrillard, 2010:201). Onun için bir nesnenin tüketim boyutuna ulaşması için bir işaret olması gerekmektedir (A.g.e.: 201). İşaret ise, gerek toplumsal yaşamda gerekse de bireyler üzerinde ortaya konulan bir gerçeklik durumudur.

Baudrillard açısından tüketim toplumunda önemli olan şey, bireylerin nesnelere satın almasından farklı olarak alınacak nesnenin işaret ve göstergeleri üzerinden sağladığı ayırt ediciliğidir (Canyılmaz, 2019:75). Tüketim toplumunda asıl olan işaretler ve göstergeler üzerinden bireylerde yaratılan ayırt edicilik ve karar verme durumudur. Bu noktada örnek olarak çantanın satın alınma durumunu ele alabiliriz (A.g.e.: 75). Genel olarak bakıldığında “tüm çantaların basit bir kullanım amacı bulunmaktadır. İnsanlar ise çantalara farklı işlev ve kullanım alanı vererek onları birer göstergeye dönüştürmektedir” (Baudrillard, 2016:26). Bu durum bireylerde ayırt edicilik ve nesnelere yüklenen anlamları ortaya çıkarır. Spor çanta, klasik çanta, iş çantası gibi örnekler tüketim toplumu ve Baudrillard’ın nesnelere ile ilgili düşüncelerinde açıklayıcı bir rol oynamaktadır.

Baudrillard, bireylerin nesnelere arasında seçim yaparken, nesnelere neyi işaret ettiği ve bunu belirlemede de nesnelere arasındaki ilişkilerin neden önemli olduğunu belirtmiştir. Ona göre, satın alma değil yapılan seçim ve işlev önemlidir (Baudrillard, 2016:91). Bu noktadan hareketle bireyler günümüz toplumlarında işaret edilen nesnelere alırken işlevi ve sağladığı farklılığa dikkat etmektedir. Farklılık, bireyler için toplumsal konum temelinde diğerinden başka olma durumunu göstermektedir (Canyılmaz, 2019:76). Tüketim toplumu da bireylere nesnelere üzerinden bu durumu sağlayarak bireyleri kontrol edilen bir nesne konumuna getirmiştir. Kontrol edilen nesne, bireylerin kendisi olmuştur.

“Öznenin kendisini tüketim toplumunda tanımlamada tüketim alışkanlıkları ve süreçleri önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu noktada bireylerin değer ve konumlarını kodlar yani nesnelere yüklenen anlamlar belirtmektedir. Bireyin toplumsal yaşam içerisinde varlığını devam ettirebilmesi için gösterge, işaret ve kurallarla yaşamayı öğrenmesi gerekmektedir. Bunun yanında tüketme isteği kapitalist düzen içerisinde oluşturuluyorsa da bireyin pasif olduğu ve tüketim zevkini yaşamadığını söylemek gerçekçi olmamaktadır” (Baudrillard, 2016:86). “Gereksinim ve ihtiyaçları ortaya çıkaran üretim olgusudur ve bu süreçte bireyler belirli nesnelere seçmek ya da almak gücünü kendisinde bulur. Tüketim çağını önceliklerden ayıran ve bir toplum yaşantısına dönüştüren şey, anlam ve kimliğin imge, gösterge ve işaretler aracılığıyla sağlanıyor olmasından ileri gelmektedir” (Baudrillard, 2016:86). Bu nokta tüketim toplumu ve tüketim olgusunun günümüz dünyası içerisindeki önemini ortaya koymaktadır.

Günümüz dünyasında bireylerin nesne üzerinden bir ihtiyaç ortaya koymasında ve tüketim isteğini ön plana çıkarmasında sanal dünya ya da hipergerçekliğin dikkate değer bir rolü vardır (Canyılmaz, 2019:77). Bu noktada sanal dünya her yönüyle gücü elinde bulundurduğu için tüketim üzerinden de bireyleri kendi istediği şekilde yönlendirerek kontrol etmektedir. Sanal dünya reklam, moda, sosyal medya ve genel olarak teknoloji gibi unsurlar aracılığıyla bireylerin nesnelere karşı yükledikleri anlam üzerinden tüketim ilişkilerini şekillendirmektedir (A.g.e.: 77). Bu bağlamda en başta teknoloji, günümüz toplumlarında tüketimin merkeze yerleşmesinde önemlidir. Teknoloji, sağladığı sınırsız bilgi ve veriler aracılığıyla bireyleri ve onların anlam dünyasını etkilemektedir.

3.3.1.Teknoloji

Tüketim toplumu anlayışını ele alırken Baudrillard, içinde yaşadığı dönemin etkisiyle birlikte diğer toplumları inceleyerek ortaya çıkan değişimleri ve yeni durumları ortaya koymuştur. Bu durumları ise toplumsal bir sistem içerisinde günümüz toplumuyla uyumlu ve ilişkili hale getirmiştir. Baudrillard, tüketim toplumu içerisindeki bu değişimi ele alırken teknoloji temelinde günümüz toplumunun durumunu ön plana çıkararak tüketimin günümüz toplumunda ortaya koyduğu etkiyi ve bu etki karşısında bireylerin konumlarını incelemiştir. Tüketim toplumu denilince ilk olarak göstergelerin varlığını açıklamak önemlidir. Tüketim, göstergeler ile doğrudan bir ilişki içerisine girerek gerçekliğin yerini alan yeni bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Okullu, 2019:55). Bu konuda Baudrillard'a göre göstergeler, gerçekliğin yerini alan yeni görünüm yani simülakrlardır (A.g.e.:55).

Teknoloji, bireylerin ayartıldığı yeni bir sanal dünyanın ortaya çıkması noktasında önemli bir unsurdur. Bireyler, teknolojinin bu çekiciliği karşısında kendi istekleriyle kontrol edilerek bu toplumsal sistemin bir parçası haline gelmektedir. Teknolojinin 1980'lerden itibaren hızlı değişimi ve dünyayı bu değişime uyumlu hale getirmeye çalışması tüketim üzerinden açıklanabilir. Günümüzün toplumsal durumuna baktığımızda bireylerin açık ve doğrudan kontrol edilip denetlendiği alan tüketim bağlamında kendisini göstermektedir.

Tüketim toplumunda teknolojinin hızla gelişmesi, modern dönemlerdeki üretimin anlam ve öneminin değiştiğini ortaya koymaktadır. Asıl nokta ise üretilen şeylerin

artık bireylerin tüketimdeki istek ve arzuları ile ortaya konulan tüketim toplumu anlayışını açıklayan üretim yapısıdır (A.g.e.: 55). Bu noktada üretim günümüz toplumunda tamamen bireylerin kendi istek ve arzularıyla gerçekleştirdiği tüketimin sonucunda yapılan bir durumdur. Teknoloji, bu bağlamda bireylerin tüketim arzularını harekete geçirerek istek ve arzular üzerinden üretimi sağlamıştır. Amaç, toplumsal düzen ve uyumu sağlama noktasında modern dönemde görülen sürekli ve sınırsız üretim yapmak değil günümüz toplumlarının durumunu ortaya koymak noktasında bireylerin istek ve gönüllülükleri içerisinde yapılan tüketimin getirdiği üretimi sağlamaktır. Bu noktada tüketim toplumu içerisinde üretim ve tüketim arasındaki ilişki birbirine karışmıştır. Baudrillard, tüketim toplumunda gerçek ihtiyaçlar ile sahte ihtiyaçlar arasındaki ayrımın ortadan kalktığını belirterek üretim ve tüketiminde iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır (Baudrillard, 2016:210).

Baudrillard, tüketimin bireyler arasındaki iletişimi ortaya çıkardığını belirterek tüketme eylemi üzerinden bir üretim oluşturduğunu açıklamaktadır (Okullu, 2019:55). Üretim, günümüz toplumu içerisinde sadece ürünlerin üretimi değil, ilişkilerin, nesnelere ve göstergelerin üretimidir. Tüketim toplumunda asıl olan gerçekliğin yeniden üretimi sürecidir. Bu düşünceleriyle Baudrillard, günümüz toplumların da tüketimin basit anlamda bir ihtiyaç karşılama eylemi olmadığını ortaya koymaktadır.

Tüketim toplumunda ortaya çıkan, “sınırların ve anlam dünyasının yok oluşu durumu, günümüz toplumlarının simülasyon ve sanal bir dünya olan toplumlar olmasından kaynaklanır” (Sarup, 2017:234). Jean Baudrillard düşüncesinde, “simülasyon kavramı gerçek olanın teknolojik bir makine (Tv v.s) aracılığıyla taklit üzerinden gerçeğin yerini alması anlamını taşır. Simülasyon, gerçeğin yerine taklit ya da sanal olanı getirdiği için, toplum aslında hipergerçek bir topluma dönüşmüştür. Hipergerçeklik ise, gerçeğin yerine göstergelerin, imgelerin ve nesnelere koyulduğu, bunların gerçek olarak kabul edildiği ve gerçeğin ortadan kalkmadan devam ettiği bir yaşayıştır. Hipergerçeklik, teknoloji üzerinden tüm alanlara egemen olduğu için toplumsal yapı içerisinde insanların ilişkilerini de belirlemektedir. Bu noktada teknolojinin etkisiyle insanların aralarındaki ilişkiler de simüle edilerek sanal bir hale dönüşmüştür. Bu noktada teknoloji, televizyon v.b etkenlerin önemi dikkate değerdir” (Okullu, 2019:56).

Teknoloji kavramı genel olarak Baudrillard'ın düşüncesinde televizyon ve reklam aracılığıyla göstergeler üzerinden varlığını bize göstermektedir. Bu noktada Baudrillard'a göre, "biz hayatın TV içinde ve TV'nin hayat içinde kaybolduğu bir çağda yaşıyoruz" (Slattery, 2014:471). Bu durum teknolojinin, televizyon aracılığıyla günümüz toplumu içerisinde bireylerin yaşantılarıyla iç içe geçtiğini göstermektedir. Teknoloji, kapitalist düzenin ilk zamanlarından farklı olarak gelişen düşünce ve tekniklerle günümüz toplumunu etkileyen bir konumdadır. Bireylerin tüketim toplumu içerisinde tüketme eylemleri üzerinden denetlenmesi de teknolojinin gerçekleştirdiği bir durumdur. Bu bağlamda teknoloji, Baudrillard için genel itibariyle Foucault'nun düşüncelerinden farklı olarak bireylerin kendi istek ve gönüllüğü üzerinden tüm alanlara yayılan durumu ifade eder. Bu noktada Baudrillard'ın omniptikon ve sinoptikon kavramları ön plana çıkmaktadır.

Omnipitikon, Foucault'nun düşüncelerinde önemli bir yere sahip olan panoptikon metaforundan farklı olarak teknolojinin etkisiyle görünür olmak ve gözetlenmekten haz ve mutluluk duyan rıza ve gönüllülük içerisinde kontrolü kabul eden bir durumu anlatmaktadır. Rıza ve gönüllük kontrolü otomatikleştirerek küresel bir yapıya dönüşmüştür. Bireyler, görünürlükleri üzerinden haz ve mutluluk yaşamasına rağmen hayatlarının tüm noktalarında derinlemesine gözetlenmektedir (Okmeydan, 2017:46). Günümüz toplumları açısından bireylerin yaşadıkları bu haz ve mutluluk durumu tüketim toplumunda kendisini göstermektedir. Bireyler, kontrol edildiklerini bildikleri halde görünürlük ve teknolojinin sağladığı çekicilikle ortaya çıkan haz sebebiyle gözetlenmeyi kabul etmektedirler. Kredi kartları, Avm'lerde geçirilen zaman, sosyal medya hesapları üzerinden otomatik ve derinlemesine gözetleme bireylerde görülebilir. Omnipitikonun, panoptikondan ayrılan en önemli noktası ise bireysel istek ve gönüllüğe dayanmasıdır. Bu noktada günümüz toplumlarının sanal dünya yaşamları kavramı açıklamaktadır. İktidar üzerinden ele alınacak olursa omniptikonda asimetrik gözetim ve bilinemezlik ön plandadır.

Sinoptikon ise, panoptikondan farklı olarak çoğunluğun az olanı izlemesi üzerinden açıklanan bir durumdur. Burada asıl nokta küresel olarak, teknoloji ve televizyon aracılığıyla gözetimin sağlanmasıdır (A.g.e.: 46). Synoptisizm, "geniş kalabalıkların hedef kitle olarak seçildiği ve bu kitlenin, tıpkı bir örneklem gibi seçilmiş bir azınlığa göre şekillendirildiği gözetimi ifade eder" (Gücüyener, 2011:100). Bireyler bu noktada kendi rızalarıyla gözlenir ve izlenir. Bu bağlamda teknolojinin etkisinin

anlaşıldığı ve bireylerin değişimlerinin açıklandığı en etkili ve geçerli yol ise tüketim ve tüketim toplumunun kendisidir. Baudrillard'ın düşüncelerinde sinoptikon, omniptikon ve kitle iletişim araçları gözetimin günümüz toplumunda tüketim üzerinden geldiği noktayı açıklamaktadır. Sinoptikon, tüketim toplumu açıklamak noktasında kitle iletişim araçları üzerinden ön plandayken omniptikon ise daha çok bilgisayar ve bilgi üzerinden ön plandadır. Bu iki kavram modern toplumlar ve özellikle günümüz toplumundaki gözetim ve bireylerin değişimini açık ve anlamlı bir şekilde açıklamaktadır.

Sinoptikon ve omniptikon kavramları Baudrillard'ın tüketim toplumu anlayışında önemli bir yere sahiptir. Bireylerde yaşanan değişimler, bireylerin nesne konumuna gelmesi, günümüz dünyasının sanal hale gelerek simülasyon toplumu olması gibi durumlar bu iki kavramın açıklanmasında dikkate değerdir. Bu kavramların tüketim toplumu içerisinde açıklanmasının sebebi ise günümüz toplumlarını en açık ve anlaşılır bir şekilde ele alan kavramın tüketim olmasından kaynaklanmaktadır. Sinoptikon ve omniptikonda ortaya çıkan bireysel rıza ve gönüllülük durumu tüketim toplumu içerisinde açıkça görülebilir. Baudrillard için tüketim, bir toplumsal sistem olduğundan dolayı bu sistemin bir kaynak noktası gereklidir. Bu kaynak noktası sinoptikon ve omniptikon kavramlarıdır.

Tüm bu noktalar göz önüne alındığında Baudrillard ve Foucault'nun bireyler ve toplumda yaşanan değişimler üzerinde ele aldıkları gözetim uygulamaları farklı olmakla birlikte tamamen ayrılmamaktadır. Panoptikon metaforu gözetim uygulamaları içerisinde başlangıç noktası olması itibariyle önemlidir. Sonuç olarak iki düşünürün bireylerin kontrolü üzerinden ele aldıkları gözetim anlayışlarını açıkladıktan sonra ayrıştıkları noktalar, aralarındaki düşünce farkları ve kullandıkları kavramlar üzerinden ortaya koyduğu fikirleri ele almak tezimizin ana iddiası için önemlidir. Ancak ilk olarak Baudrillard'ın Foucault eleştirilerini ele almak gereklidir. Baudrillard'ın Foucault ile ilgili düşüncelerini anlamak gözetimin geçirdiği dönüşümü anlamak için önemlidir.

3.4. Baudrillard'ın Foucault'ya Eleştirileri

Modern toplumlardaki gözetim ve kontrol anlayışını açıklamak noktasında Baudrillard'ın Foucault'ya eleştirileri günümüz toplumunda gözetimin anlaşılması için dikkate değerdir. Baudrillard, "Foucault'yu Unutmak" kitabında Foucault'nun

düşünceleri üzerinden modern toplumlardaki gözetim anlayışı ve uygulamalarını tartışarak günümüze gelene kadar gözetim ile ilgili tüm noktaları ortaya koymuştur. Baudrillard'ın bu eserinde amacı, Foucault'nun düşüncelerini eleştirmenin yanında günümüz toplumu için gözetim ve bireyin kontrolü anlayışının geldiği noktayı ortaya koymaktır. Bu bağlamda Foucault'nun gözetim anlayışı ve uygulamaları ile ilgili görüşlerine yer vermek hem Baudrillard'ın gözetim kavramı noktasında düşüncelerinin temelini anlamak hem de günümüz toplumu için nelerin nasıl, niçin ve ne şekilde değiştiğini ortaya koymak açısından gereklidir. Foucault'yu unutmak kitabı Baudrillard için gözetim kavramının gelecekte de nasıl bir değişimi ortaya çıkarabileceğini göstermektedir. Çalışmanın odak noktası üzerinden Foucault'yu unutmak eseri aslında Foucault'nun günümüz toplumu için bir başlangıç noktası olduğunu da bizlere sunmaktadır.

Genel itibariyle bu düşünceler ışığında Baudrillard, Foucault'yu gözetimin uygulanışı, bireyin değişen konumu, gözetimi sağlayan unsurlar, teknolojinin kontrol üzerindeki etkisi gibi noktalarda eleştirmektedir. Burada şu da belirtilmelidir ki, Baudrillard'ın Foucault ile ilgili eleştirilerini sadece "Foucault'yu Unutmak" eserinden değerlendirmek çalışmanın odak noktası ile ilgili ilişkili düşüncelerin açık ve anlaşılır olarak ortaya konulmamasına sebep olabilir. Bu bağlamda Baudrillard'ın tüketim toplumu, simülakr ve simülasyon ve Foucault'nun "Biyopolitika'nın Doğuşu" adlı eserleri Baudrillard'ın eleştirileri noktasında gereklidir. Foucault'nun bu noktalarda düşüncelerinin Baudrillard'ın eleştirilerine karşılık olarak verilmesi de çalışmanın odak noktası için gereklidir. Baudrillard ve Foucault'nun görüşlerinin karşılıklı olarak bazı noktalarda verilmesi gözetimin tarihsel süreci açısından da önemlidir. Çünkü; Baudrillard'ın düşünceleri günümüzden ziyade modern toplumlar ve gelecekteki toplumlar için de temel bir nokta olacağından Foucault'nunda modern toplumlar içerisinde kendi düşünceleri belirtilmelidir.

Baudrillard'ın Foucault'ya yönelik eleştirilerini genel olarak ele alırsak;

- 1.Baudrillard, Foucault'nun bireylerin merkezi bir güç tarafından kontrol edildiği tezine katılmamaktadır ve toplumların yaşadıkları değişim karşısında insanın anlam ve değerini yitirilmesi olgusunu göremediğini ifade etmiştir (Baudrillard, 2011).
- 2.Baudrillard, teknolojinin bireylerin kontrolüne doğrudan etki eden bir mekanizma olduğunu düşünmektedir ve Foucault'nun bu noktanın farkında olmadığını söylemektedir.

3.Baudrillard, günümüz toplumunda gerçekliğin yerinin gösterge, imaj ve değerlerin aldığı söyleyerek sanallığın günümüz toplumunun gözetimini sağlayan bir olgu olduğunu söyler ve Foucault'nun gerçeklik ve tezahürleri anlayışını eleştirir (Baudrillard, 2016:50).

4.Baudrillard'ın Foucault'ya diğer bir eleştirisi toplumun ve bireyin kontrolünde merkezi bir güç yerine çok merkezli bir kontrolün varlığı noktasındadır (Baudrillard, 2001).

5.Baudrillard'da esas nokta toplumun ve bireylerin yaşanan değişimler karşısındaki konumları ve kontrolüdür. Bu noktada Foucault'yu insanı iktidara oranla geri plana atması sebebiyle eleştirir (Baudrillard, 2017).

6.Baudrillard, bireylerin gözetimi noktasında sürece odaklanırken, Foucault'nun iktidar üzerinden sonuca odaklanmasını eleştirir.

7.Son olarak Baudrillard, Foucault'nun gözetimi sınırlı mekanlarla sınırladığını iddia ettiğini söyleyerek eleştirmektedir (Baudrillard, 2016).

Baudrillard'ın Foucault'ya getirdiği birinci eleştirisi genel itibariyle günümüz toplumundaki gözetim ve kontrol anlayışının modern toplumların durumundan farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Baudrillard, günümüz toplumunda bireylerin kontrol edilmesinde merkezi bir gücün etkisini geçerli kabul etmemektedir (Baudrillard, 2011: 39). Teknolojinin 1980'li yıllardan itibaren ortaya koyduğu farklı noktalardaki gözetim ve kontrol anlayışı bireylerde de değişime yol açmıştır.

Bu değişimin genel düşüncesi, bireylerin belirli bir merkezi güç tarafından kontrol edilmesinden farklı olarak gönüllülük ve merkezi olmayan farklı kontrol mekanizmalarıyla sağlanmasıdır. Baudrillard, bu düşünceden hareketle modern dönemdeki etkisiyle iktidarın merkezi bir kontrol sağlamasının günümüz toplumu için geçerli ve açıklayıcı olmadığı söylemektedir. Günümüz toplumunu açıklama noktasında önemli bir eser olan "Tüketim Toplumu" nda bireylerin kişisel verileri, teknolojinin etkisiyle gelişen bilgisayarlar, Avm'lerin etkisi, kredi kartları v.s birçok açıdan kontrolün sağlandığının ortaya konulması Baudrillard'ın eleştirisinin geçerliliği noktasında dikkate değerdir. Modern öncesi dönemden itibaren günümüze kadar toplumlarda yaşanan değişimler bireylerin de anlam ve değerinin değişimini ortaya çıkarmıştır. Bireylerin modern öncesi dönemde günlük ihtiyaçlarını karşılama noktasında kontrole başvurduğu bir durumdan insanların gönüllü olarak kendi istek

ve arzularıyla kontrole maruz kaldığı bir duruma doğru dönüşüm gerçekleşmiştir (Baudrillard, 2016).

Bu noktada Baudrillard, bireylerin de anlam ve değerinin değişime uğradığını söyleyerek Foucault'yu eleştirmiştir. Günümüzde moda, reklam ve marka gibi bireylerin yaşamında önemli bir yere sahip olan unsurlar merkezi bir güçten ziyade birbirleriyle ilişkili bir kontrol ağı oluşturmuşlardır. Bu noktada örnek olarak, yeni ortaya çıkan bir ürün olarak parfüm örnek verilebilir. Reklamlar aracılığıyla insanlara çekici hale getirilen parfüm moda ve marka sloganlarıyla bireylerin bağımlı hale gelmesini sağlamıştır. Günümüz toplumunda değişen bu durum ürünlerin de bireylere çekici hale getirilerek kendi istekleriyle kontrole dahil olmasını ortaya çıkarmıştır. Baudrillard'ın Foucault'yu bu noktada eleştirmesinin bir diğer sebebi de her dönemde yaşanan değişim dönemin insanları için de geçerli olduğu noktasındadır (Baudrillard, 2011:40). Sonuç olarak, günümüzde bireylerin kendi istek ve arzularıyla kontrol edilmesi merkezi bir gücün kontrolünden ziyade farklı noktalar üzerinden gönüllük esası ile yapılmasını açığa çıkarmıştır. Bu bağlamda Baudrillard, merkezi bir gücün yani kontrolü sağlayan mekanizmanın yerine insanın değişen anlam ve değeri üzerinden gönüllü ve merkezi olmayan bir kontrolün geçerli olduğunu belirtmektedir.

Baudrillard'ın Foucault'ya getirdiği ikinci eleştirisi, teknolojinin ortaya koyduğu etki temelinde karşımıza çıkmaktadır. Baudrillard'ın, günümüzde teknolojinin bireylerin kontrol edilmesi noktasında doğrudan bir etkisi olduğunu söylemesi kontrolün de nasıl bir noktada sağlandığını ortaya koyması açısından önemlidir. Teknoloji, özellikle 1980'li yıllarla birlikte hayatımıza giren ve bireylerin özel yaşantılarından her türlü kişisel bilgilerine kadar varlığından söz ettiren bir olgudur. Teknolojinin bu yönü bireyler için de kontrol mekanizması olarak görülebilir. Teknolojinin kontrol noktasında bireyler açısından iki yönünden söz edilebilir. Birincisi, tüm toplumsal yaşamı kontrol eden ve bireyleri izleyen toplumu disipline eden olumlu yönü iken ikincisi ise bireylerin kişisel bilgilerine, kredi kartı kullanımı ve telefon kullanımı gibi bilgilerine ulaşan olumlu olmayan yönüdür (Baudrillard, 2016:48).

Baudrillard, bireylerin kontrolünde teknolojinin bu doğrudan etkisine 2 yönüyle de bakmaktadır. Foucault'yu eleştirdiği nokta da teknolojinin bu kadar hayatımızı yönlendirdiği bir durumda bu etkiyi göz ardı etmiş olmasından ileri gelmektedir. Foucault'nun, teknolojiyi iktidarın kontrolü sağlarken kullandığı bir araç olarak

görerek asıl etkisini göz ardı etmesi Baudrillard'ın bu noktadaki eleştirisinin odak noktasını oluşturur. Baudrillard'ın bu eleştiri için temel düşüncesi, teknolojinin modern dönemden itibaren günümüze kadar etkisini yoğun ve geniş bir şekilde sürdürmesine karşın Foucault tarafından göz ardı edilmesinin kontrolü de etkileyeceği yönündedir. Sonuç olarak, modern dönemle birlikte her yönüyle varolan teknolojiyi görmezden gelerek kontrolün sağlanabileceği düşüncesi Baudrillard için geçerli ve gerçekçi değildir. Bu bağlamda Foucault'yu eleştirmektedir (A.g.m, 48).

Baudrillard'ın üçüncü eleştirisi, tezimizin Baudrillard ve Foucault karşılaştırması noktasında önemli bir yerdedir. Bu eleştiri yalnızca Foucault'nun gözetim ve kontrol noktasında eksiklik ya da geçerliliğini ortaya koymaktan ziyade aynı zamanda günümüz toplumunun kontrolünün sağlanmasındaki farklı bir boyutu da ortaya koyarak gelecek için yeni bir durumu ortaya çıkarması açısından önemlidir. Bu yeni durum Baudrillard'ın "Simülakr ve Simülasyon" ile "Nesneler Sistemi" eserlerinin temel düşüncesini ortaya koyan sanal ya da sanal gerçeklik durumudur.

Baudrillard, günümüz toplumunda gerçekliğin yerini imaj, gösterge, marka ve reklamların aldığını söylemektedir. Bu kavramlar günümüzde bireylerin kontrol edilmesi noktasında anahtar rolü görmektedir. Bu bağlamda herhangi alınan bir ayakkabı, çocuk kıyafeti ya da bilgisayar oyunu sanallığın varlığını ortaya koymaktadır. Artık gerçek olan reklamlarda bireylere sunulan ve çekici hale getirilen markalar ve sloganlarıdır. Bireylerde bu noktada bu marka iyi ya da bu oyunu herkes oynuyor gibi düşüncelerle gerçeği sanal dünya üzerinden sağlamaya çalışmaktadır. Baudrillard, günümüz de kontrolün bu sanal durum üzerinden sağlandığını belirterek Foucault'nun gerçeklik anlayışını eleştirmiştir (Baudrillard, 2016).

Foucault'nun gerçeklik anlayışı iktidar-bilgi-söylem kavramlarının ilişkisi üzerinden açıklanırken Baudrillard, bu noktada merkezi bir kontrol anlayışını geçerli görmediği için Foucault'nun gerçeklik düşüncesini eleştirmektedir. Baudrillard için önemli olan kontrolün sağlanmasında bireylerin anlam ve değerindeki değişimdir. Günümüz de sanal olan gerçek olanın yerini aldığı için sanal dünya gerçekliği yeniden ortaya koymaktadır. Baudrillard, Foucault'yu gerçeklik anlayışı dışında gösterge, imaj ve reklam üzerinden de eleştirmektedir. Bireylerin kendi istek ve arzuları noktasında reklamın çekiciliği imaj, gösterge ve markaların meşhur sloganları sanal dünya üzerinden kontrolü sağlamaktadır. Baudrillard, Foucault'nun bilgi, iktidar ve söylem kavramları üzerinden kontrolü açıklaması sebebiyle insanlardaki anlam ve değer

değişimini göremediğini söylemektedir. Bu noktada eleştirisini yapan Baudrillard için günümüz de kontrol ve gözetim sanal dünya ve onun getirdikleri üzerinden yapılmaktadır.

Baudrillard'ın dördüncü eleştirisi, bireylerin ve toplumun kontrolü noktasında merkezi bir güç yerine çok merkezli bir gücün varlığı noktasında karşımıza çıkmaktadır. Baudrillard, gerçekliğin ortadan kalktığı ve yerine sanal dünyanın gelerek yeni bir gerçeklik anlayışını ortaya koyduğunu belirtmektedir. Bu sanal dünya, bireylerin kontrolünde birden fazla unsurun etkisini ortaya çıkarmaktadır. Teknoloji, reklam, moda, bilgisayar, kredi kartları, avm gibi birden fazla unsur bireylerin ve toplumun gözetimi ve kontrolünde önemli bir noktadadır. Bu unsurlar birden fazla merkezin kontrolü sağladığını bizlere göstermektedir. Baudrillard, bu noktada Foucault'yu eleştirmektedir. Eleştirisinin temel düşüncesi, günümüz toplumu açısından birçok karmaşık yapı karşısında kontrolünde birden fazla noktadan sağlanması yönündedir. Baudrillard'ın çok merkezli dediği durum daha önce bahsedilen unsurların aralarındaki ilişkili boyutlarıdır. Reklamın olduğu yerde marka, imaj ve gösterge vardır, bunlar varsa sanal dünya ön plandadır. Tüm bu yönleriyle birbirlerini etkileyen unsurlar çok merkezli bir kontrolü ortaya çıkarmıştır. Baudrillard ise Foucault'yu kontrol noktasında iktidarı ön plana çıkardığı için eleştirmektedir. Sonuç olarak, günümüz toplumu için Baudrillard çok merkezli kontrol anlayışını geçerli bulmaktadır (Baudrillard, 2001).

Baudrillard'ın beşinci eleştirisi ise, genel düşünceleri ve Foucault'ya yönelttiği eleştirisi üzerinden esas noktasının insanın anlam ve değerindeki değişimler sonucu konumu ve kontrolü noktasında karşımıza çıkmaktadır. Baudrillard, toplumların ve bireylerin kontrolünde insanın değişim gösteren durumlara karşı konumunu temel almaktadır. Foucault'yu ise iktidarı insana oranla ön plana çıkarması üzerinden eleştirmiştir. Bu eleştiri de Baudrillard için iktidarın kontrol ve gözetlemeyi sağlayıcı konumundan ziyade insanın kontrol edilme sonucu yaşadığı değişim ve durumu önemlidir (Baudrillard, 2017:54-55).

Foucault, iktidarı ve iktidarın gözetim uygulamalarını ele almasını açıklayarak insanın bu kontrol karşısındaki değişimini geri plana atmıştır. Bu bağlamda Baudrillard, gözetleme ve kontrolde bireylerin değişen durumları ve konumlarının önemli olduğunu düşünmesi Foucault'ya yaptığı eleştirinin özeti durumundadır. Gözetlenen ya da kontrol edilen toplum ya da insanın kendisi olduğu için önemli olanda insanın

konumu ve değişen durumudur. Sonuç olarak Baudrillard, gözetlenen ya da kontrol edilen durum öne çıkarırken Foucault ise gözetleyen ya da kontrol eden durumu öne çıkarmaktadır. Bu sebeple Baudrillard, Foucault'yu insanın konumu ve kontrolü noktasında eleştirmiştir.

Baudrillard'ın altıncı ve yedinci eleştirisi aynı çerçevede ele alınabilir. Bu bağlamda Baudrillard, Foucault'yu sadece iktidar ve uygulamaları üzerinden ele aldığı için eleştirmektedir. Baudrillard için önemli olan gözetim ve kontrolde sağlanan sürecin ya da durumun bütünüyken Foucault 'da iktidarın uygulamalarının getirdiği kontrolün sonucudur. Bu sebeple Foucault'yu kontrol bağlamında iktidar üzerinden sonuca odaklandığı için eleştiren Baudrillard değişen gerçeklik anlayışı, bireylerin anlam ve değerlerinin değişim, teknoloji, imaj, reklam v.s gibi noktalar üzerinden yapılan kontrolün tüm sürecine odaklanır. Günümüz toplumu açısından Baudrillard'ın süreç odaklı kontrol anlayışını geçerli kabul etmesi sadece Foucault için değil gözetim ve kontrol noktasında çalışmalar yapmış diğer düşünürler için de farklı bir boyutu oluşturmaktadır (A.g.e.:54-55).

Baudrillard'ın diğer bir eleştirisi ise, gözetimi hapishane, hastane, okul gibi mekanlarla sınırladığı noktasındadır. Baudrillard için, günümüz toplumunda sınırlı ve dar bir alanda sağlanan gözetim ve kontrolün yerini sanal dünya ve teknolojinin etkisiyle sınırsız ve geniş bir alanda sağlanan gözetim almıştır. Bu nokta Foucault'yu gözetimi mekanlar noktasında sınırladığı için eleştirmiştir. Baudrillard için toplumların yaşadığı değişim ve buna karşın bireylerdeki anlam ve değer değişimi gibi sürecin tamamı gözetim olgusunun da sınırlarını genişletmiştir. İçinde yaşadığımız dünyada Foucault'nun açıkladığı üzere gözetimin sağlanması Baudrillard için yanlış ve geçerli değildir. Bu bağlamda Baudrillard, gözetim ve kontrol üzerinden Foucault'ya bir eleştiri daha getirmiştir. Son olarak, günümüz dünyasında sürekli olarak değişen olgular karşısında Baudrillard'ın bu noktada eleştiri getirmesi ve düşüncelerini açıklaması dikkate değerlidir (A.g.e.: 55-56).

Baudrillard, tüketim toplumu eserinde ortaya koyduğu düşüncelerle özellikle günümüz toplumunun anlaşılmasında ve bireylerin yaşanan değişimler karşısındaki durumlarını ele alma noktasında önemlidir. Teknolojinin günümüz toplumları içerisinde gözetim, kontrol ve bireyler üzerinden ortaya koyduğu etkiler Baudrillard için temel noktadır. Bu konuda Foucault ile farklı görüşlere sahip olan Baudrillard, teknoloji ve kitle iletişim araçlarının gerçeklik anlayışını ortadan kaldırarak yerine

sanal bir dünya yarattığını belirtmektedir. Teknoloji, Baudrillard'ın düşüncesinde Foucault'dan farklı olarak bireylerin ve toplumun gözetlenmesi ve kontrolü noktasında önemli bir kaynak noktasıdır. 1980'li yıllarla birlikte teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler kitle iletişim araçlarının da gelişmesini ve bireylerin gerek kendi yaşantıları gerekse de toplumsal konumlarını etkilemiştir. Foucault, modern toplumlardaki gözetimin işleyiş ve uygulamaları üzerine iktidar kavramını ön plana çıkarmış ve bireylerin kontrolünü iktidar kavramı üzerinden kurumsal bir yapıya dönüştürmüştür. Foucault'nun modern toplumlarda gözetim olgusu üzerinden iktidar ve iktidarın kurumsallığı noktasında kastettiği, modern toplumlarda gözetimin iktidar ve onun yarattığı sistemli bir kontrol mekanizmasının varlığıdır. İktidar, modern toplumlar içerisinde toplumsal bir kontrol mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır. Foucault için önemli olan gözetimin iktidar kavramı üzerinden hastane, okul ve hapisane gibi kurumlarda sistemli bir şekilde uygulanmasıdır. Teknoloji de Foucault'nun gözetim ile ilgili modern toplumları ele alan düşüncelerinde varolan kurumsal yolla kontrol yapısını ele alması açısından dikkate değerdir. Bu bağlamda asıl önemli nokta, bireyler ya da toplumda yaşayan insanların teknolojinin yarattığı bu yeni durumu karşısında iki düşünür üzerinden ele alınmasıdır.

Foucault ve Baudrillard'ın gözetim ve gözetimin etkilediği noktalar üzerinde farklı görüşleri bulunsa da iki düşünür de bireylerin gözetim karşısındaki değişen durumlarını ele almaktadır. Asıl nokta iki düşünüründe temelde bireyi ya da insanı merkeze yerleştirmesidir. Genel itibarıyla modern toplumlar ve günümüz toplumunda bu düşüncelerin hangisinin daha açık, anlamlı ve anlaşılır olduğu durumunu ortaya koymaya çalışan bu tez de Foucault ve Baudrillard'ın gözetim ile ilgili düşünceleri üzerinden durumu ele alacaktır. Bu noktalar üzerinden ilk olarak birey ya da insan kavramının iki düşünür için açıklanmasının yapılması önemlidir. Baudrillard'ın Foucault ile ilgili eleştirileri bu noktalar açıklandıktan sonra ele alınacaktır. Birey ya da insan kavramının iki düşünür için anlamını tam olarak ortaya koymak Baudrillard'ın eleştiri noktaları için dikkate değerdir.

Günümüz toplumunda insanın toplumsal durumunu ve ilişkilerini anlamak açısından Jean Baudrillard, dikkate değerdir. Satın alınan nesnelere, ortaya çıkan yeni gerçeklik(simülasyon) ve göstergeler Baudrillard için insanın anlaşılır ve belirleyici bir konuma gelmesini sağlamıştır. İnsanın bu konumu, günümüz toplumunda gözetim üzerinden yaşanan yeni durumu açıklamak için temel noktadır. Baudrillard,

bireylerin kontrolü üzerinden aslında bireyin günümüz toplumunda geldiği noktayı ortaya koymaktadır. İnsanın toplumsal ilişkiler ve anlamsal olarak durumunu belirlemek önemlidir. Ona göre, insanın toplumsal yaşantısında gerçeklik ortadan kalkmış ve insanı oluşturan unsurlar yeniden şekillenmiştir (Okullu, 2019:78). Baudrillard, insan kavramını gerçekliğin ortadan kalkması sonucu sanal dünyada varolan, gösterge ve tüketim esaslı bir çerçevede ele almaktadır. Protogoras'ın "İnsanın her şeyin ölçüsü" olabileceği görüşünden hareketle Baudrillard için insan, günümüz toplumunu şekillendiren bir konumdur. Bu noktada tüketim toplumu anlayışı insana ilişkin düşünceleri ortaya çıkarmak ve insanın günümüz toplumundaki konumunu ortaya koymak noktasında önemlidir. Jean Baudrillard, tüketim toplumu anlayışı temelinde insanın durumunu ele alırken gerçeklik, teknoloji, tüketim ve simülasyon üzerinden bir çerçeve ortaya koymaktadır. Bu noktalar üzerinden insanın kontrolü, denetlenmesi ve özgürlüğü noktasında düşüncelerini açıklayan Baudrillard, temel olarak insanın değişen konumu ve ilişkilerini ele almayı amaçlamaktadır.

Baudrillard'ın düşüncesinde insan kavramı düşünceden uzak, gerçeklik dışında, niteliklerini kaybetmiş ve tüketim üzerinde ele alınan bir duruma ulaşmıştır (A.g.e.:79). Teknoloji, insanın bu değişen konumlarını etkilemesi noktasında Baudrillard için önemlidir. Foucault belirtilen bu noktada Baudrillard dan farklı olarak teknolojiyi ön plana çıkarmaması noktasında karşımıza gelmektedir. Bu bağlamda Baudrillard'da insan üzerinden sorulabilecek soruların niteliği de değişmiştir. Bu soruların temelinde, gerçeklik, gözetim ve tüketim yatmaktadır. Bu çerçevede, insanın anlamını belirleyen tüketim eylemi midir? Tüketici olmak insan değerini ortaya çıkarır mı? Gözetim, insan ilişkilerini etkiler mi? gibi sorular üzerinden durum ele alınabilir (A.g.e.: 79).

Baudrillard'ın gerçeklik, teknoloji ve tüketim düşünceleri üzerinden insan probleminin ön plana çıkmasının sebebi onun "tüketimin merkezindeyiz" düşüncesinden kaynaklanmasıdır (Baudrillard, 2016:21). Öyle ki tüketim temelli bir toplumsal yaşantı içerisinde bulunan insanların varlığı bile insan probleminin Baudrillard'ın düşüncelerindeki önemini ortaya koymaktadır. Baudrillard'ın düşünceleri üzerinden insan problemi aslında toplumda yaşayan bireylerin doğası gereği değişen yapılarıdır. İnsanın gözetlenerek toplumsal yaşamda kontrol edilmesi insanlığın ilk zamanlarından beri değişen insanın durumunu bizlere göstermektedir.

Problem olarak ele alınmasının sebebi ise insanlığın din, bilim gibi alanlardaki yaşadığı toplumsal ilişkiler ve değişen konumlarıdır.

Baudrillard, modern toplumlarda insanların iktidar üzerinden baskı yoluyla kontrol edildiği tezini eleştirmekte ve özgürlük ve gönüllülük gibi kavramlarının anlam ve değerlerinin farkının ortaya çıkmadığını belirtmektedir. Modern toplumdaki kapitalist düşünce, insanların iktidarın gözetim uygulamaları üzerinden baskı yoluyla kontrol edildiği bir anlayış olması sebebiyle Baudrillard için bireyleri şekillendirememektedir. Bu noktada Baudrillard, baskının etkili olmamasından ziyade bireylerin kendi gönüllü ve istekli durumlarının kontrolü getirdiğini belirtmektedir. Baudrillard için bireyleri şekillendiren onların istekleri ve arzularıdır. İnsanlar, ancak kendi rıza ve istekleriyle toplumsal yaşamın ortaya koyduklarına uyumlu hale getirilebilir. Baudrillard, Foucault'nun iktidarın bu uygulamalarını eleştirdiği halde düşüncelerinde panoptikon, cinsellik, hapishane, delilik gibi kavramları açıkladığı için ve bu kavramlar iktidarı meşrulaştıran gözetim unsurları olmasından dolayı onu eleştirmiştir (Okullu, 2019:81).

Gerçeklik, iktidarın kontrolü sağladığı yerde insanlar üzerinde ahlaki değerleri yok ettiği gibi iktidarı da meşrulaştırmaktadır. Gerçeklik, modern toplumlar içerisinde bireylerin değer ve anlamlarını etkilmesinden dolayı bu noktada Baudrillard, Foucault'yu modern dönemi eleştirirken modern dönemin düşünce ve araçlarını kullandığı için eleştirmektedir. Baudrillard'ın eleştirisi, tüm yönleriyle eleştirdiğin toplumu o toplumun kendi araçlarıyla değerlendirmek noktasındadır. Baudrillard, öznelerin yani iktidar gibi toplumsal yaşamı düzenleyen güçlerin (modern toplumda) kendilerini şekillendiren varolan dünyayı görmeden, dünyayı değiştirdiklerini düşünmektedir. Baudrillard için, önemli olan öznenin egemen olduğu düşünce anlayışından nesnenin egemen olduğu düşünce anlayışına geçmemiz gerektiğidir (Baudrillard, 2005a:97).

Sonuç olarak Baudrillard'ın Foucault için yaptığı eleştirel yorum; panoptikon, cinsellik, deliliğin tarihi ve iktidar üzerine yaptığı çalışmaların yüzeysel ve eksik olmasından kaynaklanmaktadır. Foucault'nun çalışmalarının bu durumu Baudrillard için, günümüz toplumunun anlaşılmasında önemlidir. Modern toplumlar içerisinde gözetim ve uygulamalarının eleştirisini yapan Foucault'nun bu gözetimi sağlayan ve kontrol eden iktidar üzerinden durumu ele alması Baudrillard için eleştiri noktasıdır. "Baudrillard'ın eleştirisinin temel tezi, Foucault'nun "söyleminin, tanımladığı ve ele

aldığı güçlerin aynası” olmasıdır. Yani eleştirdiği iktidar v.b unsurları yine onların araç ve düşünceleriyle açıklamasıdır. Foucault'nun düşüncelerinin "diğerlerinden daha doğru olmadığı" ve onun cazibesinin baştan çıkarma kabiliyetinde olduğuna inanmaktadır. Diğerlerinden kastedilen gözetim ile ilgili düşünceleri olan kişiler ya da toplumlardır. Foucault'nun eserinin "gerçek olamayacak kadar güzel" olduğunu ve toplumu cinsel tarihini itiraf etmeye zorlayan güç dinamikleri ile bastırma arasında temel bir fark bulunmadığını ısrarla vurgulayarak Foucault'nun tezinin sahte ve günümüz toplumlarında geçerliliğinin olmadığını savunmaktadır” (Baudrillard, 2017:87).

SONUÇ: FOUCAULT'YU UNUTMALI MI?

Eski çağlardan itibaren modern toplumlar ve günümüz toplumlarının anlaşılması ve açıklanmasında önemli bir yere sahip olan gözetim olgusu toplumsal düzenin sağlanması ve bireylerin denetlenmesi noktasında varlığından söz ettirmiştir. Modern düşünce anlayışlarının ortaya çıkışı ve yaşanan toplumsal değişimler karşısında gözetim olgusunda da değişim yaşanmıştır. Teknoloji gibi toplumsal yaşamı derinden etkileyen bir unsurun ortaya çıkışı modern toplumlarla birlikte günümüz toplumlarının da ön plana çıkmasını ve bu toplumlardaki gözetim anlayışının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Gözetim, geleneksel toplumlardan günümüze kadar toplumsal denetimin bir aracı olarak hem bireyler hem de toplumsal yaşamda etkisini göstermiştir. Gözetimin ortaya koyduğu bu durum, toplumlarda meydana gelen değişim ve dönüşümün sağladığı farklılık ve yeniliğe uyumlu olmasını gerektirmiştir. Bireylerin, yaşanan bu değişimler karşısındaki durumları ise gözetim kavramının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bireylerin gözetim olgusu üzerinden denetim ve kontrolünün sağlanması bağlamında Michel Foucault'nun gözetim toplumu ve Jean Baudrillard'ın tüketim toplumu anlayışlarını karşılaştırmalı olarak ele alan bu çalışma, iki düşünürün gözetim ile ilgili düşüncelerinin hangisinin günümüz toplumlarını anlama noktasında daha anlaşılır, açık ve geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Foucault, geleneksel toplumlarda ortaya çıkan şiddet üzerinden bireylerin kontrol altına alınması olayını eleştirmiş, modern toplumlarda ise toplumsal bir kontrol mekanizması olan gözetimin sağlayıcısı olarak iktidar olgusu ve iktidarın gözetimdeki uygulama ve işlevlerini ele almıştır. Günümüz toplumları içerisinde Jean Baudrillard ise ayrı bir öneme sahiptir. Baudrillard, ortaya koyduğu fikirlerle tüketim, gerçeklik, simülasyon, gösterge ve sanal dünya gibi kavramlarla günümüz toplumunun yapısı ve insanın gözetim karşısındaki değişen durumunu incelemiştir.

Foucault ve Baudrillard, dönemseller olarak aynı zamanlarda yaşamalarına rağmen düşünceleri itibariyle birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Foucault, toplumların gözetimi ve bireylerin kontrolünü iktidar kavramı üzerine yerleştirerek iktidarın gözetim karşısındaki uygulama ve işlevlerini incelemiştir. Modern toplumlardaki değişimler ve kapitalist sistemin bireylerde ortaya çıkardığı kontrolü panoptikon (bütünün gözetilmesi) metaforu üzerinden açıklayan Foucault'nun bu düşünceleri

günümüz toplumlarının anlaşılması noktasında dikkate değerdir. İktidar kavramı, Foucault için gözetim ve denetimin toplumsal bir boyutunu oluşturur.

Bu toplumsal boyut Foucault'yu gözetim araştırmaları ile ilgili çalışan diğer dūřünürlerden ayırmaktadır. İktidar, toplumların uyumunu ve düzenini sağlama noktasında gözetim üzerinden merkezi bir rol üstlenmektedir. İktidarın bu noktadaki uygulama ve işlevleri ise gözetimin günümüzdeki geçerliliği noktasında temel teşkil etmektedir. Panoptikon kavramı ise Foucault'nun toplumsal düzeni sağlamak için bireylerin denetlenmesini temel alan anlayışdır. Bu metafor toplumsal düzeni sağlamak için, toplumdan dışlanmış olan deliler, suçlular, hasta olanlar v.b alanındaki insanların kapatıldığı ve gözetime tabi olduğu bir durumu açıklamaktadır. Foucault, iktidarın amacının bu insanları gözeterek yeniden topluma kazandıran bir biyo-iktidar konumunu açığa çıkarmak olduğunu belirtmektedir. Modern toplumları açıklayan ve anlamamızı sağlayan Foucault'nun bu görüşleri günümüz toplumları için belirli noktalarda geçerliliği ve açıklığını yitirmiş durumdadır.

Günümüz topluları üzerinden kontrol anlayışını açıklarken gerek Baudrillard'ın genel düşünceleri gerekse de Foucault'ya yönelttiği eleştiriler Foucault'nun gözetim ve kontrol ile ilgili düşüncelerinin geçerliliği noktasında eksik görünmektedir. Bu düşünce, Foucault'nun gözetimi açıklama noktasında iktidar ve iktidarın uygulamalarının bireyler üzerindeki etkisinde de görünmektedir. Tezimizin önceki bölümlerinde de bahsedildiği üzere günümüz toplumlarını açıklamak için farklı kontrol mekanizmaları ve aralarındaki ilişkilerin durumu gözetimi açıklamak noktasında daha geçerlidir. Bu geçerliliğin doğruluğu, Baudrillard'ın tüketim, sanal dünya, reklam ve gösterge gibi kavramları üzerinden de anlaşılabilir.

Foucault'nun görüşleri günümüz toplumunda bireylerin gözetim ve kontrolü için önemli bir başlangıç noktası oluşursa da Baudrillard'ın bireylerin anlam ve değeri noktasında açıkladığı görüşleri daha geçerli görünmektedir. Ayrıca günümüz toplumu için bireylerin gönüllü olarak kendi istek ve arzularıyla kontrol edilmesi durumu Foucault'nun günümüz toplumu için geçerliliğinin tartışılmasını ortaya çıkarmaktadır. Bireyler, günümüzde herhangi bir zorlama ya da baskı olmadan kendi istekleriyle bu kontrole tabi oldukları için Baudrillard'ın görüşleri bu noktada geçerli görünmektedir. İktidarın bireylerin kontrol edilmesi noktasında uyguladığı baskı ve zorlama durumu günümüz toplumunda rıza ve gönüllüğe dönüşmüştür. Bu durum bireylerin tercihlerinin ön planda olduğu ve günümüzde değişimin bu noktada

yaşanması sebebiyle Foucault'nun görüşleri açıklayıcılığını yitirmektedir. Baudrillard, reklam ve sanal dünyanın bireyleri satın alınan ürün noktasında daha çekici hale getirdiğini söylediği görüşleri de bu bağlamda önemlidir. Bireylerin teknolojinin etkisini günümüz toplumlarında her yönüyle hissetmesi kontrol noktasında farklı reklam, bilgisayar ve kredi kartı gibi mekanizmaların etkisini de öne çıkarmıştır. Son olarak, günümüz toplumunun kültür endüstrisi üzerinden de bireylerin yaşantısını etkilemesi Baudrillard'ın öne çıkmasını sağlamıştır. Foucault düşünceleri açısından gözetim ve kontrol olgusu ise başlangıç noktası olarak görünmesi gereklidir. Günümüz toplumunu açıklama noktasında Foucault görüşleriyle bir harita görevi görürken Baudrillard ise görüşleriyle yeni bir boyut kazandırmış ve gelecekteki gözetim ve kontrol ile ilgili çalışmalarda geçerliliğini tüm noktalarıyla bizlere gösterebilmiştir. Bu noktalarıyla Foucault, günümüz toplumunu açıklamada yeterli görünmemektedir.

Baudrillard ise, toplum içerisindeki yapıları dönemin varolan koşullarından ayırmamış ve yaşanan dönüşümlerle bir arada incelemiştir. Baudrillard için bu dönüşümün kaynağında teknoloji gibi hızla gelişen unsurların etkilediği gerçeklik yatmaktadır. Teknoloji, etkileriyle gerçekliği ortadan kaldırmış ve yerine yeni bir sanal dünya ve gerçeklik koymuştur. Gerçekliğin yok oluşu ve yeniden gerçekliğin ortaya konulmasında teknolojinin yanında reklam, marka, kapitalizm ve tüketim gibi günümüz toplumlarının anlaşılması için temel noktaların da etkisi büyüktür.

Çalışmada temel nokta Baudrillard'ın Foucault'ya eleştirileri üzerinden modern dönem ve günümüz toplumunun gözetim konusundaki değerlendirmelerinin geçerliliğinin incelenmesi ve iki düşünürün görüşlerinin geçerliliğidir. Baudrillard'ın düşüncelerinde Foucault'nun unutulmasından ziyade günümüzde gözetimin geldiği nokta genel olarak belirtilmiştir. Foucault, iktidar kavramı üzerinden panoptikon aracılığıyla gözetimin bireylerde yarattığı baskıcı ve zorlatıcı denetlemeye odaklanırken Baudrillard, tüketim ve teknoloji gibi unsurlar üzerinden gözetimin bireyler üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu noktada panoptikon, sinoptikon ve omniptikon arasındaki ilişkinin varlığı, nasıl olduğu ve günümüzdeki etki alanları iki düşünürün kullandıkları kavramların açıklanması ile ortaya konulmuştur.

Günümüzde Foucault'nun görüşleri gözetimin sağlandığı mekan, gözetimin sağlanış şekli gibi bazı noktalarda geçerliliğini yitirmiş olsa da geniş ve etkili bir panoptikon düzeninde yaşadığımızı kabul etmek çokta yanlış olmayacaktır (Okullu, 2019:75).

Baudrillard, Foucault'yu gözetimi sınırlı mekan ve noktalarda kısıtladığı iddiasıyla eleştirirken bu noktada teknolojinin ve sanal dünyanın etkisini ortaya koymuştur. Günümüz toplumunda birbirleriyle ilişkili bir hale gelen kontrol mekanizmaları bir noktadan değil birçok noktadan etkisini göstermiştir. Panoptikon kavramı, modern toplumun başlangıcında ve devamında gözetim ve kontrolü sistematik olarak açıklamaya çalışan bir örnek olarak kabul edilebilir. Ancak günümüz toplumu için sinoptikon ve omniptikon gözetime sunduğu katkılar itibariyle daha ön plandadır.

Sinoptikon ve omniptikon panoptikon anlayışından farklı olarak bireylerin gönüllü ve kendi arzularıyla kontrole tabi olmasını açıklayarak hem panoptikonun bütünü kontrol edilmesi anlayışını hem de bireylerin bu kontrolü kendi istekleriyle yapması noktasında daha geçerli görünmektedir. Gözetimin bu üç kavram arasındaki ilişkisinin açıklanması günümüzde sinoptikon ve omniptikonun panoptikonla içi içe geçmiş bir sarmal halinde olduğunu ancak geçerliliği açısından sinoptikon ve omniptikonun daha belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Foucault'nun görüşlerinin gözetim olgusu noktasında harita görevi görmesi yine panoptikon için de geçerlidir.

Panoptikon günümüzde de gözetim ve kontrol noktasında geniş bir sarmal iken bireylerin gönüllü olma durumları, tercihleri noktasında ise sinoptikon ve omniptikon ön plandadır. Ancak Panoptikon tam olarak anlaşılmadan diğer iki kavram da eksik kalmaktadır. Bunu sebebi gözetim ve kontrol noktasında panoptikon kavramının ortaya koyduğu bütün olarak gözetim ve disiplin olmaktadır. Sonuç olarak günümüzde ki kontrol anlayışının tam karşılığı sinoptikon ve omniptikonda iken panoptikon ise büyük bir kontrol dünyası gibi görülmelidir. Günümüz dünyasında bireyler büyük bir panoptikon anlayışının sinoptikon ve omniptikon özelinde farklı noktalarda karşılığını bulmaktadır. Günümüz için kontrol iç içe geçmiş birbirleriyle ilişkili sarmal düzeninde aranmalıdır.

Günümüzde iktidar değil de teknoloji, simülasyon ve tüketim üzerinden gözetimin ele alınmasını açıklayan Baudrillard bu görüşleriyle Foucault'ya göre ön planda olduğunu bizlere sunmaktadır. Foucault ise düşünceleriyle geri planda kalmaktan ziyade Baudrillard'ı etkileyerek gözetimin günümüze kadar olan değişiminde bir başlangıç noktası olmuştur. Sinoptikon ve omniptikon panoptikonun devamı olabileceği gibi tam olarak panoptikon anlayışı da değildir. Çalışmanın bu noktada ki sonucu, üç kavramında iç içe bir sarmal şeklinde günümüz toplumunu anlamada

önemli olduğu düşüncesidir. Bu noktalarda günümüz toplumu için Foucault unutulmamalıdır. Bazı noktalar üzerinden Baudrillard, Foucault'nun unutulması ya da görüşlerinin günümüzü tam olarak yansıtmadığı durumunu bizlere gösterilmeye çalışsa da Foucault'nun unutulmasından ziyade düşünceleriyle Baudrillard'da bıraktığı etki ulaşılan sonuçlar içerisinde daha gerçekçidir. Gözetim ile ilgili çalışmaları olan Foucault, unutmamalıdır. Günümüzdeki gözetim üzerine söylenen düşüncelerin anlaşılmasında onun fikirleri dikkate değerdir.

Baudrillard'ın tüketim toplumu anlayışı, panoptikon metaforuyla bireylerin kontrol edilmesi noktasında benzerlik gösterse de tüketimden farklı bir durumu ortaya koymaktadır. Tüketim toplumu, bireylerin nesne halini aldığı bireysel rıza ve gönüllü tercihleriyle yaşantılarında kontrol altında oldukları bir anlayıştır. Gerçekliğin ortadan kalktıktan sonra bireyler üzerinden sanal bir simülasyon dünyasında kontrol durumunu düşünceleriyle bizlere sunan Baudrillard, Foucault'nun panoptikon'undan farklı olarak bireylerin tek merkezden değil geniş çerçevede bilgi, tüketim ve göstergeler üzerinden denetlendiğini açıklamaktadır. Amaç yönünden panoptikon ve tüketim birbiriyle benzer özellikler taşımaktadır. İki anlayışında temel hedefi bireylerin ve toplumun gözetilmesi ve kontrol edilmesidir. Foucault, iktidar bağlamında panoptikon gibi tek merkezli bir sistem üzerinden gözetimi ele alırken modern toplumlardaki üretim noktasında da değerlendirmelerini ortaya koymuştur. Modern toplumlarda iktidar, toplumsal düzenin sağlanması noktasında üretim üzerinden bireyleri kontrol etmektedir. Bu noktada hastane, fabrika ve hapishaneler Foucault'nun panoptikon anlayışına örnek gösterilebilir. Baudrillard ise, bireylerin tüketim eylemleri, teknoloji, marka ve göstergeler üzerinden kontrol edildiğini ortaya koymuştur.

Günümüzde geçerliliği açısından iki düşünürün de görüşleri belirli noktalarda varlığını devam ettirse de toplumsal yaşantı içerisinde bir sistem olarak bakıldığında Baudrillard tüketim toplumu anlayışıyla ön plana çıkmaktadır. Kapitalist düzen iki düşünür içinde ön plandadır. Foucault, kapitalizmin üretim boyutu üzerinden bireylerin ve toplumun gözetim anlayışını ele alırken Baudrillard, kapitalizmin tüketim boyutu üzerinden bireylerin ve toplumun gözetim anlayışını ele almaktadır. Bu iki düşünür gözetim konusu içerisinde amaçları aynı olmasına rağmen uygulama, işlev ve kullanılan kavramlar açısından farklılık göstermektedir.

Tüketim olgusu, günümüz toplumlarını anlama noktasında önemli bir unsurdur. Bireylerin tüketimin kendisini tükettikleri bir toplumsal sistemden bahsedebiliriz. Baudrillard, bu noktada tüketimin teknolojiyle birlikte bireyleri nesneleştirerek gerçekliğin yeniden üretiminde bir araç olarak kullandığını belirtmiştir. İktidar ilişkileri, iktidarın gözetim ile ilgili uygulamaları noktasında Foucault sınırlı kaldığı için Baudrillard tarafından eleştirilmiştir. Foucault'nun teknolojiyi Baudrillard'a göre daha geri planda bırakması belki de Baudrillard'ın günümüz toplumlarının anlaşılması noktasında öne çıkmasını sağlayan bir durumdur. Teknoloji olgusunu kullandığımız andan itibaren günümüz toplumları da kendisini ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada teknoloji hem günümüz toplumlarını açıklama noktasında bizlere dikkate değer bir durum sunmakta hem de gözetim konusu içerisinde bireylerin ve toplumun daha geniş, daha güncel ve daha geçerli bir durumunu göstermektedir. Bu son noktada tüketim, panoptikondan farklı bir durumda olmasına karşın panoptikonun da modern toplumlar için ortaya koyduğu düşünceleriyle benzerlik göstermektedir.

Foucault ve Baudrillard'ın gözetim ile ilgili görüşleri içerisinde panoptikon, sinoptikon ve omniptikon ilişkili bir durumdadır. Açıklanmaya çalışılan gözetim uygulamaları noktasında ise birbirlerinden farklıdır. Sarmal şeklinde olan bu ilişki panoptikon anlayışıyla başlayarak sırasıyla teknolojinin sağladığı sinoptikon ve kitle iletişim araçlarıyla birlikte genelin gözetlenmesi olan omniptikonla devam etmektedir. Geçerliliği noktasında üç anlayışta günümüzde varlığını sürdürmekle birlikte yoğun olarak sinoptikon ve omniptikon gözetim üzerinde daha ön plandadır.

Foucault ve Baudrillard'ı toplumsal yapı içerisinde gözetim ile ilgili yapılan araştırmalarda belirli bir kategoriye koyacak olursak; Foucault için panoptikon merkezli anlayışı açıklayan düşünür, Baudrillard için ise panoptikon merkezli olmayan anlayışı açıklayan düşünür diyebiliriz. Bu noktada panoptikon merkezli gözetim anlayışı ve panoptikon merkezli olmayan gözetim anlayışının genel özelliklerini ortaya koyan bu iki düşünür üzerinden tezimizin sonuçları açıklanmıştır. Bu bağlamda panoptikon merkezli gözetim anlayışının genel özellikleri şu şekildedir (Akdağ, 2015:50):

1. Panoptikon merkezli gözetim düşünürleri gözetim konusunu ele alırken temelde bir iktidar mekanizması anlayışına zemin hazırlamışlardır.
2. Gözetim ve iktidar ilişkisi yalnızca panoptik anlayış üzerinden ele alınmıştır.

3.Gözetim olgusuna anlamsal açınsndan olumsuz, baskıcı, zorlayıcı ve denetleyici bir konumda bakmışlardır.

4.Gözetim ile ilgili düşünceler yalnızca toplumsal kontrolün sağlayıcısı konumunda olan iktidar üzerinden ele alınmıştır.

5.“Teknolojinin etkisiyle iktidarın bireyler üzerindeki kontrolünün arttığını belirtmişlerdir.”

Panoptikon merkezli olmayan gözetim anlayışının genel özellikleri ise şu şekildedir (Akdağ, 2015:96):

1.Panoptikon merkezli olmayan gözetim anlayışı düşünürleri, Foucault'nun gözetim uygulamaları ve iktidar ile ilgili düşüncelerinin günümüz toplumunda gözetimi açıklama noktasında yetersiz ve eksik kaldığını belirtmişlerdir.

2.Günümüz toplumunda gözetim, gönüllülük esası temelinde bireylerin kendi rıza ve isteğiyle ortaya çıkan bir temele dayanır.

3.Bu anlayışa sahip kuramcılara göre, gözetim çok geniş ve farklı anlamlara sahip bir durumu bizlere açıklamaktadır.

5.Panoptikon merkezli anlayışta teknoloji, iktidarın kontrolü içerisinde kullanılan bir olgu iken, panoptikon merkezli olmayan anlayışta bireylerin kendi istek ve arzularıyla kabul ettiği bir olguya dönüşmüştür.

6.Gözetim tekil bir şekilde değil çoğul olarak ele alınmalıdır.

7.“Günümüzdeki gözetim anlayışı geçmişe göre değişiklik göstermiştir. Eskiden gücü elinde bulunduran iktidar gibi kurumlar gözetim uygulamalarını kendisi gerçekleştirirken günümüzde herkes gözetim teknolojilerine bağlı ve sahip bir konumdadır.”

Sonuç olarak Foucault'nun unutulmadığı bir günümüz toplumu yapısı Baudrillard'ın kavramları üzerinden kendisini bizlere sunmaktadır. Foucault'nun unutulması gözetimin günümüz toplumundaki yapısını anlamak noktasında eksik kalacaktır. Foucault, görüşleriyle dönemine damgasını vurmuştur ancak düşüncelerinin temel noktalarının günümüzde tam olarak karşılığının olmadığını da söylemek gerekmektedir. Gözetim ile ilgili birçok kuramcı ve düşünür fikirleri ileri sürse de özellikle modern dönemde başlangıç noktasını Foucault'nun görüşleri oluşturmaktadır. Baudrillard ise, Foucault'nun görüşlerinden etkilenecek gözetime farklı bir boyuttan yaklaşmıştır. Son olarak Foucault unutulmamalı Baudrillard ise gözetim konusunda tek başına değerlendirilmemelidir. Gözetimin tarihsel süreci de

bu nokta da önemlidir. İki düşünüründe görüşleri ve anlayışları kendi dönemlerini etkilediği gibi kendisinden sonrakileri de etkilemektedir. Öyle ki günümüz toplumu her geçen gün hızla değişim göstermektedir. Gelecekte ise Baudrillard'ın düşünceleri için durumun nasıl bir seyir izleyeceği merak konusudur. Unutulmamalı ki gözetim olgusu insanlığın bir hikayesidir.

KAYNAKÇA

- Açıklan, H. (2017). Michel Foucault: Söylem nedir? .
<http://dusunbil.com/michel-foucault-söylem-nedir/>[14 Aralık]
- Adanır, O. (1999). Baudrillard Postmodern Bir Düşünür Değildir. *Doğu Batı Dergisi*, (9):117-121.
- (2004). *Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler*, 2. basım, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Akdağ , G. (2015). *Gözetim Toplumu Teorilerinin Tarihsel ve Teorik Bir İncelemesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü , Aydın.
- Akdiş, M.(2012). Jean Baudrillard'ın Düşünce Sistemi ve Etkilendiği Süreçler. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2:2-13
https://www.academia.edu/1854020/jean_baudrillard_erken_dönem [9 Ocak].
- Akgündüz , G. (2013). Foucault'da İktidar ve Beden İlişkisi. *Akademik Bakış Dergisi* , 38:1-2
- Altun, F. (2006). *M. McLuhan ve J. Baudrillard'ın Medya Kuramlarının Karşılaştırmalı Çözümlemesi*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Anık , M. (2016). Aykırı Bir Düşünür Olarak Jean Baudrillard ve Gösteriş Amaçlı Tüketim,*Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi* , 9(41):441-452.
- Arı, T. (2013). Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği, Bursa: Mkm yayınları
- Bakır U. ve Çelik M. (2013). Tüketim Toplumuna Eleştirel Bir Yaklaşım: Kültür Bozumu ve Yıkıcı Reklamlar , *Selçuk İletişim Dergisi* , 7(4):46-63.
- Baudrillard , J. (1993). *Baudrillard Live - Selected Interviews*. (M. Gane, & M. Arnaud, Ed.) London & Paris: Routledge.
- (1997). *Tüketim Toplumu* ., (Ferda Keskin ve Hazal Deliçaylı çev.) , İstanbul: Ayrıntı
- (2001). *Simülakrlar ve Simülasyon* ., (Oğuz Adanır , çev.), Ankara: Doğu Batı

- (2003). *Sessiz Yiğınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu.*, (Oğuz Adanır , Çev.) Ankara: Doğu-Batı
- (2004a). *Fragments: Conversations with François L'Yvonnet*, (Chris Turner, ed.), London: Routledge.
- (2004b). *Fragments: Conversations with François L'Yvonnet*. (C. Turner, Çev.) London & New York: Routledge.
- (2005a). *Anahtar Sözcükler.*, (Oğuz Adanır, ve Levent Yıldırım, Çev.), Ankara: Paragraf Yayınevi.
- (2005b). *Baştan Çıkarma Üzerine*, (Ayşegül Sönmezay, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- (2010). *Nesneler Sistemi.*, (Oğuz Adanır, ve Aslı Karamollaoğlu, Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
- (2011a). *Nesneler Sistemi.* , (Oğuz Adanır, ve Aslı Karamollaoğlu, Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
- (2011b). *Çaresiz Stratejiler.*, (Oğuz Adanır, Çev.), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- (2013). *Foucault'yu Unutmak.* , (Oğuz Adanır , Çev.), Ankara: Doğu Batı
- (2014a). *Baştan Çıkarma Üzerine.*, (Ayşegül Sönmezay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- (2014b). *Simülakrlar ve Simülasyon.* , (Oğuz Adanır ,Çev.) Ankara: Doğu Batı
- (2015a). *Tüketim Toplumu Söylence ve Yapıları.* , (Alaeddin Şenel , Çev.), İstanbul: Ayrıntı
- (2015b). *Şeytana Satılan Ruh Ya Da Kötülüğün Egemenliği.* , (Oğuz Adanır, Çev.) Ankara: Doğu Batı
- (2016). *Tüketim Toplumu.* , (Hazal Deliceçaylı ve Ferda Keskin , Çev.) İstanbul: Ayrıntı
- (2017). *Foucault'yu Unutmak.* , (Oğuz Adanır, Çev.) İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını

Bauman , Z. (2000a). *Liquid Modernity* , Cambridge: Polity Press , Londra

- (2000b). *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*. , (Abdullah Yılmaz , Çev.), İstanbul: Ayrıntı
- (2003). *Yasa Koyucular İle Yorumcular*. , (Kemal Atakay , Çev.), İstanbul: Metis
- (2010). *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*. , (Abdullah Yılmaz , Çev.), İstanbul: Ayrıntı
- (2012). *Yasa Koyucular ve Yorumcular*. , (Kemal Atakay , Çev.), İstanbul: Ayrıntı
- Bentham , J.(2008). *Panoptikon ya da Gözetim Evi* , (Zeynep Özarslan ve Barış Çoban , Çev.) Panoptikon- Gözün İktidarı içinde (9-77). , İstanbul: Su
- Best , S. ve Kellner , D. (1998). *Postmodern Teori* , (Mehmet Küçük , Çev.), İstanbul: Ayrıntı
- (2010). *Postmodern Teori*. , (Mehmet Küçük , Çev.), İstanbul: Ayrıntı
- Bozoviç , M. (1995). *The Panopticon Writings*, Verso, New York
- Canyılmaz, S.R. (2019) *Jean Baudrillard'ın Felsefesinin Metodolojik Analizi*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) , Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya
- Cevizci , A. (2010). *Felsefe Tarihi* , İstanbul: Say Yayınları
- (2011). *Thales'ten Baudrillard'a Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Çoşgun , M.(2012). Popüler Kültür ve Tüketim Toplumu , *Türk Yaşam Bilimleri Dergisi* , 1(1):837-850.
- Dal , N. (2017). Tüketim Toplumu ve Tüketim Toplumuna Yöneltilen Eleştiriler Üzerine Bir Araştırma , *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 9(19):1-21.
- Demir, S.(2009). Modern Toplumda Kontrol Mekanizmaları: Foucault ve Disiplin Kuşatması, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2):1-12.
- Dolgun , U.(2008). *Şeffaf Hapishane Gözetim Toplumu* , İstanbul: Ötügen
- Eroğlu, H.(2016). Foucault'nun İktidarı, *Amme İdaresi Dergisi*, 49(2):39-54.
- Foucault, M. (1969). *Bilginin Arkeolojisi ve Dil Söylemi* , (Veli Urhan, Çev.), İstanbul:Ayrıntı

- Foucault , M.(1992a). *İktidarın Gözü* , İstanbul: İmge
- (1992b). *Hapishanenin Doğuşu* , (Mehmet Ali Kılıçbay , Çev.), İstanbul: Bilim Felsefe Sanat
- (1993b). *Michel Foucault Ders Özetleri 1970-1982* , (Selahattin Hilav , Çev.), İstanbul: Yky yayınları
- (2000a). *Özne ve İktidar* , (Işık Ergüden ve Osman Akınhay, Çev.), İstanbul: Ayrıntı
- (2003a). *Cinselliğin Tarihi* , (Hülya Uğur Tanrıöver , Çev.), İstanbul: Ayrıntı
- (2003b). *İktidar ve Bilgi. İktidarın Gözü* , (Işık Ergüden , Çev.), İstanbul: Ayrıntı
- (2006). *Hapishanenin Doğuşu* , (Mehmet Ali Kılıçbay , Çev.), Ankara: İmge
- (2011). *Büyük Kapatılma* , (Işık Ergüden ve Ferda Keskin , Çev.), İstanbul: Ayrıntı
- Giddens , A. (2004). *Modernliğin Sonuçları* , (Ersin Kuşdil , Çev.), İstanbul: Ayrıntı
- (2010). *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, (Ümit Tatlıcan , Çev.), İstanbul: Say
- Gökalp, N., (2014). *İnsan Felsefesi*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Güçüyener , M. (2011). *Panoptikonik Gözetimden Sinoptisizme Gözetim Toplumu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü , Afyon
- Güneş, C. (2013). *Michel Foucault'da Söylem ve İktidar*, Kaygı Uludağ Üniversitesi, *Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 21(21):1-16.
- Işık , S. (2012). *Foucault'da İktidar , Özgürlük ve Direniş* , *Ekev Akademi Dergisi* , 16(51):103-113.
- Kaban Kadioğlu , Z.(2014). *Tüketim İletişimi: Süreçler , Algular ve Tüketici* , İstanbul: Pales Yayınları
- Lyon , D. (2006). *Gözetlenen Toplum* , (Gözde Soykan , Çev.), İstanbul: Kalkedon
- (2013). *Gözetim Çalışmalarına Genel Bir Bakış* , (Ali Toprak , Çev.), İstanbul: Kalkedon

- (1997). *Elektronik Göz*, (Dilek Hattatoğlu , Çev.), İstanbul: Sarmal
- Okmeydan , S.(2017). Postmodern Kültürde Gözetim Toplumunun Dönüşümü: Panoptikondan , Sinoptikon ve Omniptikon'a. *Online Akademik Bilgi Teknolojileri Dergisi* , 8(30):46-69.
- Okullu , Ş. (2019). *Jean Baudrillard'ın Düşüncesinde Tüketim Toplumu ve İnsanın Yeri*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). , Gazi Üniversitesi: Ankara
- Özdel , G.(2012). Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve Panoptikon İle İktidarın Gözü Göstergeleri , *Türk Online Tasarım Sanatı ve İletişim Dergisi* , 2(1):22-28.
- Saf , H.(2016). Gözetim Toplumu Çerçevesinde İş Yerinde Gözetim Uygulamaları: Fordist ve Postfordist Üretim Biçimlerindeki Gözetimin Karşılaştırılması, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* , 1(42):233-251.
- Senemoğlu , O.(2017). Tüketim , Tüketim Toplumu ve Tüketim Kültürü: Karşılaştırmalı Bir Analiz , *İnsan ve İnsan Bilim Sanat ve Düşünce Dergisi* , 4(12):66-86.
- Slattery , M. (2014). *Sosyolojide Temel Fikirler*, (Ümit Tatlıcan, Çev.), Bursa: Sentez yayınları
- Staples , W. G. (1997). *The Culture of Surveillance: Discipline and Social Control in the United States* , New York: St Martin's Press
- Taslaman , C. ve Okuyan H. (2018). Jean Baudrillard'ın Simülasyon Kuramında Ayartma Kavramı, *Uluslar arası Din ve Felsefe Araştırmaları Dergisi*, 1(1):29-45.
- Tümürtürkan , M.(2010). Gündelik Hayatın Gözetimi: Panoptikon Toplumu , *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* , 3(2):1-19.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara.
- Weber , M. (1997). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* , (Zeynep Aruoba , Çev.), İstanbul: Hil Yayınları
- Wood, D. M. (2009) The Surveillance Society: Questions of History, Place and Culture ,*European Journal of Criminology*, 6 (2):179-194.
- Yüksel , O. (2013). Michel Foucault ve Postmodernizm,

Politikakademi.org/2013/07/Michel Foucault-ve-post-modernizm/, [1
Temmuz].

OZGECMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ADI VE SOYADI : Hamit TEMİZ

EĞİTİM DURUMU

2013 – 2017 : Lisans

YABANCI DİL

İngilizce (Orta seviye)

İŞ TECRUBESİ

Ücretli Öğretmenlik